

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

XIX. YÜZYIL SONU BATILILAŞMA HAREKETLERİNİN
PERA/BEYOĞLU'NDA APARTMANLAŞMA SÜRECİNE
ETKİLERİ VE MİMARİ YANSIMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mimar Ergün KILIÇ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Lerzan ARAS

Mayıs, 2009
İSTANBUL

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

XIX. YÜZYIL SONU BATILILAŞMA HAREKETLERİNİN
PERA/BEYOĞLU'NDA APARTMANLAŞMA SÜRECİNE
ETKİLERİ VE MİMARİ YANSIMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mimar Ergün KILIÇ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Lerzan ARAS

Mayıs, 2009
İSTANBUL

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Programı Yüksek Lisans öğrencisi **Ergün KILIÇ** tarafından hazırlanan “**XIX.Yüzyıl Sonu Batılılaşma Hareketlerinin Pera/Beyoğlu’nda Apartmanlaşma Sürecine Etkileri ve Mimari Yansımalar**” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 15.06.2009

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Yrd.Doç.Dr.Lerzan ARAS
Danışman–HAL.Ü.Mimarlık ABD Öğr.Üyesi

.....

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Onur ALTAN
MSGSÜ Öğr.Üyesi

.....

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Vefa ÇETİN
HAL.Ü.Mimarlık ABD Öğr.Üyesi

.....

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Ergun GÜRPINAR
HAL.Ü.Mimarlık ABD Öğr.Üyesi (Yedek)

.....

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Cem DOĞAN
MSGSÜ Öğr.Üyesi (Yedek)

.....

ÖNSÖZ

Bu tezin oluşturulmasında yardımlarını, bilgi, hoşgörü ve anlayışlarını her zaman için benden eksik etmeyen bana her zaman destek olan, tezin konusunun belirlenmesinden son aşamasına kadar benimle yakından ilgilenen ve Pera/Beyoğlu'nda ilk olarak görülen apartman konutlarına ilgi duymamı sağlayan tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Lerzan ARAS'a,

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca yardımlarını, bilgi ve hoşgörülerini bizden hiçbir zaman esirgemeyen ve bizlere bilgi ve birikimleriyle her zaman ışık tutan, destek olan değerli tüm hocalarıma ve maddi manevi destekleriyle her zaman yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu çalışmada Beyoğlu hakkında yayımlanmış ve mevcut olan bilgilere ulaşmama yardımcı olan Beyoğlu Belediyesi ve çalışanlarına, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüklerine, Bilim Sanat Vakfı Kütüphanesine ve İstanbul Araştırmalar Enstitüsüne teşekkür ederim.

Mayıs, 2009

Ergün KILIÇ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	V
ŞEKİL LİSTESİ	VI
ÖZET	X
SUMMARY	XII
BÖLÜM 1: GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	3
1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Çerçevesi	5
BÖLÜM 2: XIX. YÜZYIL SONU OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA	
BATILILAŞMA SÜRECİ	6
2.1. Politik Yapı	6
2.1.1. Batılılaşma Hareketleri	6
2.1.2. Azınlık Gruplar ve Yerleşmeler	9
2.2. Sosyal Yapı ve Gündelik Yaşam.....	11
2.3. Kültür ve Sanat Etkinlikleri	16
2.4. Ekonomik Durum	20
2.5. Kentleşme Hareketleri ve Mimari Yansımalar	23
BÖLÜM 3: PERA'NIN BATILILAŞMA SÜRECİNDEKİ YERİ	30
3.1. Bölgenin Genel Tarihçesi	30
3.2. Sosyal ve Kültürel Etkiler	39

3.2.1. Sosyal Yaşam.....	39	
3.2.2. Kültürel Yapı.....	43	
3.3. Kentsel Özellikler	46	
3.4. Yapım İşleri ve Bölgede Çalışan Mimarlar	56	
BÖLÜM 4: PERA'DA APARTMANLAŞMA SÜRECİ VE BU OLUŞUMU		
ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....		60
4.1. XIX. Yüzyılda Çok Katlı Yapılaşma ve Apartmanlaşma Olgusu.....	60	
4.2. XIX. Yüzyılda Pera Bölgesinde Apartman Tipi Konuta Geçiş	68	
4.3. XIX. Yüzyılda Görülen Pera Apartmanları ve Özellikleri	81	
4.3.1. Pera Apartmanlarının Konut-Ticaret İlişkisi.....	89	
4.4. Pera'da Görülen Apartman Türü Konutların Oluşum Etkenleri	93	
4.4.1. Demokrafik Etkenler	94	
4.4.2. Sosyo- Kültürel Değişimin Etkisi.....	97	
4.4.3. İmar Hareketleri ve Oluşturduğu Etkiler	100	
4.4.4. Yaşanan Yangınlar ve Oluşturduğu Etkiler	102	
4.4.5. Yabancı ve Azınlık Mimarlar.....	105	
4.4.6. Ulaşımdaki Gelişmeler ve Yeni Yapı Türleri	106	
4.4.7. Teknolojik Değişim ve Ekonomik Etkenler	108	
BÖLÜM 5: PERA'DA APARTMANLAŞMA SÜRECİNİN MİMARİYE		
YANSIMALARI VE ÖRNEKLER.....		111
5.1. Plan Oluşumları / Mekan Düzenleri	111	
5.2. Mekanlar Arası İlişkiler	117	
5.3. Cephe Düzenleri ve Kitle Plastizitesi	119	
5.4. Cephede Oranlar	125	
5.5. Mimari Stiller ve Süsleme	130	

BÖLÜM 6: SONUÇ	139
KAYNAKÇA	142
ŞEKİL KAYNAKÇASI	148
EKLER	155
ÖZGEÇMİŞ	165

KISALTMALAR

JC : Journal de Constantinople (Gazete)

LT : La Targie (Gazete)

LMO : Le Moniteur Ottoman (Gazete)

JP : Jacques Pervititch (Sigorta Haritası)

CEG : Charles Edward Gaod (Kentin Yangın Riskini Gösteren Harita)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Osmanlı'da günlük yaşamı konu alan bir yağlıboya tablo.....	12
Şekil 2.2: Yol boyunca dükkanların sıralandığı bir sokak.....	13
Şekil 2.3: Yüzyılın başında zahireden kumaşa kadar her şeyin satıldığı bir dükkan .	14
Şekil 2.4: Bir bakkal dükkanı, 1870	15
Şekil 2.5: Yeni Alışkanlıklar, “ <i>Harem 'de Beethoven.</i> ”	17
Şekil 2.6: Bir gravürde Beyazıd Camii ve Avlusu	18
Şekil 2.7: Tipik İstanbul Mahallelerinden biri	19
Şekil 2.8: 1891-1895 yılları arasında inşa edilen Galata Rıhtımı	23
Şekil 2.9: Kauffer Planı (Kent Planı)	25
Şekil 2.10: Harikzedegan Evleri Görünüş	27
Şekil 2.11: Akaret Konutları Görünüş	27
Şekil 2.12: Galata Köprüsü	29
Şekil 3.1: Theodosius Dönemi M.S. 408-450 Konstantinopolis'in Bölgeleri	31
Şekil 3.2: XV. Yüzyılda Pera.....	32
Şekil 3.3: XVI. Yüzyılda Pera	33
Şekil 3.4: XVII.Yüzyılın Başında Beyoğlu	34
Şekil 3.5: XVII. Yüzyılın Sonunda Pera	35
Şekil 3.6: 19.Yüzyılların Sonu 20.Yüzyılların Başı.....	37
Şekil 3.7: Galata,1927	38
Şekil 3.8: 1908 tarihli Cadde-i Kebir, Meşrutiyet kutlanırken	40
Şekil 3.9: Galatasaray Meydanından Taksim (Grand-Champ)'e Bakış	41
Şekil 3.10: Galatasaray Meydanına Bakış	42

Şekil 3.11: Naum Tiyatrosu'nun 1862'deki İç Düzeni	43
Şekil 3.12: Varyede/Verdi Tiyatrosu'nun (1875) İç Düzeni	44
Şekil 3.13: Altın Çağını Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşayan Sedyeler	48
Şekil 3.14: Galata Gümrüğü ve müşteri bekleyen kayıkçılar.....	49
Şekil 3.15: Büyük Hendek Sokağı.....	49
Şekil 3.16: VI.Daire-i Belediye Binası (Beyoğlu Belediyesi).....	51
Şekil 3.17: Yüksek Kaldırım.....	52
Şekil 3.18: Tünel'in Beyoğlu tarafındaki kapısı.....	53
Şekil 3.19: 1875 tarihli Abdülaziz Haritası.....	54
Şekil 3.20: Goad Sigorta Haritası Genel Planı	55
Şekil 3.21: Goad Sigorta Haritası Tünel Bölgesi.....	55
Şekil 3.22: 1848-1883 tarihli Ebniye Nizamnamelerinde belirlenen konut yükseklikleri	57
Şekil 4.1: Orta ve Kuzey Avrupa'da yaygın olarak görülen Apartmanlara Hamburg'dan örnekler.	61
Şekil 4.2: Orta ve Kuzey Avrupa'daki Apartmanlar	61
Şekil 4.3: Amerika'da Apartman Türü Konutlara Örnekler	63
Şekil 4.4: Amerika'daki apartman türü konutların en belinenlerinden DAKOTA. ...	63
Şekil 4.5: Franklin Sokağındaki 1903 yılında yapılan ilk karkas beton apartman binası.....	64
Şekil 4.6: Serasker Rıza Paşa'nın konağı olan Letafet apartmanı	66
Şekil 4.7: 19.yy. sonu- 20.yy. başında İlk Dönem Apartmanlarının Görüldüğü Bölgeler	67
Şekil 4.8: Elmadağ Surp Agop Evleri No:3-15.....	70
Şekil 4.9: Elmadağ Surp Agop Evleri No:17-51	70
Şekil 4.10: Frej Apartmanı.....	74
Şekil 4.11: Azaryan Apartmanı.....	74

Şekil 4.12: Mısır Apartmanı	75
Şekil 4.13: Doğan Apartmanı.....	75
Şekil 4.14: D'Arconco'nun en önemli yapıtlarından biri olan Botter Apartmanı	78
Şekil 4.15: Botter Apartmanının birinci kat planı	79
Şekil 4.16: Botter Apartmanının en ve boy kesitleriyle arka cephe çizimleri	80
Şekil 4.17: Pera'dan Kâgir Yapı	82
Şekil 4.18: Beyoğlu'ndaki ada ve parselasyon düzeninde farklılık gösteren yerleşmeler	83
Şekil 4.19: İstanbul'un çeşitli mahallelerinde yangınlar sonrası yeni yerleşmelerde oluşmuş imar düzeninde ada ve parselasyon durumu.....	83
Şekil 4.20: Asmalı Mescit Sokak.....	84
Şekil 4.21: 19.yüzyıl Osmanlı Konutu, İstanbul Caddesi, Beyoğlu.....	85
Şekil 4.22: 19.yüzyıl Konutlarında Cephe Bezemeleri	86
Şekil 4.23: 19.yüzyıl Osmanlı Konutlarında Rustik Taş İşlemeciliği	87
Şekil 4.24: Meşrutiyet Caddesi, No:43-45, Beyoğlu (Konut-Ticaret İlişkisi).....	91
Şekil 4.25: Meşrutiyet Caddesi, No:43-45 Beyoğlu (Konut-Ticaret İlişkisi).....	91
Şekil 4.26: XIX.Yüzyıl Sonunda Pera Caddesinde Konut-Ticaret İlişkisi.....	92
Şekil 4.27: XIX.Yüzyıl Sonunda Pera Caddesindeki Yapıların Zemin Kat İşlevleri	93
Şekil 4.28: Galata Surları.....	95
Şekil 4.29: 1800'lü yılların başında Beyoğlu İskânı	96
Şekil 4.30: Moltke Planı,1839 (Tarihi Yarımada).....	101
Şekil 4.31: 1870 Pera Nazım Planı.....	103
Şekil 4.32: 1870 Büyük Beyoğlu Yangınından Etkilenen Bölge (Pera Yangını)	104
Şekil 4.33: Tramway ve Tünel Rotaları.....	107
Şekil 5.1: Beyoğlu, Tünel, Sofyalı Sok. No:32.....	113
Şekil 5.2: Beyoğlu, Tünel, Tımarcı Sokak No:3.....	114
Şekil 5.3: Beyoğlu, Defterdar yokuşu No:3.....	115

Şekil 5.4: Beyoğlu, Tünel, General Yazgan Sokak, No:20	116
Şekil 5.5: Apartman Konutlarında Mekanlar Arası İlişkiler Tiplemesini Gösteren Şemalar.....	117
Şekil 5.6: İlk Dönem Apartman Konutlarında Merdiven Kovasının Durumu.....	118
Şekil 5.7: Bina Cephelerindeki Mimarlık Öğeleri	119
Şekil 5.8: İstiklal Caddesi, Kapı No:203, Beyoğlu	121
Şekil 5.9: İstiklal Caddesi, Kapı No:28, Beyoğlu	122
Şekil 5.10: İstiklal Caddesi, Kapı No:12, Beyoğlu	123
Şekil 5.11: İstiklal Caddesi, İmam Adnan Sokağı Kapı No:10, Beyoğlu	124
Şekil 5.12: 19.yy sonu-20 yy başı Apartman Cephelerinde Doluluk-Boşluk Oranları ve Çıkmaları Şekillenişlerine Göre Düşey Bölünmede Oranlar.....	126
Şekil 5.13: İlk Dönem Apartman Tipi Konutlarda Cephelerde Pencereilerin Şekillenışı	128
Şekil 5.14: Beyoğlu Bölgesinde Rastlanan Dış Kapı Tipleri.....	129
Şekil 5.15: Rumeli Han, İstiklal Caddesi, Beyoğlu.....	131
Şekil 5.16: Beyoğlu Han, İstiklal Caddesi, Beyoğlu.....	132
Şekil 5.17: Ragıp Paşa Apartmanı, İstiklal Caddesi, Beyoğlu.....	134
Şekil 5.18: İstiklal Caddesi, No:213, Beyoğlu.....	135

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

XIX. YÜZYIL SONU BATILILAŞMA HAREKETLERİNİN
PERA/BEYOĞLU'NDA APARTMANLAŞMA SÜRECİNE ETKİLERİ VE
MİMARİ YANSIMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mimar Ergün KILIÇ

Tez Danışmanı
Yrd Doç. Dr. Lerzan Aras
Mayıs, 2009

ÖZET

XIX. yüzyılın ortalarından beri Osmanlı İmparatorluğu'nda çağdaşlaşma ve yeniden yapılanma süreci içinde bulunan İstanbul şehri, geleneksel kimliğinden ayrılmakta, batı ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini de artırmaktadır. Ayrıca bu ilişkiler doğrultusunda, özellikle de XX. yüzyılın başında, batılı yaşam tarzının da toplum tarafından benimsenmeye başlanması ile birlikte alışılmadık bir yapılaşmanın da olduğu görülmekte ve yapı türlerinde çeşitliliğin yanı sıra çok katlı yapılaşma ve yeni konut tipi olarak da apartmanların yine bu dönemde ortaya çıkmış oldukları bilinmektedir. Ayrıca söz konusu gerçekleşen bu yapıların ilk örneklerinin ise XIX. yüzyılda İstanbul'da yabancı elçiliklerin ve tüccarların yoğun olarak buldukları bugün Beyoğlu Bölgesi olarak bilinen Galata ve onun uzantısı olan Pera'da olduğu da görülmektedir.

Yaşam şekli, sosyal yapısı ve kültürel etkileri ile İstanbul içinde her zaman için farklı bir ortam oluşturan Pera'nın Batıyı simgeleyen bir konumda olduğu ve Pera'nın bunu açık bir şekilde sosyal yaşamında olduğu gibi fiziksel yapısıyla da yansıtmakta olduğu görülmektedir.

Tez altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde tezin amacı, kapsamı ve çerçevesi ortaya konmuştur.

İkinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19.yüzyıl sonunda genel olarak durumu, azınlık grupları ve yerleşmeleri ayrıca politik yapısı ile birlikte Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğunu nasıl etkilediği ve bu oluşan etkinin fiziksel yapıyı ve insanları nasıl değişime uğrattığı incelenmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal yapısı ve gündelik yaşamı, kültür ve sanat etkinlikleri, ekonomik durumu, kentleşme hareketleri ve mimari yansımaları da incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, 19.yüzyıl sonunda Pera'nın Batılılaşmadaki süreci incelenmiş ve bölgenin genel olarak tarihçesi anlatılmıştır. Ayrıca bu dönemde Pera'da yaşanan ve görülen sosyal ve kültürel etkiler de incelenerek toplumun Batılılaşma Hareketleri içindeki durumu incelenmiştir. Ayrıca Pera'nın kentsel özelliklerine, yapım işlerine ve bölgede çalışan mimarlara da değinilmiştir.

Dördüncü bölümde, Pera'da apartmanlaşma süreci ve bu oluşumu etkileyen faktörler incelenmiştir. Özellikle 19. yüzyılda çok katlı yapı ve apartmanlaşma olgusunun gelişimi ve İstanbul Pera'da nasıl ortaya çıktığı araştırılmıştır.

Beşinci bölümde, Pera'da oluşan apartmanların plan, cephe ve sokak düzenleri incelenmiştir. Ayrıca plan oluşumları ve cephe düzenleri de kendi aralarında gruplara ayrılarak anlatılmıştır.

Altıncı ve son bölümde ise Pera'nın sosyal, kültürel, ekonomik yapısıyla birlikte politik yapısı özellikle de Batılılaşma Hareketleri ele alınarak ortak bir senteze varılmış ve apartman türü konutlar ve Pera hakkında genel değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, Pera/Beyoğlu, Apartmanlaşma

T.R
HALIC UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

**THE EFFECTS OF WESTERNIZATION MOVEMENTS ON APARTMENT
BUILDING PROCESS IN PERA BEYOĞLU IN LATE NINETEENTH
CENTURY AND ITS ARCHITECTURAL REFLECTIONS**

MASTER THESIS

Prepared by
Architect Ergün KILIÇ

Advisor
Assist Prof. Dr. Lerzan Aras
May, 2009

SUMMARY

Istanbul, which has been in a process of modernization and reconstruction since the middle of nineteenth century Ottoman Empire, has been abandoning its traditional identity while increasing its economic and political relations with western world. Also in accordance with these relations especially from the beginning of the twentieth century as the adaptation of western way of life increased among the public, unusual kind of structuring with a variety in construction types has appeared. Multiplex building and apartments as a new kind of housing system can be observed as originating in that period as well.

It is also observed that the first instances of the buildings in question are located in areas in the nineteenth century Istanbul like Galatia and Pera today known as Beyoğlu which was once densely hosting the embassies and rich merchants from western countries.

It can be easily seen that Pera which always constitutes a distinguishing place in Istanbul with its lifestyle, social structure and cultural activities, is a symbol of the western world and it clearly represents the west with its social life and its architecture.

The dissertation is constituted by six chapters

In the first chapter the purpose, scope and frame of the dissertation is articulated.

In the second chapter, the general conjuncture of the late nineteenth century Ottoman Empire, its political structure, the minorities in the empire and their settlements are examined with the emphasis on how the westernization movements changed the way of social life and architecture. Moreover, the social structure and daily life in Ottoman Empire, art and culture activities, economic situation, urbanization and architecture are all examined.

In the third chapter, the westernization of Pera in nineteenth century is examined with a brief history of the region. Also by analyzing the social and cultural practices of modern life in the era, the effects of the westernization movements on people's life are examined. In addition, there made some comments on urbanization, architecture features of Pera and also some architects living in Pera are introduced.

In the fourth chapter, the apartment building process in Pera and the factors behind this process are examined. Especially the development of multi-unit dwelling in nineteenth century with apartment buildings and how it emerged in Istanbul Pera is studied.

In the fifth chapter, the apartments in Pera are examined according to their plan, facade and street formation. The plan formation and facade orders are described with a classification between each other.

In the sixth and the last chapter, it is concluded with a synthesis which brings together the economic, social, cultural and political structure of Pera with a special emphasis on westernization movements and there given some general evaluations about apartment building in Pera.

Key words: Westernization, Pera/Beyoğlu, Apartment building

BÖLÜM 1: GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya açılma hareketleri; XVIII. yüzyılda temelleri atılmakla birlikte, XIX. yüzyılda da en üst düzeyine erişmektedir. Batılılaşma hareketleri ile birlikte yaşanan ve izlenen süreç, yeni bir ekonomik toplumsal ve kültürel yapıyı da beraberinde getirerek, yeni yaşayış biçimine uygun olarak fiziksel çevreyi de etkilemiş ve bir tarihsel çevre anlayışını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu süreç içinde Osmanlı kültür ve sanatının da batılılaşmadan payını almış olduğu görülmektedir. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte, Osmanlı mimarisinin de batılı görünüm alması aynı koşullar içinde gerçekleşerek, XIX. yüzyıl Avrupa'sının tarihselci üslubu "*batılı*" olduğu için benimsenmiş ve yeni yapılaşmada yabancı ve gayrimüslim mimarlar tarafından uygulanmıştır.

XVIII. yüzyıl ile başlayan ve XIX. yüzyıl sonunda da devam eden Osmanlı Batılılaşmasının merkezini oluşturan Beyoğlu bölgesi; özellikle 1870 yangını sonrasında, XIX. yüzyılın son çeyreğinde yeniden yapılaşarak, son dönem batılılaşma izlerini yoğun olarak taşıması nedeniyle önem taşımaktadır. Ayrıca Beyoğlu başlangıçta Avrupalıların İstanbul'da kurmuş oldukları bir diplomasi merkezi olarak gelişmiş ve Batı buradaki etkisini artırarak sürdürmüştür. Söz konusu bölgenin isminin ise XIX. yüzyılda Batılı kaynaklarca Pera olarak adlandırıldığı bilinmektedir.

Bugün Beyoğlu diye adlandırılan Pera, gerek etnik, gerekse kültürel yapısının getirdiği özel yaşam tarzıyla, İstanbul içinde daima ayrı bir dünya oluşturmuş, ayrıca fiziksel yapısında meydana gelen değişmelerle birlikte, İstanbul içinde farklı bir kültürel ortamın oluşturulması ile de dikkatleri üzerine çekebilmiştir.

Yunanca'da "*karşı kıyı, öte yaka*" gibi bir anlama gelen "*Pera*" kelimesi bazı yazarlarca yalnız bugünkü "*Beyoğlu*" bölgesi için kullanılmış, zaman zaman gezginlerin anlatımlarında Galata ve Beyoğlu için ortak bir ad olarak düşünülmesi ise, bir takım belirsizlikler ve saptanması zor karışıklıklar yaratmıştır. Ancak Galata adının, giderek sadece güneydeki limanla bağlantılı kısma özgü olarak kaldığı görülmektedir. (Akın,2002,s:83)

Ayrıca gerek Bizans kaynaklarında, gerekse de çeşitli patrikhane fermanlarında bölge hep “*Galata*” olarak geçmektedir. Özellikle Türkler tarafından “*Pera*” yerine Tünel’le Taksim arasındaki alan için kullanılan “*Beyoğlu*” adının ise, bir Bey’in oğlunun bölgedeki konağından kaynaklandığı ileri sürülür. (Cezar,1991,s:II) Söz konusu bölgenin her zaman için Avrupa’yı İstanbul’da sergileyen bir nitelik taşıması, yapı türlerindeki Batılılığa ve yapısal özelliklere de yansımış olup, kilise, sinagog vb. dinsel yapıların yanında ilk elçilikler, ilk belediye, ilk oteller, restoran, kafe, taverna ve pasajların yanı sıra, geleneksel düzenin dışındaki ilk konut uygulamaları da burada görülmektedir. İşlevsel yenilik bir yana, gerek malzeme, gerekse de biçimsel ve bezeme özellikleri açısından da yapılar, aynı dönemin Paris, Viyana, Londra örnekleriyle benzerlikler göstermektedir. Ayrıca İstanbul’un ahşap yapılarını ortadan kaldıran sık sık çıkan büyük yangınlardan sonra gelişen kâgir yapılaşmanın merkezi de Galata ve Beyoğlu’dur. (Sakaoğlu,1994,cilt:2,s:215)

Beyoğlu özellikle, Osmanlı İmparatorluğu’nun modernleşme dönemi sayılan, XIX. yüzyılda Batı kültürünü yansıtmaya ve kentte bu kültürü her bakımdan yaygınlaştırmada oynadığı rol dolayısıyla tarihi bir önem kazanmıştır. Ayrıca kentte meydana gelen gelişmelerle birlikte fiziksel değişimlerin de yaşandığı görülmektedir.

Özellikle bu dönemde önce sıra evlerin daha sonra apartmanlaşmanın görülmeye başlanması önem taşımaktadır. İstanbul’da 19.yüzyıl sonlarında Galata ve Beyoğlu gibi semtlerde görülen önce sıra evler sonra apartmanlaşma, daha çok gayrimüslimlerin bulunduğu bu bölgelerde, çok katlı bir yapıda oturabilecek yapıya sahip olmanın ve ekonomik teknik gücün var olmasından dolayı ortaya çıkmıştır. Müslüman Türk kesiminde ise apartmanlaşma, önceleri gerçek ihtiyaçlardan çok, Batılaşma hareketleri içinde, belki de bir özentisi olarak, bu yapıyı gerçekleştirecek yapıya ve güce sahip kesimlerde görülmüştür. (Tantekin,1984,s:1)

Ayrıca 1909 yılında Kadıköy Yel Değirmeni’nde, 1920’li yıllarda Laleli’deki Türk Hava Kurumu Apartmanları (Harikzadegan Apt.) ile apartman örnekleri görülmeye başlanmış olup, daha sonra Nişantaşı, Cihangir, Fatih, Aksaray gibi semtlerde de apartmanlar giderek artarak yaygınlık kazanmıştır. Beyoğlu bölgesinde ilk örneklerine rastladığımız sıra evler ve apartmanlaşma ile birlikte bugün tek evden apartman tipi konuta geçişin ülkemizde ilk örneklerini gördüğümüz bu bölgenin bizim için önem taşıdığı tartışmasızdır.

1.1. Çalışmanın Amacı

XVIII. yüzyıl ortalarında İngiltere’de başlayıp daha sonra bütün Avrupa ülkelerine yayılan Sanayi Devrimi, Batılı insanların yaşamlarında köklü değişikliklere yol açmıştır. Deniz aşırı keşiflerin yoğunlaşması, İspanyol ve Portekiz’li denizcilerin Atlantığe açılmaları, Yeni Dünya’nın keşfiyle birlikte İnk ve Maya uygarlıklarının yağmalanması, sömürgelerin artması Avrupa’nın zenginleşmesine neden olmuş ve sömürgelerden elde edilen ürün stokları eritilemeyecek derecelere varmıştır. Bunun sonucunda ise yeni buluşların ortaya çıkması ve buhar gücünün keşfedilmesiyle ilk makineleşme başlamış ve çok büyük bir hızla gelişmiştir. Ayrıca kentler giderek gelişen sanayinin ve ticaretinin merkezleri haline gelmiş, bununla koşt olarak da nüfusları artmış ve genel çevreleri yeni bir tür yapılaşmayla değışmeye başlamıştır. (Karamani,1987,s:35)

Dünya’nın belli başlı büyük kentlerinde özellikle gelişmiş batılı ülkelerde Sanayi Devrimi sonrası yaşanan kırsal kesimden kentlere göç ve eski kent merkezlerinin kentin yeni sosyal topoğrafyasına bağlı değışimi, gelişmekte olan ülkelerde daha sonraları, farklılıklar da göstererek yaşanmış ya da yaşanmaktadır. (Barkul,1993,s:2)

Sanayi Devrimi sonrası yaşanan bu gelişmeler ayrıca tarımsal düzenden sanayileşme düzenine geçmenin hızı ile nüfus artışına paralel olarak konut ihtiyacını da doğurmuş ve bu ihtiyacın çözümünün de çok birimli yapılar olan apartmanlar ile karşılanmakta olduğu görülmektedir.

Tek evden apartman tipi konuta geçiş, Sanayi Devriminden sonraki gelişmelerle ortaya çıkmaya başlamış olup, sanayinin ve iş örgütlerinin tarımdan ve ticaretten daha fazla önem kazanmasıyla oluşmuş, pek çok insan, işyerlerine yakın yerlerde ikamet etmek istemiştir. Sayıları yüz binlere varan, bu yeni orta tabakanın isteğini sanayileşmiş toplumlar, 19.yüzyıl sonundan itibaren aynı toprakta çok birimli yapılarla, yani apartmanlarla çözmüştür. (Tantekin,1984,s:1)

Söz konusu gelişmelerin görülmesi ile birlikte ekonomik kalkınma ve çağdaşlaşma bilinci oluşmakta ve oluşan bu bilinç beraberinde de kentleşme olgusunu getirmektedir. Ayrıca oluşan bu kentleşme olgusu ile birlikte büyük kentlerin fiziksel yapısının da değışerek etkilenmekte olduğu görülmektedir.

Kentsel mekanlardaki yeni oluşumlar doğrultusunda farklı işlevlerle yüklü, çeşitli türde yapılara gereksinimlerin artmakta olduğu Avrupa ülkelerinde yaşanan gelişmeler apartmanlaşma ile görülmektedir. Osmanlılar da ise bu olgu öncelikle sıra evler daha sonra ise apartmanlaşma olarak 19.yüzyıl sonunda ilk olarak İstanbul şehrinde görülmekte ve daha çok gayrimüslim ve Levantenlerin yaşadığı Beyoğlu ve Galata Bölgesinde olduğu bilinmektedir.

19.yüzyılın ortalarından beri çağdaşlaşma ve yeniden yapılanma süreci içinde bulunan İstanbul şehri, geleneksel kimliğinden ayrılmakta, batı ile siyasi ve ekonomik ilişkileri artmaktadır. Bu ilişkiler doğrultusunda, özellikle 20.yüzyılın başında, batılı yaşam tarzının da toplum tarafından benimsenmeye başlanması ile alışılmadık bir yapılaşma da görülmektedir. Yapı türlerinde çeşitliliğin yanı sıra çok katlı yapılaşma ve yeni konut tipi olarak apartmanlar yine bu dönemde ortaya çıkmaktadır. (Arı,1994,s:2-3)

Ayrıca Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda da sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerle birlikte mimarlık alanında ulusal ve evrensel akımların da etkisi görülmektedir. İstanbul şehrindeki mekanlarda işlevsel alanların dağılımı değişirken, düzenli ve planlı apartmanların bulunduğu yoğun yerleşim alanları da gelişmektedir. (Arı,1994,s:3)

Bu tezin amacı, kültürel, ekonomik ve mimari zenginliğin doruk noktasına ulaştığı XIX. yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun ekonomik, kültürel ve Batılılaşma Hareketlerinin mimariye etkilerinin yansımalarının incelenmesidir. Özellikle Batılılaşma hareketlerinin merkezini oluşturan Beyoğlu'nun ekonomik ve kültürel yapıya dayalı olarak, çok katlı tek aile konutundan, çok katlı çok aile konutlarına (apartmanlara) geçişi bu nedenle de önem kazandığı bu bölgenin sosyal, dini-etnik, kültürel ve ekonomik yapısıyla birlikte ele alınarak ortak bir senteze varılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Ayrıca, İlk dönem apartman konutları, bina bilgisi açısından incelendiğinde bugünün modern konut gereksinimlerine de olumlu yanıt verebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu yapıların yer aldıkları çevrelerin büyük bir bölümünün günümüzde de konut çevresi olma özelliklerini sürdürmekte oldukları görülmektedir. (Barkul,1993,s:5)

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Çerçevesi

XIX. yüzyılda Sanayi Devriminde yaşanan gelişmelerle birlikte Avrupa mimarisinin tarihselci akıma kapılmakta olduğu görülmektedir. Avrupa ülkelerinde yaşanan bu gelişmelerin yanında XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin bu tarihselciliği benimsemesinin nedeni ise sadece batılı olma isteğinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Osmanlı Batılılaşma hareketlerinin asıl amacının kültürel ve sanatsal değişime uğramak değil, devleti yıkılmaktan kurtarmak olduğu da bilinmektedir. Ayrıca bu dönemde Osmanlı kent merkezlerinde görülen fiziksel değişimlerin yaşandığı ve buna bağlı olarak da XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinin de bu değişimlerden payını aldığı ve yeni bir yapılaşmanın gerçekleşmekte olduğu da görülmektedir.

Yaşanan bu batı tarzı mimari beraberinde ise önce sıra evler ve daha sonra ise yeni bir yapılaşma olan tek katlı aile biriminden çok katlı aile birimine geçiş olan apartmanlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Söz konusu gerçekleşen bu yapıların ilk örnekleri ise XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde İstanbul bölgesinde olup, yabancı elçiliklerin ve tüccarların yoğun olarak buldukları bugün Beyoğlu Bölgesi olarak bilinen Galata ve Pera'da olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada inceleme bölgesi olarak seçilen bölge ise Tünel'den Taksim'e kadar olan ve ona açılan ara sokaklarda görülen ilk sıra evler ve apartmanlaşma ile sınırlı kalmakta olup, çalışmamızın çerçevesini oluşturmaktadır. Söz konusu bölgenin adı konusunda ise çok değişik görüşler olmakla birlikte, Pera/Beyoğlu'nun tarihteki çıkış noktasının Galata (Sykai) olduğu düşünülürse, tarihi gelişimini Galata, hatta Bizanion'un kuruluşuna kadar götürmekte yarar vardır. (Durudoğan,1998,s:6)

Tarihiyle ilgili ilk bilgilerin Bizans'ın erken dönemlerine uzandığı Galata'nın adı konusunda, kuruluş yıllarına dek götürülen çeşitli etimolojik görüşler bulunmaktadır. Örneğin Galata'nın Bizans'ın ilk yıllarında "*Skai*" adıyla anıldığı, tarihi yarım adadan, dolayısıyla da asıl kentten Haliç'le ayrılan bu kısma "*Peran an Skais*" denildiği, "*karşıda*" anlamına gelen "*Peran*" kelimesinin de önceleri Cenevizliler tarafından "*Galata*", daha sonradan da Levantenlerce "*Beyoğlu*" için kullanılır hale geldiği belirtilmekte (Akin,2002,s:82) olup, özellikle Tünel'den Taksim arasındaki kalan bölge için Türkler tarafından "*Beyoğlu*" denildiği bilinmektedir. Bu çalışmada ise "*Beyoğlu*" adı yerine, XIX. yüzyılda batılı kaynaklarca kullanılan "*Pera*" adı tercih edilmiştir.

BÖLÜM 2: XIX. YÜZYIL SONU OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BATILILAŞMA SÜRECİ

2.1. Politik Yapı

Osmanlı Devleti genişleme siyasetine dayanarak kurulmuş bir devletti; yüzyıllarca genişleme siyaseti devlet kurumlarının gelişmesini etkilemiş, Osmanlı devlet yapısının ve iç düzeninin niteliğine de şekil vermişti. (Durudoğan,1998,s:123)

Osmanlıların askeri ve ekonomik yönden Avrupa devletlerinden ve diğer Müslüman devletlerden daha güçlü durumda olmaları, zengin maden yataklarını ellerinde bulundurmaları, ticaret yollarını kontrol etmeleri ve giriştikleri bütün muharebelerden galip çıkmaları hem ekonomik hem de kendilerini Avrupa'ya karşı üstünlük şuuru içerisinde görmelerine vesile olduğu bilinmektedir.

Osmanlılar mensup oldukları İslamiyet'in, dinlerin en son ve en doğrusu olduğu düşüncesiyle, içerisinde ve varisi oldukları parlak ortaçağ İslam Medeniyeti tesiriyle, manevi yönden de kendilerini Avrupa'ya karşı üstün görmekteydiler. İşte bu sebepler Osmanlıların Rönesans dönemi ve sonrası Batı Avrupa'da ortaya çıkan yeni entelektüel anlayışı fark etmelerine, ona bağlı gelişmelerin Avrupa toplumlarının terakkisinde icra edeceği tesirleri ve bütün bunların kendilerine karşı potansiyel tehlike olabileceğini takdir etmelerine mani olmuştur. Osmanlılar Avrupa dışındaki güçlü diğer bazı devletler gibi Avrupa'nın ilerlemesini ve aradaki mesafenin kolay aşılamayacağını Sanayi devriminin yarattığı yayılcı politikalar ile askeri ve iktisadi gücün ezici üstünlüğünü görünce fark ettiler. (İhsanoğlu,1999,cilt:1,s:271)

2.1.1. Batılılaşma Hareketleri

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı'dakinden çok farklı bir ekonomik ve sosyo-kültürel ortamın varlığı ve bunlarla birlikte farklı kaygıların yaşandığı da görülür. Coğrafi konum bakımından, Batı'nın hemen yanında bulunan, fakat "*Batılı*" olmayan Osmanlı İmparatorluğu, XVII. yüzyıl sonlarında Batı'dan, en azından askerlik alanında geri olduğunun bilincine varmıştır. (Salman,1992,s:6)

Bunun sonucunda ise; XVIII. yüzyılda başlayan ve genellikle “*Batılılaşma*” adı verilen ve kökeni III.Selim dönemine götürülmekle birlikte, ağırlıklı olarak Tanzimat’la başlayan süreç; Osmanlı İmparatorluğu’nda Batı’da olduğundan çok farklı bir biçimde gelişmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun XVIII. yüzyıl başında imzaladığı Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) antlaşmaları ile Avrupa’daki askeri üstünlüğü bitmiş olup, bundan sonra, 1718-1730 yılları arasında yaşanan ve tarihe “*Lale Devri*” adıyla geçen bir yaşam tarzı, özellikle yönetici sınıf arasında yaygınlık kazanmıştır. (Salman,1992,s:6)

Osmanlı Devleti’nin Fransa örneğindeki Batı kültürüne duyduğu ve Lale Devri’nde somut ürünlerini vermeye başlayan ilgisi, çağdaş var olma koşullarına ayak uydurma zorunluluğuyla başlamışsa da, aslında bu ilginin gelişmesine uygun ortam başta Fransa olmak üzere yayılcı Batılı ülkeler tarafından, daha önce güdümlü olarak hazırlanmıştır. (Arel,1975,s:9)

Bu ülkelerin bir yandan Doğu’yu merak ve tanıma, diğer yandan ise yeni ticari pazarlar ele geçirme istekleri doğrultusunda pek çok misyoner gezgin Osmanlı topraklarını ziyaret etmiş, daha Lale Devri’nde iken İstanbul’a gelen elçiler beraberlerinde bilginler, yazarlar, ressamalar getirmeye başlamışlardır. Batılılar Osmanlı tarihini, devlet örgütlerini, toplumsal durumunu inceliyor, sonunda da yazılar ve kitaplar yayınlıyor, ressamalar ise yapıları, kıyafet ve yaşayışları resmediyorlardı. Elçiliklerce çağırılan veya kendi girişimleriyle gelen sanatçılar, Osmanlı başkentine, örneğin batılı resim sanatını getirirken, Osmanlı yaşantısının da Avrupa’da tanınmasını sağlamış oluyordu. (Durudoğan,1998,s:123) XVIII. yüzyılla başlayan Osmanlı sanatında Batı etkisi kendini önce bezeme, sonra da mimari yapılaşma ile göstermiştir. (Cezar,1971,sayı:109,s:125)

III. Selim döneminde askeri alanda girişilen ve Fransa’da olduğu gibi Nizam-ı Cedid (yeni düzen) adı ile anılan (Akşin,1990,cilt:3,s:139) düzenleme ile batılılaşma hareketleri ilk olarak kurumsal bir nitelik kazanmış olup, bunun yanında medreselerin dışında teknik öğretim kurumları oluşturulmaya yönelenmiş ve 1773’te kurulmuş olan Mühendishane-i Bahrii Hümayun’un yanı sıra 1792’de Kumbarahane ve 1794’te Mühendishane-i Berri Hümayun adlı okullar kurulmuştur. Ayrıca yine bu dönemde, ilk kez Avrupa’da sürekli elçiliklerin kurulması Osmanlı Batı ilişkilerinin ve batı etkilerinin artması sonucunu doğurmuştur. (Salman,1992,s:6)

Batılılaşma yolunda ilk temel girişimleri yapan III. Selim ise 1807 yılında gericiler tarafından tahttan indirilerek öldürülmüştür. (Karamani,1987,s:37) Bu dönemde ayrıca Batı sanatının etkilerinin gelişmekte olduğu ve uygulama dönemine girdiği bilinmektedir. Sultan III. Selim'in katledilmesinden sonra yerine geçen II. Mahmut, III. Selim'in başlattığı hareketi devam ettirmiş olup, devlet katında en büyük ıslahatı Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak yerine Asakir-i Mensure-ı Muhammediye'yi kurarak yapmış ve eğitimlerini de Avrupalı subaylara bırakmıştır. Ayrıca Avrupa'ya ilk kez askeri öğrenci de onun döneminde gönderilmiş (Kılıçbay,1986,cilt:1,s:152) olup, Sultan II. Mahmut devrinde ilk defa askeri eğitim sahası yanında sivil eğitim sahasında da Islahat yapılması düşünülmüştür. (İhsanoğlu,1999,cilt 1,s:303)

Özellikle askeri alan ve eğitimde gerçekleşen gelişmelerle birlikte, *“Türkiye’de ‘Darü'l-Fünun’ adında yeni bir yüksek eğitim müessesesi kurma düşüncesi XIX. yüzyılın ortalarına doğru başlamış olup, bu yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı’larda görülen bilimde Doğu’dan Batı’ya olan yöneliş ve bilim ve eğitim anlayışında meydana gelen değişimler, Tanzimat döneminde medrese dışında yeni bir sivil yüksek eğitim müessesinin kurulması yolunda teşebbüslerin doğmasına vesile olmuştur.”* (İhsanoğlu,1999,cilt1,s:322)

Yaşanan bu süreç; toplum yapısını doğrudan etkileyip, değişimlere yol açarken, yerleştirilmeye çalışılan bu yeni toplum modeli ve yaşam tarzı Avrupa’da olduğu gibi mimarlık alanında da etkili olmuş, özellikle büyük kentlerle ortaya çıkan, yeni yapıya bağlı dönüşümler, değişimler yaşanmıştır. Bu dönem, karakol, yangın kulesi, saat kuleleri, fabrika, hastane gibi yeni tür yapılaşmaların yanı sıra çok sayıda cami ve türbelerin de onarımlarının yapıldığı bir dönemdir. (Denel,1982,s:32) Öte yandan Osmanlı mimarisinin Batı etkilerine açılması, 28. Mehmet Çelebi'nin 1720-21 yıllarında Fransa'yı ziyaretiyle başlayan bir girişimin dolaylı ürünü olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. (Arel,1975,s:9)

Batılılaşma hareketleri, II. Mahmut’un ölümüyle yerini alan, batı kültürüyle yetiştirilmiş Sultan Abdülmecid’in, daha iktidarının beşinci ayında Mustafa Reşit Paşa tarafından uzun zaman önce hazırlanmış olan Tanzimat Fermanı’nı Gülhane Parkı’nda bizzat paşaya okutmasıyla ilk resmi belgesini bulmuş olup, Batılılaşma gerçek bir örgütlenme ve kurumsallaşma dönemine erişmiştir. (Karamani,1987,s:38)

Hat'tın¹ metni, aynı anda Türkçe ve Fransızca olarak yayımlanmış, arkasından, seçkinler arasına derinden derine zaten gelip girmiş olan Fransızca, uluslararası kimi sonuçları olan bütün belgeler için, ikinci resmi dili olmuştur. (Tanilli,1995,cilt:2,s:406) Temelde halktan kopuk, yalnız yöneticilerin karar verdiği tepeden inme bir hareket olarak “*Tanzimat*” batılılaşma etkilerinin toplumda da görüldüğü bir dönem olmuş; Osmanlı insanı şiirin dışındaki roman, tiyatro, hikaye gibi edebi türlerle tanınmış, resim, çok sesli müzik ve bale, toplum yaşamına girmeye başlamıştır. (Salman,1992,s:2)

Tanzimat Fermanı'nın bir devamı niteliğini taşıyan 1856 tarihli Islahat Fermanı yeni bazı gelişmelere gereksinim duyulduğu için hazırlanmış ve bu fermanın “*Garp kültürüne ehemmiyet verilerek Maarif ve ulum ve sermaye-i Avrupa'dan istifadeye bırakılacaktır.*” şeklinde düzenlenmiş olan 34. maddesi, eğitimi, bilimi kültürü ve ekonomisiyle Osmanlı Devleti'nin kapılarını batıya ardına dek açtığının kesin bir ifadesi olmuştur.(Danişmend,1972,cilt:4,s:175) Tanzimat'ı izleyen dönemde 1838'de “*Islahat Fermanı*”nın getirdiği yeni hükümlerle Osmanlı'nın açılışı başta ekonomik olmak üzere kültür, sanat ve eğitim alanında artmış (Salman,1992,s:7) olduğu ve Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma ile birlikte toplumsal yaşamın yanında, düşünsel ortamında değişmekte olduğu görülmektedir. (İhsanoğlu,1999,cilt:1,s:198)

2.1.2. Azınlık Gruplar ve Yerleşmeler

Osmanlıların yerleştirme politikaları doğrultusunda, Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli yörelerinden azınlıkların getirilmesi ve bunlara Avrupa'dan göçen Musevilerin eklenmesi ile birlikte Osmanlı toplumunda farklı bir yaşam ortamı oluşmuştur. Ayrıca Galata ve Pera'nın gelişmesinde büyük rol oynayan Avrupa kökenli Levantenlerin de bu ortama katılmış olduğu bilinmekte olup, bu azınlık grupların yaşadıkları bölgedeki önemli sosyal ve fiziksel niteliklerin kente bir dizi özgün katmasıyla birlikte farklı bir sosyal ve kültürel yaşam oluşturmuş oldukları görülmektedir.

¹ Bir belge niteliğini taşıyan “*Hat*” Padişahın ağzıyla kaleme alınmış ve Padişahın belli konulardaki düşünce ve emirlerini yansıtmakta olan bir fermanıdır. Ayrıca Padişah buyruğu olduğundan ülkedeki herkesi bağlamaktadır. 3 Kasım 1839'da, Gülhane Parkında okutulduğundan “*Gülhane-i Hatt-ı Hümayunu*” olarak adlandırılmış ve Padişahın yabancı elçilerin ve halkın huzurunda fermanı yazan zamanın Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa tarafından okunmuştur.

Özellikle Rum, Ermeni ve Musevi topluluklarıyla Levantenlerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle Batı'yla sıkı ilişkiler içinde olduğu ve XIX. yüzyılda kent içinde yoğunlaştıkları görülmekte olup, Fener, Kumkapı, Balat, Galata-Pera gibi belirli bölgelerdeki yaşamın, azınlık grupların farklı yaşam biçimleri ile birlikte, çeşitli yaşam evrelerini de oluşturdukları bilinmektedir. Ayrıca İstanbul'da genelde yabancıların yaşadıkları Galata Bölgesinde azınlık gruplara göre Müslümanların daha az bir nüfusta oldukları da görülmektedir.

Pera bölgesi ise, özellikle 18.yüzyılın başından itibaren gitgide artan bir biçimde, elçiliklerin çevresinde yoğunlaşan yabancılar ve gayrimüslim azınlıklarla kalabalıklaşmakta olup, İngiltere, Fransa gibi Avrupa'nın büyük devletleri, kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklarla yabancı tüccarlar, Levantenler ve bunlarla ortaklık kuran yerli azınlıklar için Galata ve Pera'nın gitgide daha etkin bir odak noktası olduğu görülmektedir. (Akın,2002,s:3) Ayrıca, elçilikler, kiliseler, sinagoglar ve Levantenlerle, Rum, Ermeni ve Musevi azınlıklar Beyoğlu'nda (Pera) İstanbul'un Batılı anlamda ilk burjuvasını oluşturarak dönemin Avrupa yaşam biçiminin tüm özelliklerini de bölgeye taşımışlardır.(Sakaoğlu,1994,cilt:2,s:212) Ayrıca 18.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi gücünün azalması, yenilgiler yaşanması ve toprak kayıplarına uğraması, buna karşılık Batının dikkat çeken bir gelişim sürecine girmiş olması, Osmanlı yönetim kadrolarını da yeniliklere doğru yönelterek önemli değişimlerin gerçekleşmesini sağlamıştır.(Akın,2002,s:3)

Özellikle III. Selim (1789-1808) döneminde Batılı devletlerle ilişkilerin çoğalması Pera bölgesine ilgiyi artırmış, burada yeni yapılaşma ve yerleşmeler başlamıştır. Ardından gelen II. Mahmut (1808-1839) dönemi reformlarıyla, Pera'nın önemi gittikçe artarak elçilikler ve çevrelerine ek olarak Tıbbiye'nin Galatasaray'a yerleştirilmesi ile bölgede önemli bir odağın oluşması da sağlanmıştır. (Akın,2002,s:3) Osmanlı İmparatorluğunda 1839'da Tanzimat Fermanının ilanı ile birlikte, imparatorluk içinde yaşayan azınlıklara, Müslümanlarla eşit haklar tanınmış, bu durum da söz konusu gruplara bir güvence hakkı sağlamıştır. Tanzimat'la birlikte azınlıklara verilen geniş hakların gerçekleşmesinde, *“somut reformları açıklayan İslahat Fermanı 18 Şubat 1856'da ilan edilmiş, tam metnin Fransızca çevirisi de 21 Şubat 1856 günlü JC'da yayımlanmıştır”*. Ayrıca 1856 Fermanı'yla birlikte, gayrimüslim cemaatlerin kapalı gruplar halinde bir yönetici etrafında *“Millet”*leşmeye başladıkları da görülmektedir. (Akın,2002,s:5)

Bu dönemde, Batıya açılma ve Batıyla sıkı ticaret ilişkileri, İstanbul'da giderek güçlenen bir ticaret burjuvazisinin oluşmasına da yol açmış ve azınlıklar, Sanayi Devrimi'yle desteklenen İngiltere, Fransa gibi ülkelerin ticareti politikasıyla, özellikle Galata ve Pera bölgelerinde bir ticaret ve finans burjuvazisini oluşturmuşlardır. Giderek zenginleşen bu kesim, yaptığı yardımlarla desteklediği okul, yardım derneği vb. kuruluşlarla, özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında güçlenmiş ve Islahat Fermanlarının getirdiği kolaylıklarla önemli yerlere gelerek, devletin bazı kararlarının kendi çıkarlarına uygun bir hale getirilmesinde de etken olmuşlardır. Müslüman Osmanlıların ise genel olarak ticarete fazla eğilim duymamaları ve yabancı dil sorunları, dış ticaretin Rum, Musevi ve Ermeniler aracılığıyla gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca azınlığa mensup memurlar da etkili bir biçimde, yabancılarla bazı yüksek düzeydeki Osmanlı yöneticilerinin ilişkilerini de kolaylaştırmıştır. Bu dönemde, etkinlikleri giderek artan tüccar ve üst düzey devlet memurlarının oluşturduğu burjuvazinin zenginliği büyük boyutlara ulaşmış olup, Galata ve Pera'nın en görkemli han ve apartmanlarının "*en büyük tüketiciler*" olarak adlandırılan bu gruba ait olduğu bilinmektedir. (Akın,2002,s:7)

2.2. Sosyal Yapı ve Gündelik Yaşam

19.yüzyılın ikinci yarısından sonra günlük hayatta görülen hızlı değişimler, toplumun durağan yapısını etkileyerek tüketim alışkanlıklarının artmasına, Batı'dan ithal edilen çeşitli eşyalar vb. etkenler ile çarşılarda esnafın farklılaşmasına, ayrıca dükkanların da değişmesine yol açmış (Işın,1985,cilt:2,s:553) ve gündelik hayatın içerisinde yer alan imalat sisteminin yapısında da değişikliklere neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda her şeyden önce serbest birikimi engelleyen ve önceden belirlenmiş bir iş bölümünün (İhsanoğlu,1999,cilt:1,s:647) olduğu bilinmekte söz konusu iş bölümünün, günlük hayatın içinde yer alan geleneksel mesleklerin, zamanla geçerliliğinin azalmasına sebep olduğu görülmektedir.

19.yüzyılın İstanbul'unda rastladığımız geleneksel mesleklerin yavaş yavaş ortadan kalkmaları ise, henüz taşrada yaşanan bir geçerlilik değildi; çünkü her mesleğin özünü oluşturan dinsel norm sistemi bütünüyle yıkılmamıştı. Bu yüzden de hem meslekler eski etkinliklerini sürdürebilmişler, hem de mal üretimini geleneksel normlar çerçevesinde günlük hayatın standartlarına uygun olarak düzenleyebilmişlerdir. (İhsanoğlu,1999,cilt:1,s:560)

Çöküntüye giden mesleklerin yerine ise, kulağı yeni gereksinmelerde olan “modern” bir zanaatçılığın çarçabuk oluştuğu görülecektir. (Tanilli,1995,cilt:2,s:106) Ayrıca, bu dönemde Osmanlı kentlerinde gündelik hayatın vazgeçilmez ögesi mahalle biriminin de toplumsal değişimlerin gerçekleşmesiyle etkilenmiş olduğu görülmektedir.

Osmanlı kentlerinde mahalle birimi, geniş ölçekteki kent yaşamının kurucu ögesi olmanın yanı sıra zamana ve mekana bağımlı bir yerleşim biçimi olarak da bir hayli özellik taşımaktadır. Gerçekte Osmanlı toplumunda günlük yaşamın mahalle ölçeğinde biçimlenmesi Ortadoğu-İslam geleneğinin bir uzantısı olup, bununla birlikte bazı özellikleri Ortaçağ ve Bizans kent biçimleriyle benzerlikler göstermektedir. (Işın,1985,cilt:2,s:539)

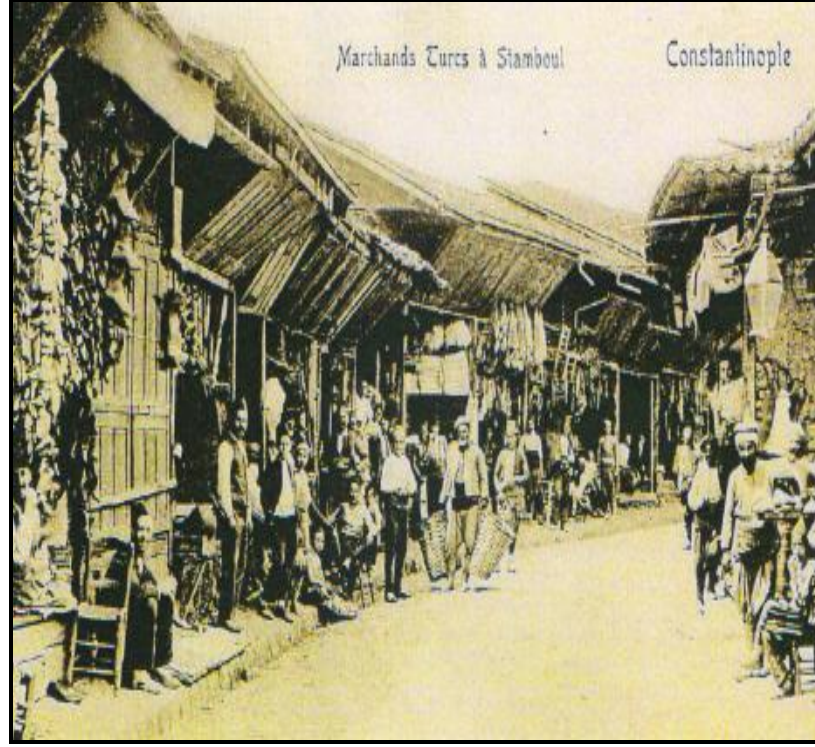
Gündelik hayatın yaşantı alanı olarak ise geleneksel Osmanlı mahallelerinin üç temel kurucu ögesi vardır: **cami ve diğer dinsel mekanlar, çarşı, sivil konut**, bu üç öğeyi bir de çıkmaz sokak dokusu içine yerleştirirsek hayatın fiziksel alanını elde etmiş oluruz. (Işın,1985,cilt:2,s:541) (Bkz Şekil 2.1)

Şekil 2.1: Osmanlı’da günlük yaşamı konu alan bir yağlıboya tablo

Ayrıca 19.yüzyılla beraber artan nüfus ve iktisadi etkenler mahalle’nin sosyo-kültürel çerçevesini parçalamış, gündelik hayatın geleneksel içeriği çok merkezli bir kent yaşantısı içinde erimeye başlamıştır. (Işın,1985,cilt:2,s:539)

Bu değişim ve Batılılaşma çabaları içinde ise, Müslüman gruplar için hala geleneksel Osmanlı yaşam biçimi ve geleneklerinin sürdürülmeye çalışıldığı gözlenmektedir.(Akın,2002,s:10) Gündelik hayatın kent ölçeğindeki bu çok merkezli kültürel bölünmüşlüğü bir yan yanalık durumundan bir iç içelik durumuna yaklaşık iki yüzyıllık bir süreç boyunca geçmiş ve 19.yüzyılda Osmanlı toplum yaşantısının tüm renkleri gündelik hayatın bütüncül kompozisyonunu yaratmıştır. (Işın,1985,cilt:2,s:540) (Bkz Şekil 2.2)

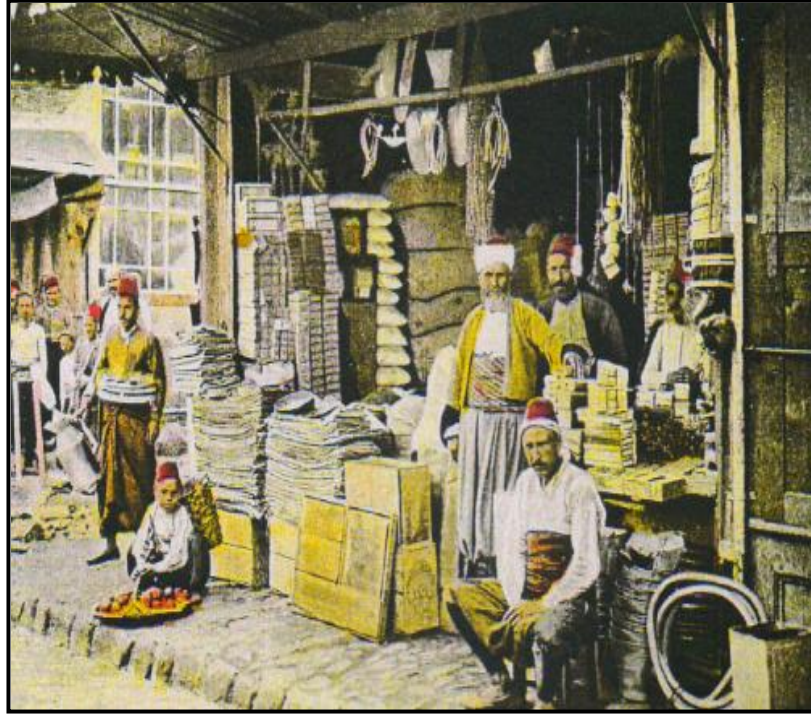
Şekil 2.2: Yol boyunca dükkanların sıralandığı bir sokak

Ayrıca, 1850’li yıllarda padişahların Batılı kültür ve eğitime verdikleri önem, yaşam biçimleri ve ilgi alanlarını da değiştirmektedir. Aynı şekilde buna bağlı olarak 1860’lı yıllarda da eğitime verilen önem olabildiğince artırılmakta ve halka kurs niteliğinde özel dersler verildiği de görülmektedir.(Akın,2002,s:13)

Bu dönemde, eğitim, kültür, tiyatro ile birlikte başta Fransızca dili olmak üzere diğer yabancı dillere gösterilen önemin yanında tarıma da oldukça önem verildiği bilinmektedir. Ayrıca Osmanlı tarımının gerçek bir hareketleniş içine girdiğini ve tarım dünyasının modernleşmeye açıldığını görmek için ise, Sultan Abdülhamit dönemini beklemek gerekecektir. Ayrıca bu dönemde, “Pamuk, tütün, tahıl, kuruyemişler, boyacılıkta kullanılan bitkiler, haşhaş, ipek” gibi dışarıya satılabilecek ürünler alanında da bir hareketlenişin olduğu görülmektedir. (Tanilli,1999,cilt:2,s:99)

Ayrıca bu dönemde Osmanlı memleketleri tarıma oldukça müsait ve halkı esasen tarımla kaynaşmış olduğundan Hükümetler tarafından da tarım erbabı hakkında her türlü teşvik ve telkinlerin fazlasıyla yapılmış olduğu görülmektedir. (Şeref ve Duman,2005,s:467)

Bu dönemde, Osmanlı Devleti'nde tarımsal yapısının özellikleri genişlemeye, pazara açılmaya imkan tanımıyordu, toprakta küçük mülkiyet, tarım için yapılacak üretimi daraltıyor ve ihraç edilecek ürünlerin üretimini kısıtlıyordu. Kendi ihtiyacı için üretim yapan köylüyü ise Pazar için üretime kaydırmak oldukça zordur. Bu anlamda geleneksel yapının çözülmesi ve ticari anlamda büyük çiftliklerin kurulması çok sonraları gerçekleşecektir. (İhsanoğlu,1999,cilt:1,s:647) Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde, günlük hayatın içinde bulunan dükkanların ve esnafın geleneksel yapısını hale koruduğu da görülmektedir. (Bkz Şekil 2.3)

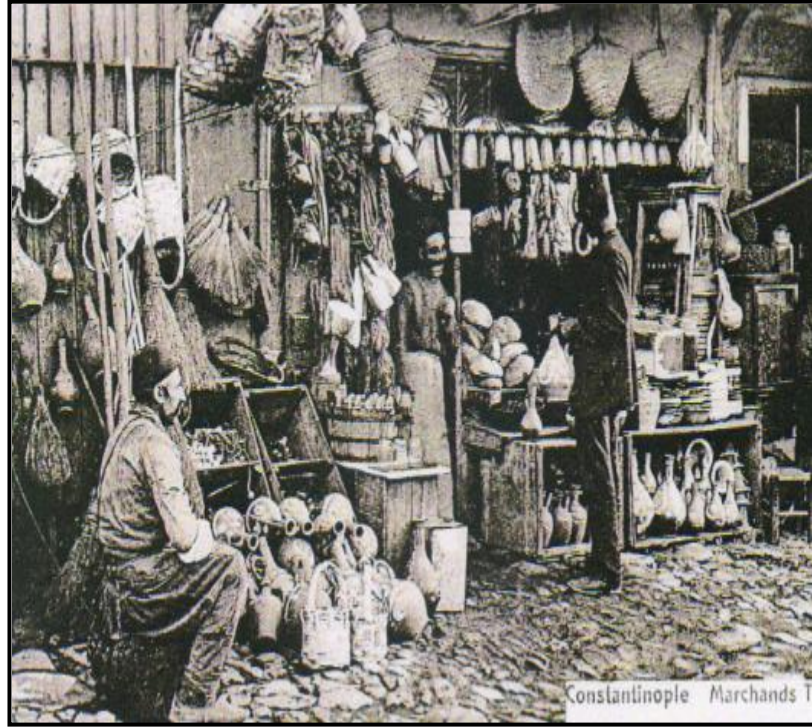

Şekil 2.3: Yüzyılın başında zahireden kumaşa kadar her şeyin satıldığı bir dükkan

Söz konusu gelişmelerle birlikte ise tarımda olduğu gibi sanayide de küçük üreticilik esas (Çakır,2005,s:24) olup, tarımın yanında, “Osmanlı Sanayisinin bel kemiğini teşkil eden pamuklu sanayi imalatı da önemli yer tutar.” (Anonim,1999,cilt:6,s:425) Aynı şekilde ziraat ve hayvancılık da toplum yaşamında önemli yer tutmaktadır. Ayrıca, “Osmanlı memleketlerinin toprak kaynaklarından biri olan maden ve taşlarda belirli ve uygun düzenleri içerisinde işletilmeye başlanmış” olduğu da görülmektedir. (Şeref ve Duman,2005,s:467)

Kısacası Osmanlı İmparatorluğu, “XIX. yüzyılın şu ortalarında, pek büyük yeterliliklere sahip bir ülke olup, gelişme halindeki tarımı ve geniş maden kaynaklarıyla, sanayi teçizatı ve hizmetler konusundaki yığınla gereksinmeleriyle, içinde siyasal rejimin istikrarı da olmak üzere sağlayacağı yararlarla, imparatorluk, girişim ruhuna göz alıcı bir eylem alanı sunmaktadır”. (Tanilli,1999,cilt:2,s:106)

Ayrıca bu dönemde Osmanlı da süregelen günlük yaşamın geleneksel yapısının hale birçok yaşam evresinde korunduğu ve toplum içinde yaşanmakta olduğu ve toplumda yaşanan değişimlerle birlikte bir tartışma ve özgürlük ortamının da gelişmekte olduğu görülmektedir. (Bkz Şekil 2.4)

Şekil 2.4: Bir bakkal dükkanı, 1870

Özellikle II. Meşrutiyet’le birlikte başlayan hızlı süreç Meşrutiyet kavramında da yeni özellikler getirmekte olup, o zamana kadar hiç görülmeyen bir tartışma ortamının gelişmesi sağlanmış ve toplum yeni bir hareketlenmenin, Osmanlı toplumunda var olmayan bir fikir özgürlüğü ortamının oluşmasına tanık olmuştur. Bu durum ise 1876’larda yaşanan durağan ve yalnızca yönetici kadroların tartışması biçiminde gelişen ortamdan çok farklı bir durum olmuş olup, Meşrutiyet elle tutulur bir hale gelmiş ve özgürlüklerle anlam kazanmıştır. (Şeref ve Duman,2005,s:952) Ayrıca bu dönemde kent yaşantısında Avrupa’nın tüketim biçimleriyle birlikte, lüks mağazalar, tiyatro salonları, kahvehaneler ve her türden eğlence yerlerinin de oluşmakta olduğu görülmektedir. (Tanilli,1999,cilt:2,s:101)

2.3. Kültür ve Sanat Etkinlikleri

Fetih'ten sonra, sultanların sarayının İstanbul adını alan, Konstantinopolis'te yerleşmesiyle, Osmanlı kültürel yaşamı yeni bir boyuta bürünür: Bursa'da, arkasında da Edirne'de az çok taşralı olan bu yaşam, İmparatorluk çapındadır artık ve Avrupa ile Asya arasında hayran olunacak bir konumdaki görkemli bir merkezin çevresinde örgütlenir. (Tanilli,1999,cilt:2,s:387) Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısı farklı din, dil, ırk ve kültür gruplarından medyana geliyordu. (Anonim,1996,cilt:6,s:25) Bu toplumsal yapının yanında, düşünce ve kültür gelişiminde, sürekliliğin de olduğu görülür. (Tanilli,1999,cilt:2,s:386-87)

Batılaşma hareketlerinin asıl amacının, kültürel ve sanatsal değişimler oluşturmak değil, devleti yıkılmaktan kurtarmak olduğu bilinmektedir. Ancak, askeri, siyasi ve ekonomik alanlardaki batıya açılma, sanatsal ve kültürel değişimleri de (Cezar,1971,sayı:109,s:1) beraberinde getirmiş ve kültürel değişimlerle birlikte düşünce hayatında da gelişmelere neden olmuştur.

Ayrıca bu dönemde “*XIX. yüzyıl Osmanlı düşünce hayatını, kendilerini ilmi çalışmalara, felsefeye ve fikri meselelere adanmış şahsiyetler değil, daha çok edebiyatçılar yürütmüştür.*” Tesadüfi, dağınık ve eklektik bir yapı arzeden XIX. yüzyıl Osmanlı fikir hayatını, bu durumu dikkate alarak önce üç temel istikamete bağlamak mümkündür: **demokrasi ve hürriyet, medeniyet, ilmi bilgilere ve tekniğe** açılmaktır. (İhsanoğlu,1999,cilt1,s:198) Bunun yanında yeni gelişmelerle birlikte yeni alışkanlıkların da değişmekte olduğu görülür.

19.yüzyılın getirdiği hızlı değişiklikler modernleştirmeyi benimseyerek, toplumsal konumlarını yükseltmek isteyen kişilere yeni olanaklar tanımış, ithalatla birlikte gelen mallar içinde piyanolar ve benzeri objelere sahip olma da bir üstünlük göstergesi olarak görülmüştür. Konaklar, köşkler, yalılar bir süre sonra bu objelerle dolmuş, çoğu ss eşyası olarak kalmış, çok azı da yerinde kullanılmıştır. Ama yinede Batılılaşmanın getirdiği yeni alışkanlıklar belirli bir kesimin gündelik hayatına girmiştir.(Işın,1985,cilt:2,s:558) Osmanlı da “*Modern*” yağlıboya resim, Saray'da ve yüksek sosyetede revaçta olup, bununla heykele, dinsel nedenlerle kuşkulu gözlerle bakılıyordu; ancak heykel, cumhuriyet döneminde gelişecektir olabildiğine ayrıca Batılı süsleme ve mimarlık, hızla yayılır ve kimi zaman, sonuç diye “*kolonyal*” tipte karma bir sanat olduğu görülmektedir. (Tanilli,1999,cilt:2,s:415) (Bkz şekil 2.5)

Şekil 2.5: Yeni Alışkanlıklar, “*Harem’de Beethoven.*”

Söz konusu yayılmalarla birlikte ise kent yaşamında, kültür alanının da etkisiyle modernleşmenin söz konusu olduğu ve kentlerde bir canlılık havası da getirdiği görülmekte olup, bu dönemde ayrıca kültürel ortamın korunması için mahalle biriminin de önemli yer teşkil ettiği bilinmektedir.

Klasik dönemin Osmanlı mahallesi oldukça homejen bir yapıya sahip olup, bu yapının korunmasına çok önem verilirdi. Söz gelimi İstanbul’da beş yıldan az oturmuş olanlar taşraya gönderilir, beş yılı dolduranlardan herhangi bir mahalleye yerleşenler için o mahalleden kefil istenirdi. Mahalleler arasında korunan kültürel yapı toplumsal dokunun kaynaşmasına fırsat tanımıyordu. Bunu 18.yüzyılda Osmanlı toplumu hakkında ilginç gözlemlerde bulunmuş birçok seyyahın anılarında da görmek mümkündür. (Işın,1985,cilt:2,s:539) (Bkz Şekil 2.6)

Osmanlı toplumunda hayatın kültürel temelini içeriği ise cami ve yaratmış olduğu mekan ile açıklanabilir. İslamiyet’in değerler sistemi ve bununla yaratılan insan ilişkileri bireyselliğin dışında manevi bir bütünselliğe sahip olduğu için cami yalnızca ibadet edilen bir yer olmamış, mahallenin fiziksel yapısının sokağından, kahvesine dek, biçimlenmesinde de etken bir unsur olmuştur. (Işın,1985,cilt:2,s:541)

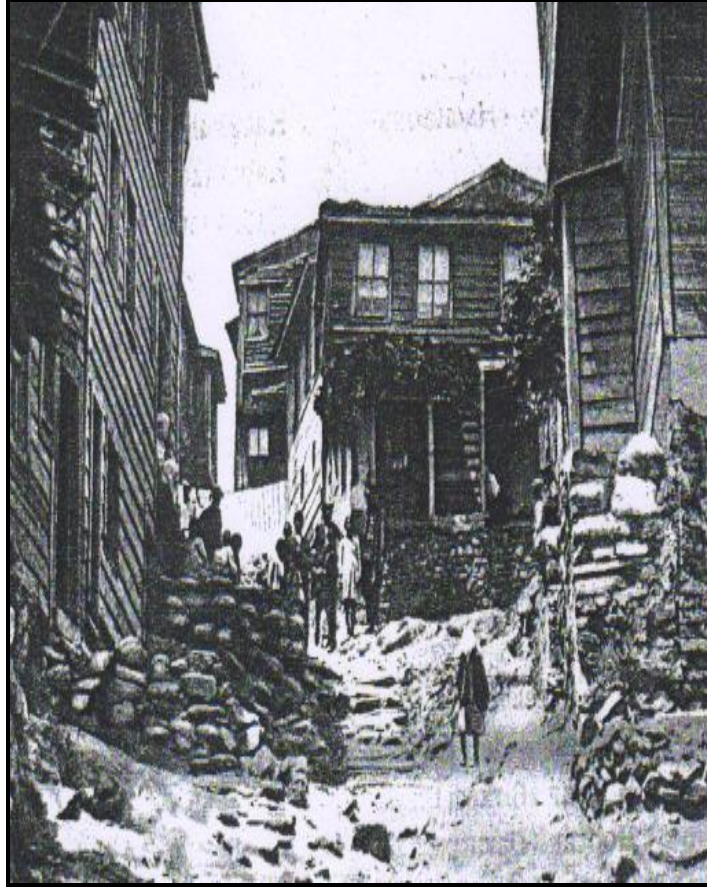

Şekil 2.6: Bir gravürde Beyazıt Camii ve Avlusu

Bu unsurların, Osmanlının toplumsal yaşamında, kültürün temel öğeleri olarak karşımıza çıkmakta olduğu ve oluşturulan bu kültürel ortamın, aynı zamanda sosyal yaşamında vazgeçilmezleri arasında yer aldığı görülmektedir.

Osmanlı toplumunda özellikle İstanbul'da mahallenin kendi iç bütünlüğünü koruması 18.yüzyılın sonlarına kadar sürer. Bu tarihten itibaren artan nüfus, ekonomik etkenler, farklılaşmaya başlayan toplumsal doku o güne kadar var olan sosyo-kültürel çevreyi parçalayarak, mahalleyi çok merkezli, yaşam ölçekleri ve değişik bir kentsel doku içinde eritmeye başlamıştır. (Işın,1985,cilt:2,s:545) Yaşanan bu süreç ile birlikte ise bir değişimin başlangıcının da başlamış olduğu görülür.

Mahalle ölçeğinin parçalanma nedenlerinin başında ise, 19.yüzyıldaki nüfus artışı ve küçük yerleşim birimlerinin iktisadi yetersizlikleri sayılabilir olup, İstanbul örneğinde, Marmara ile Haliç arasında sur içi bölgesi, 19.yüzyıldaki nüfus yoğunluğu bakımından patlama noktasına gelmiştir. Ayrıca bu dönemde İstanbul'un Müslüman halkı, gayrimüslimlerin yerleştiği Galata-Pera bölgesine doğru yaşantı sınırlarını genişletmeye başlamış ve bunun doğal sonucu olarak da gündelik hayatın kültürel içeriği çok merkezli bir görüntü kazanmıştır. (Işın,1985,cilt:2,s:549) (Bkz Şekil 2.7)

Şekil 2.7: Tipik İstanbul Mahallelerinden biri

Pera’da ve ardından padişahın isteğine bağlı olarak da Dolmabahçe Sarayı’nda tiyatro gösterilerine verilen önem, 1870’li yıllarda tarihi yarımadadaki ünlü Gedikpaşa Tiyatrosu’nun etkinliğini de artırmıştır. (Akın,2002,s:10) Ayrıca toplum yaşamında sıkça görülen, “19.yüzyılın sonlarına kadar fayton İstanbul halkı için bir zenginlik göstergesi” olmuştur. (Işın,1985,cilt:2,s:563)

19.yüzyıl İstanbul’unda gazete yayıncılığı da önemli etkinliklerden biridir. İlk Fransızca gazete 1795 tarihlidir. 1831’de, resmi gazete Takvim-i Vekayi’nin Fransızca tek basımı olan LMO çıkmaya başlamaktadır. 19.yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise, gazete sayılarında önemli artışlar gözlenmektedir. (Akın,2002,s:15) Ayrıca bu dönemde başta Fransızca dilinin ve Avrupa dillerinin günlük yaşam içinde iletişim kurabilmek için öğrenilmesinin önemli olduğu görülür.

Bu dönemde başta Fransızca olmak üzere, başlıca Avrupa dillerini bilmek ve yabancılarla Osmanlılar arasında gerek devlet işleri ve ticaret, gerekse de günlük yaşam çerçevesinde ilişki kurabilmek büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle de tercüme büroları en çok aranan kurumlar arasında yer almışlardır. (Akın,2002,s:16)

2.4. Ekonomik Durum

Batı Avrupa'nın XIII. yüzyılda içine girdiği ekonomik değişim sonuçlarının ağırlık kazandığı dönemden itibaren; pazar ilişkilerini ön plana çıkartan yeni bir üretim tarzı ağırlık kazanmaya başlamıştır. Sonraları kapitalizm adıyla anılacak olan bu yeni ekonomik düzen, XV. ve XVI. yüzyıllardaki Rönesans hareketlerinin yol açtığı bilimsel devirlerle de birleşerek, yavaş yavaş bir endüstriyel kapitalizm haline dönüşmeye başlamış (Kılıçbay,1986,cilt:1,s:147) ve XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başında, ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi hareketi, coğrafi keşifler, yoğunlaşan deniz ticareti ve sömürgeciliğin artması başta İngiltere olmak üzere Kıta Avrupa'sının zenginleşmesini sağlamıştır. (Salman,1992,s:5)

Sanayi devrimiyle birlikte söz konusu gelişmelerin yaşanmasıyla ekonomik ve ticari gelişmelerinde gerçekleşmekte olduğu görülmekte olup, bu ekonomik ve ticari gelişmeler, Avrupa ülkelerinde toplumsal ve kültürel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Hızlı gelişen Sanayi Devrimi'ne bağlı olarak, küçük köy ve kasaba topluluklarının yerini büyük kentler almış ve çağdaş sanayi yaşamı, büyük üretim birimlerinin, büyük örgütlerin ve büyük kentlerin oluşmasına yol açmıştır. (Ozankaya,1986,s:12)

19.yüzyıl Avrupa ülkelerinde, 18.yüzyılda başlayan Endüstri Devriminin ve ekonomik patlamanın gitgide yükseldiği bir yüzyıl karakteri taşımaktayken, Osmanlı Devleti'nde düzgün bir ekonomik altyapının ve kalkınma hamlelerinin olmayışı batıya bağımlılığın devamı niteliğinde bir karakter oluşturmuştur. Ekonomisinin büyük bir bölümünü basit teknolojilerin ve el sanatlarının oluşturduğu, diğer alanlarda yeterli yatırım imkanı ve teknolojisinin bulunmadığı bu dönemde Osmanlı Devleti, batının ekonomik sömürge edinme anlayışının da uygulama noktası olmuştur. (Günca,1993,s:140)

Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin 17.yüzyıl sonlarına doğru yaşadığı askeri yenilgiler ve neticesinde meydana gelen sonuçlar da, Osmanlının Avrupa ülkelerine yaklaşımını değiştirmesine neden olmuştur. (Keyder,1985,cilt:3,s:643) Özellikle Osmanlı Devleti'nin 1838'de imzaladığı antlaşma İngiltere'nin dünya pazarlarını ele geçirme siyasetinin ekonomik anlamda kurumlaştığı ilk adım olup, bundan sonraki politikasında kendi sistemini kabul ettirmek istediği ülkelerde benzer koşulları dayatacak olduğu bilinmektedir. (Keyder,1985,cilt:3,s:644- 645)

Batılı tüccarların, 1838 İngiliz Ticaret Anlaşması ve onu izleyen dönemlerde sağladıkları yeni haklarla ekonomi üzerindeki etkileri artmıştır. Batılılaşma çabalarının yoğun olduğu bu dönemlerde, ülke bir açık Pazar haline dönüşmektedir. Daha önceleri, henüz 16.yüzyıldan itibaren Fransa'ya tanınan ilk kapitülasyonunun (1536) sonraları genişletilmesi ve İngilizlere verilen serbest ticaret izni (1583) ile yabancıların yeri ve etkileri görülmekte (Arı,1994,s:18-19) olup, 19.yüzyılda Osmanlı ekonomisinin üzerindeki başlıca dış etkiler; dış ticaret, dış borçlar ve yabancı sermaye olarak ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, kuruluşundan bu yana, ekonomik yapı ilişkileri iki tür ekonomik faaliyet gurubunun ortaya çıkmasıyla yürütülmüş, bunlardan ilki özel girişime dayanan ve Lonca'lar sistemi ile işleyen esnaf grupları, diğeri ise devlet tarafından işletilen Acemi oğlanlar ve Yeniçerilerden oluşan maaşlı zanaatkarlar olmuş ve Anadolu'da ve İstanbul'da ticari ve ekonomik faaliyetlerin gelişmesinde Lonca'lar sistemi ile faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. (Kılıçaslan,1981,s:79)

Bunun yanı sıra, ticari hayatın büyük bir bölümünü azınlık gruplar ele geçirmiş olup, özellikle başkent İstanbul'da azınlık grupların ekonomik faaliyetleri ellerinde tutmuş oldukları da görülmektedir.

Osmanlı devlet anlayışı, azınlıklar üzerinde baskı kurmayan karakterde olduğundan, bu ticari yapılaşmanın sağlamlaştırılması ise azınlık gruplar tarafından zor olmamıştır. Osmanlıların yönetim birimlerinde çalışmayı tercih etmeleri de yine ticari hayatın geri plana atılmasına sebep olmuştur. Büyük bir toprak ve tarımsal faaliyet alanı potansiyeli olan Osmanlı devleti, ticari hayatın geri atılması gibi, tarımsal alanda da herhangi bir atılım ve reform hareketlerine yönelmediğinden, bu avantajını da değerlendirememiş ve çoğu mallarda dışa bağımlı kalmıştır. Savaşların, ayaklanmaların, toprak kayıplarının da bu tabloyu eklenmesi ile Osmanlı devleti, batılı devletlerin ekonomik yaptırımlarına da maruz kalmıştır. (Kılıçaslan,1981,s:79)

Batının ekonomik ve ticari gelişiminin 19.yüzyıl başlarında sürekli olarak artması, bu devletlerin gereksinim duydukları hammaddelerin temin edilebileceği yeni topraklar arayışı içerisine girmesine yol açmış, buna paralel olarak üretilmiş malların harcanabileceği pazarlar ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, Osmanlı devleti eksik teknolojisi ve yeterli tarımsal ürün potansiyeli ile dikkat çekmiş, alman hammaddeler işlenerek tekrar Osmanlı devletine satılmıştır. (Günca,1993,s:141)

Bu değişim, Osmanlı devletinin 19.yüzyılda ticari ve ekonomik faaliyetlerin gerilemesine yol açmış, zaten azınlık gruplarının büyük bir bölümünün ellerinde tuttıkları ekonomik faaliyetler artık iyice dışa bağımlı hale gelmiştir.

Ekonomideki bu çöküntü, Tanzimat döneminde de sürmüş ve devlet, ekonomik hayatın yasalarla düzenlenmesi gereğini hissetmiş, bu yolda yeni reformları uygulamaya koyulmuştur. Fakat bu reformlar, batılı devletlerin ekonomik faaliyetlerinin özünü kavrayamamış Osmanlı devleti için çok zor uygulama alanına sahip olmuş, diğer etkenler ile de iyice çöküntüye uğramıştır. Bu etkenler, savaşlar, ayaklanmalar, isyanlar, batılılaşma hareketlerinin giderleri gibi çekici sebeplerin yanı sıra, ticaret yollarının değişmesi, kapitülasyonların yıpratıcı etkileri, İmparatorluğun toprak kayıpları, Osmanlı ekonomisi ile sorumlu devlet adamlarının ekonomik bilgi eksiklikleri ve ilk bu dönemde görülen dış borçlanma gibi temel etkenler olmuşlardır. (Denel,1982,s:11)

Ekonomik yapıdaki tüm bu olumsuzluklar, Osmanlı devletinin bu yüzyılda, mimari ve inşa faaliyetlerinin de azalmasına neden olmuş, ayrılan inşaat bütçesi de yine savurgan politikalar sebebiyle sorumsuzca harcanmıştır. Vakıflar, inşa faaliyetlerinin bir kısmını üstlenmiş, fakat bu harekette yeterli boyutlara ulaşamamıştır. İmar faaliyetlerine ayrılan bütçe, genellikle sarayların ve köşkların yapımına ve onarımına ayrılmış ve toplumdaki huzursuzluğu artıran etkenlerden biri olmuştur. (Denel,1982,s:12)

Görülen birkaç olumlu faaliyet, çıkartılan nizamnameler, 6.Daire'nin kurulması, Karaköy meydanının ve köprübaşının açılması, sokakların genişletilmesi ve batılılaşma hareketlerinin getirdiği bir takım toplumsal yapıların inşası olmuştur.

Ticari faaliyetlerin yürütüldüğü yapıların planlamasında ise bu dönemde, mimariye Batı etkilerinin girmesi büyük bir etki yaratmış, Osmanlıların uzun yıllardan beri kullandıkları açık Pazar yerleri ve merkezi planlı haç biçimlenişleri, karakter değişimine uğrayarak yerini pasajlara ve batı etkisinin büyük oranda görüldüğü çok katlı hanlara bırakmıştır. Osmanlı mimarisinde 19.yüzyılda meydana gelen bu değişim, ticari yapılarda da olumsuz etkileri göz ardı edilerek uygulanmıştır. Bu değişimde en büyük payı ise ticari hayatı ellerinde tutan azınlık gruplarının batılı formları kullanma arzuları oluşturmuş ve batılı mimari biçimlenişlerin kullanımı, Osmanlı'nın köklü mimari geleneğini değiştirmeye başlamıştır. (Günca,1993,s:143)

2.5. Kentleşme Hareketleri ve Mimari Yansımalar

19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ticaretin gelişmesi, belirli ölçülerde dışa açılma liman kentlerini değiştirerek dışa dönük hale getirdi. Ayrıca Anadolu'nun kıyı kentlerinde artan nüfus kent dokusunun da değişmesine yol açtı. Liman kentlerinde dış ticaretin ağır basmasıyla birlikte buna uygun yapılaşmalar çoğaldı ve ticari hareketliliğe uygun doku kendini iş hanları, banka binaları, gümrük yapıları biçiminde kendini gösterdi. (Tekeli,1985,cilt:4,s:878) Bu tip yerlerin ise, değişimin yaşandığı yerler olarak görüldüğü bilinir. (Bkz Şekil 2.8)

Şekil 2.8: 1891-1895 yılları arasında inşa edilen Galata Rıhtımı

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ekonomisini, ticaretini ve teknolojisini batılı sistemlere uygun olarak değiştirmesi, kentsel görünümün de değişmesine neden olmuş, yeni gelişmelere paralel olarak da yeni tür yapılar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde nüfus yoğunluğu büyük kentlere kaymış, İstanbul, İzmir gibi dışa dönük ticaretin en kolay gelişebileceği liman kentleri önem kazanmış ve doğal olarak da yeni yapılaşmalar buralarda örneklerini çokça vermiştir. (Karamani,1987,s:42)

Dönemin yapı faaliyetlerinde önemli bir adım 1831'de,Tanzimat'ın ilanından bir süre önce atılmış ve mimarlık etkinliklerini daha güzel hale getirmek amacıyla, yapım ve onarım işleriyle görevli mimarbaşılık kurulmuştur. (Akın,2002,s:18-19)

Mimarbaşılık da bu işlerin mali yönüyle ilgilenen şehreminliğiyle birleştirilerek, Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kurulmuştur. 1839 Tanzimat Fermanından sonra oluşturulan yeni düzen ve buna bağlı olarak da giderek gelişen yasa, yönetmelik ve kurallarla, kentte çok farklı bir fiziksel yapı ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle İstanbul'un ahşap yapılarını yok eden yangınlardan sonra, daha önceleri çıkarılan padişah fermanlarının yerine, **Ebniye Nizamnameleri** adıyla anılan düzenli yönetmeliklerle yapısal ve kentsel düzen daha sistemli bir hale getirilmeye çalışılmıştır. 1848 tarihli I. Ebniye Nizamnamesi ve hemen ardından ertesi yıl çıkartılan II. Nizamnameyle, 19.yüzyılın ikinci yarısı İstanbul'unu yaratan ve özellikle kâgirleşmeyi ön planda tutan yapı kuralları koyulmuş ve bu nizamname ile yapılacak yapılara yeni sınırlamalar getirilmiştir. (Akın,2002,s:18-19)

Ayrıca İstanbul'un imarı için atılan adımlara yangınlardan sonra ortaya çıkan görünümde neden olmuş ve gerçekte bu yangınlar bir anlamda yeni yapılacak kent planlaması için de bir çeşit “*vesile*” yaratmıştır. 1854'deki Aksaray ve 1864'deki Sirkeci-Hoca paşa yangınlarından sonra çıkarılan Turuk ve Ebniye Nizamnamesi; parselizasyon, kamulaştırma ve yol yapımı konusunda da yeni hükümler getirmiştir. (Tekeli,1985,cilt:4,s:888)

1839'da yayınlanan ilmühaberde İstanbul'da yapılacak yeni binaların mutlak kâgir olması ve geometrik kurallara uygun bir biçimde inşa edilmesi istenmiş ve yollar dört kademeye ayrılmıştı. Ayrıca çıkmaz sokakların yapımı yasaklanarak, yolların mümkün olduğu kadar geniş alanlara açılması zorunlu kılınmıştır. (Tekeli,1985,cilt:4,s:887) Bu dönemde Ebniye Nizamnamesi ile yapım işlerinde getirilen kuralların yanında kent planlamasının da önemli bir konuma geldiği görülür.

Yeni belediye kuruluşlarının etkinliğe başlamasına koşut olarak, aynı on yıllar içinde yine pek ılımlı olmakla beraber, kentlerin yaşamına bir başka müdahale biçiminin de ortaya çıktığı görülür. Osmanlı başkentine Avrupa başkentlerinininkine benzer bir çehre kazandırma arzusunda olan Mustafa Reşit Paşa,1836 yılından başlayarak, kimi genel ilkeleri şöyle dile getirir: “*yolları genişletmeli, çıkmazları ortadan kaldırmalı, anayolları çizmeli, mahalleri damalı hale getirmeli, taştan yapılara gidilmelidir.*” Daha sonra pek büyük bir ün kazanacak olan bir Alman Mühendisi, Helmut Von Moltke, bu önerilen üzerine eğilmekte gecikmez ve Tanzimat kentçiliğinin temellerini atar böylece. (Tanilli,1995,cilt:2,s:102-103)

İlk “İmar Nizamnamesi” nin çıkarıldığı tarih olan 1848’den başlayarak, kentin örgüsüne bir düzen getirmek amacıyla, belli azınlıklarla, bir dizi önlem alınır. Bunlar, genellikle kent çevresinin yeni mahallesinde uygulanacak ve bu sayede kent planlaması gerçekleşmiş olacaktır. (Tanilli,1995,cilt:2,s:102-103)

İstanbul’un planlarının çıkarılması işine ise, 1820’li yıllarda ilk kez ciddi bir biçimde başlanmaktadır. 1822’de yayımlanan ilk kapsamlı çalışma olan Kauffer Planından sonra, II. Mahmut döneminin sonlarında İstanbul’un durumunu gösteren 1837 tarihli Moltke planı yapılmıştır. İstanbul’un ilk İmar Planı niteliğini taşıyan bu plan, Tanzimat’ın getirdiği Batılılaşma eğilimleri içinde, kentin sistemli gelişimi için imar planlarının gerekliliği için ilk adım olmaktadır. Moltke planında, özellikle İstanbul’da yol dokusunun dar ve dolambaçlı durumuna karşı yeni yollar açılarak, tramvay trafiğinin rahatlatılması yönünde öneriler de gözlenmektedir. (Kuban, 1970,sayı:5, s:41)

Harita üzerinde imar kararlarının da bulunduğu Moltke’nin planı, 1848’deki Ebniye Nizamnamesi’ne öncülük etmesi bakımından önemlidir. Bu nizamname ile kamulaştırma, binalara ruhsat verilmesi, yol ve sokakların genişliği gibi sorunlara açıklık getirilmiş, kent düzeni konusunda eski kalıpların aşılması da sağlanmıştır. (Tekeli,1985,cilt:4,s:888) (Bkz Şekil 2.9)

Şekil 2.9: Kauffer Planı (Kent Planı)

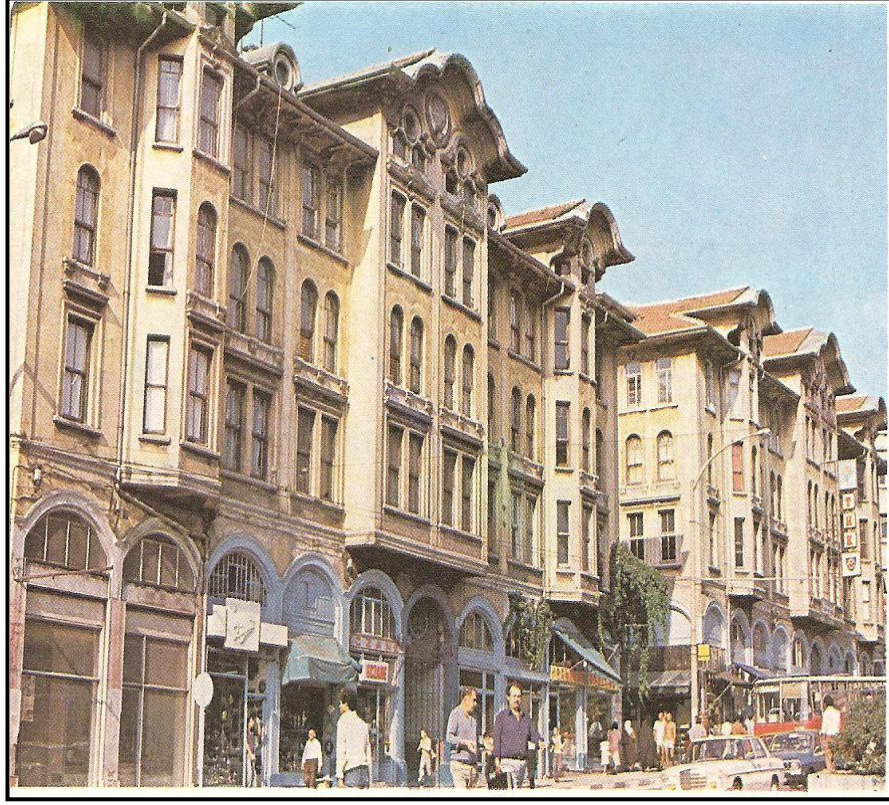
Moltke'nin bu önemli girişiminden başka, XIX. yüzyılda yeni Osmanlı mimarisini “batılı” hale dönüştürme işi ise en çok yabancı ve gayrimüslim mimarlara nasip olmuştur. Batılı mimarlar Osmanlı mimarisini göz önüne almadan, batı eklektisizminin örneklerini vermişler, gayrimüslimler ise geleneksel merkezi plan şeması ile eklektik üslupta bezemeleri saraylar örneğinde olduğu gibi bağdaştırmaya çalışmışlardır. (Karamani,1987,s:41)

Osmanlı Devleti'nde Batı etkileri, XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluk mimarisine, ilk olarak da başkent olması dolayısıyla en çok İstanbul'a damgasını vurmuştur. Kent çehresinin giderek değişmesi, boyutlarının büyümesi, geleneksel yapı gruplarının nitelik değiştirmesi, plan şemalarında ve cephelerde görülen değişiklikler en rahat bu kentte izlenebilmektedir. Devletin en yüksek mertebesinden başlayan batılılaşma hareketleri mimaride de doğal olarak aynı yöntemi izlemiştir. İlk dönemlerinden itibaren batılı unsurlar önce devlete ait resmi binalarda, saray, köşk ve kasırlarda, daha sonra moda uyan varlıklı kesimin konutlarında ve ticari yapılarda, giderek de halkın oturduğu sivil mimari örneklerde görülmektedir. (Denel,1982,s:41)

Bu dönemde Haliç tersanesinde çalışan İtalyan işçileri için inşa edilen sosyal konutlar, Dolmabahçe Sarayı çalışanları için yapılmış Akaret konutları² (1875), Harbiye Surp-Agop Kilisesi sosyal konutları (1890), Gedikpaşa konutları, Laleli Harikzedegan Apartmanları³, Galata-Pera bölgesindeki apartmanlar gibi konutlar Avrupa'da ortaya çıkan sosyal konut düzeninin Osmanlı'nın Başşehrinde de görüldüğü ilk örnekler olmuşlardır. Ayrıca, Harikzedegan Apartmanları, içindeki konut birimi sayısının çokluğu ile de Türkiye'nin ilk toplu konut örneği kabul edilebilir. (Sakaoğlu,1994,cilt:1,s:281) Daha sonraları ise Nişantaşı, Cihangir, Fatih, Aksaray gibi semtlerde de apartmanlar giderek artmışlardır. (Bkz Şekil 2.10, 2.11)

² Hassa Mimarları Baş Sarkis Balyan tarafından tasarlanan, 1875'te biten ve İngiliz “Terrace House” tipolojisini yineleyen Akaretler (akar getiren konutlar), bizzat Abdülaziz'in inisiyatifi ile Maçka'da yapılması öngörülen Aziziye Camisi için gelir sağlamaları amacıyla yaptırılmışlardır. Yüz otuz üç konut birimi içeren ve yolun iki tarafında sıralanan apartmanlar, cepheleri 750-880 m genişlikte 180-230 metre karelik parseller üzerine inşa edilmişlerdir. (Kuban,2007,s:554)

³ İstanbul'da ilk kez bu apartmanlarda betonarme yapı kullanılmıştır. 1922'de tamamlanmış olan bu yapıların dış mimarilerinde geleneksel köşk ve yalı öğelerinden esintiler vardır. Fakat iç avlulardaki merdiven kompozisyonları ve galerileriyle etkileyici bir iç mekan yaratılmıştır (Kuban,2007,s:555)

Şekil 2.10: Harikzedegan Evleri Görünüş

Şekil 2.11: Akaret Konutları Görünüş

Bu dönemde ayrıca, Türkiye’de yaşayan yabancılarla Levantenler tarafından Avrupa tarzı yaşamın ifadesi olarak Osmanlı kentinde apartmanlar ya da apartman görünüşlü büyük konutlar 19.yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmeye başlanmıştır. (Kuban,2007,s:554)

Fakat Galata’da, “*Grand Rue de Pera*” da ya da ona yakın mahallelerde çok daha yüksek katlı ve sıra konut düzeninde olmayan çok büyük boyutlu, çok daireli apartmanlar da yapılmıştır. (Kuban,2007,s:554) Ayrıca bu dönemde, 1864 Sonbaharında İstanbul’da kentsel düzen açısından önemli bir adım daha atılmakta ve kadastral çalışmalara başlanmaktadır. (Akın,2002,s:24) Yapılan bu önemli adımlarla birlikte kentsel değişiminde kendini hissettirmeye başladığı görülmektedir.

19.yüzyılın sonuna doğru bu imar çalışmaları, kent içinde belirli noktaların, batı kentlerinin etkili meydanları gibi, daha özenli bir biçime getirilmesine dek varmaktadır. Örneğin zaman zaman alınan kararlarla, kentteki bazı alanlara saat kuleleri dikilmesine, ya da bazı önemli sokak ve meydanlara, Paris ve diğer merkezlerde olduğu gibi, özel sektöre kiralanacak büfeler koyulmasına çalışılmaktadır. Ayrıca kentin çeşitli yerlerine koyulacak WC kabinlerin de, sürekli olarak akarsuyu olacağı ve geceleri iyi aydınlatılacağı duyurulmaktadır. Çok uzun süre tahtta kalan II. Abdülhamit dönemi, bu tür yeniliklerin art arda gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. (Akın,2002,s:26)

20.yüzyılın başından itibaren 1905 tarihli E.Goad haritası, 1913-14 tarihli sigorta haritası, 1922-45 yılları arasında yapılan J. Pervititch sigorta haritaları ve onu tamamlayan 1946-52 tarihli Suat Nirven haritaları aracılığıyla da, bölgenin 19.yüzyıldan 20.yüzyılın ilk yarısına dek geçirdiği değişimler ayrıntılı bir biçimde gözlenebilmektedir. (Akın,2002,s:24)

Ayrıca bu dönemde İmparatorluk sınırları içinde birçok kent engebeli bir eşik üzerinde kurulduğu için kent içi ulaşımında araçların dolaşımı söz konusu değildi. 19.yüzyılın ortalarına doğru birçok taşra kentlerinde görülen gelişme ile birlikte, bürokrat, tüccar ve varlıklı kişilerin sayısında görülen artış ve bunların belirli ihtiyaçlarının karşılanması yeni yolları, caddeleri zorunlu kıldı ve araba sahibi olan kişiler kentin çevresini oluşturan bağ ve bahçelerde görkemli evler yapmaya başladı. (Tekeli,1985,cilt:4,s:904)

Yapılan bu evlerin ise kente geniş bir yolla bağlanması sağlanmaya başladı. Bu da kentin çehresini değiştiren bir şeydi. Ayrıca 19.yüzyılda klasik mahalle düzeninde de gelişmeler görülmektedir. Bu dönemde söz konusu mahallenin, “19.yüzyıldaki gelişmelerle birlikte dar ölçekli yaşama alanının dışına taşmaya” başladığı görülmekte olup, özellikle İstanbul’da gayrimüslimlerin yerleşmiş oldukları Galata-Pera bölgesine doğru yayılmıştır. (Işın,1985,cilt:2,s:555)

Ayrıca değişik kültürlerin de karşı karşıya gelmesini sağlamıştır. Yeni yerleşmeler, iskan alanlarının genişletilmesi de klasik mahallenin parçalanma sürecini hızlandırmış, sonuçta “birbirini etkileyen farklı kültürlerin yan yana olduğu yeni yaşama biçimleri doğmuştur.” (Işın,1985,cilt:2,s:555)

Bu dönemde İstanbul’un 18. yüzyıldan sonra büyüyerek, çevresine yayıldığı görülmekte olup, bu dönemde sur dışındaki yerleşmelerin arttığı, Üsküdar, Haliç ve Boğaziçi’ne doğru kayan kentin bu özelliği dolayısıyla deniz ulaşımının önem kazandığı, kayık ve kayıkçı sayısında artışların olduğu görülmüş olup, Galata Köprüsü Pera ile olan ilişkilerini artırmış, demir yolları ise İstanbul’un yakın çevresiyle olan bağlantısını sağlayarak kent dokusunun yeni biçimler almasını sağlamıştır. (Tekeli,1985,cilt:4,s:882) (Bkz Şekil 2.12)

Şekil 2.12: Galata Köprüsü

BÖLÜM 3: PERA'NIN BATILILAŞMA SÜRECİNDEKİ YERİ

3.1. Bölgenin Genel Tarihçesi

Pera/Beyoğlu'nun tarihteki çıkış noktasının Galata (Sykai) olduğu düşünülürse, tarihi gelişimini Galata, hatta Byzanon'un kuruluşuna kadar götürmekte yarar vardır. (Durudoğan,1998,s:6) Öteden beri İstanbul'un Batıyla ticaret ilişkilerinin kurulduğu ve yürütüldüğü bölge olan Galata, fethinden sonra da özellikle yabancı kökenlilerin yaşadığı bir liman olma özelliğini korumuştur. (Akın,2002,s:82)

Tarihiyle ilgili ilk bilgilerin Bizans'ın erken dönemlerine uzandığı Galata'nın adı konusunda ise, kuruluş yıllarına dek götürülen çeşitli etimolojik görüşler bulunmaktadır. Örneğin Galata'nın Bizans'ın ilk yıllarında "*Skai*" adıyla anıldığı, tarihi yarım adadan, dolayısıyla da asıl kentten Haliç'le ayrılan bu kısma "*Peran an Skais*" denildiği, "*karşıda*" anlamına gelen "*Peran*" kelimesinin de önceleri Cenevizliler tarafından "*Galata*", daha sonradan da Levantenlerce "*Beyoğlu*" için kullanılır hale geldiği belirtilmektedir. (Akın,2002,s:82)

Ayrıca bir kısım araştırmacılar Galata adının, ilk yerleşme dönemlerinde burada var olduğu bilinen süthaneler nedeniyle Grekçe'de "*süt*" anlamındaki "*Gala*", "*Galaktos*" kelimesinden geldiğini düşünmekte; diğer bir grup ise yörenin topoğrafik ve etnik yapısına da uyması nedeniyle, İtalya'da limanlarda gemilerin yükleme-boşaltma yaptıkları eğimli alanlara verilen İtalyanca "*calata*" kelimesinden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Başka bir yaklaşım ise bu yörede oturan bir Galatyalıdan dolayı bölgenin "*Galat'ın Mahallesi*" (Ton Galatou) adını almış olduğu varsayımdır. Konuyla ilgili olarak Evliya Çelebi, "*Bu bereketli yerdeki bitki ve bereket eseri olan süt gayet lezzetli olduğundan, adına "Galete" dediler. Çünkü Yunan dilinde süte 'Galate' derler* diye yazmakta ve birinci görüşü desteklemektedir. (Akın,2002,s:82) Bazı yazarlar ise, Gotlar'ın Anadolu'ya geçerken denizi bu noktada aşmış olmalarından dolayı yöreye "*Galata*" adının verildiğini ileri sürmektedir. (Kömürçüyan,1988,s:242)

Yunanca’da “*karşı kıyı, öte yaka*” gibi bir anlama gelen “*Pera*” kelimesi bazı yazarlarca yalnız bugünkü “*Beyoğlu*” bölgesi için kullanılmış, zaman zaman gezginlerin anlatımlarında Galata ve Beyoğlu için ortak bir ad olarak düşünülmesi ise, bir takım belirsizlikler ve saptanması zor karışıklıklar yaratmıştır. Ancak Galata adının, giderek sadece güneydeki limanla bağlantılı kısma özgü olarak kaldığı görülmektedir. Ayrıca gerek Bizans kaynaklarında, gerekse de çeşitli patrikhane fermanlarında bölge hep “*Galata*” olarak geçmektedir. (Akın,2002,s:83)

Özellikle Türkler tarafından “*Pera*” yerine Tünel’le Taksim arasındaki alan için kullanılan “*Beyoğlu*” adının ise, bir Bey’in oğlunun bölgedeki konağından kaynaklandığı ileri sürülür. (Cezar,1991,s: II)

Bölgenin adıyla ilgili tartışmalardan da görüldüğü gibi, Galata’nın yerleşmeye açılması oldukça eski tarihlere uzanmaktadır. Semavi Eyice, ilk çağda Galata’da “*Hupe te Suke*” adlı bir limanla, hemen ardında “*Sycae/İncirlik*” olarak anılan bir yerleşmenin varlığından söz etmektedir. V. yüzyılda II. Theodosius Galata’yı İstanbul’un 14 regiosundan 13.sü olarak, kentin sınırları içine katmıştır. Ayrıca Galata limanı, başından beri önemini hep korumuştur. (Akın,2002,s:83) (Şekil 3.1)

Şekil 3.1: Theodosius Dönemi M.S. 408-450 Konstantinopolis’in Bölgeleri

Cenevizliler'in Galata'ya yerleşmeleri 12. yüzyılın sonlarındadır. Bu dönemde Galata'da Cenevizliler, Venedikliler ve Pizalılar yaşamaktaydılar. (İnciyan, 1976,s:107) Özellikle 13.yüzyılda İstanbul'un Latinlerden geri alınmasından sonra, Cenevizliler Bizans'tan çok özel haklar elde etmişlerdir. (Akın,2002,s:82)

1303'ten 1453'e kadar geçen süre içinde imparatorluğun zayıflığı ve Latinlerin artan gücü sonunda Galata, birbiri ardına altı kez genişledi. Böylece sınırları sahilde bugünkü Karaköy köprüsünden Tophane'ye kuzeyde ise Galata Kulesine çıkan Küçük Hendek ve Büyük Hendek sokaklarının çizdiği sınıra kadar uzanıyordu. (Durudoğan,1998,s:12)

İstanbul'un Osmanlıların eline geçtiği dönemde Galata, çok sayıda geminin uğrak yeri olan işlek bir ticaret limanıydı. 15.yüzyılın ilk yarısında bölge, gemi bakım ve tamir tesisleri yönünden Marsilya, Venedik, Cenova gibi diğer Akdeniz limanlarından farksızdı. Fetih sırasında Cenevizliler tarafsız kalmışlar ve Fatih'le aralarında, Osmanlıların Cenevizlilerin Galata'daki haklarını tanıdıklarına dair bir anlaşma yapılmıştır. (Akın,2002,s:84) (Bkz Şekil 3.2)

Şekil 3.2: XV. Yüzyılda Pera

Böylece yeni imparatorlukla birlikte, Galata özel statüsünü korumaya devam etmiştir. Ancak Fatih, artık bu dönemde “*Voyvoda*” adıyla anılan bir valiyle yönetilen bölgede, kilise vb. yapıların inşasını sınırlandırmıştır. Ayrıca bu tarihlerde Galata’ya İzmirli Rumlar, bölgeye komşu Tophane yöresine de Sinop ve Samsun’dan gelenler yerleştirilmiştir. (Kuban,1972,s:30)

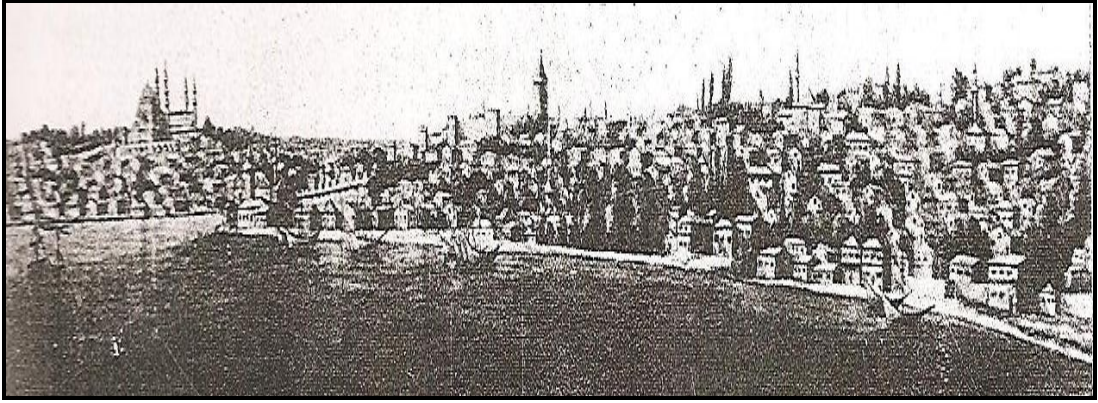
Yine 15.yüzyılda Batılı tüccarlar, özellikle Galata’da yerleşmişlerdir. Buna karşın aynı yüzyıldan itibaren, Cenevizlilerin Galata’daki etkinliği giderek ortadan kalkmaktadır. Eremya Çelebi Kömürciyan fetihten sonra Galata’nın, kentin başlıca ticaret merkezi olma özelliğini sürdürdüğünü, ayrıca yavaş yavaş İstanbul’un bir mahallesi haline dönüştüğünü yazmaktadır. Ancak yine de bölge, niteliksel açıdan diğer yörelere göre ayrıcalığını ve özgünlüğünü daima korumaktadır. (Akın,2002,s:84) XVI. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Galata surlarının dışında Pera’da, Galatasaray’ndan başka Dilich’in Pera ve Galata haritasında da görüldüğü gibi birkaç bağ evi ile birlikte yalnızca bağlar ve bahçeler bulunuyordu. (Durudoğan,1998,s:18) (Bkz Şekil 3.3)

Şekil 3.3: XVI. Yüzyılda Pera

Tüm bu binaların yapımı için, Pera gibi Müslümanların sayıca az olduğu bir bölgenin seçilmesi ise rastlantı değildir. Muhtemelen Sultan Bayezid buraya karar verirken, Türklerin de İstanbul'un bu yakasına yerleşebilmeleri için öncü olmak istemişti. Nitekim bu tarihten sonra Türkler yavaş yavaş Galatasaray'ın aşağı yamaçlarına (Tophane sırtları) ve Galata'ya yerleşmeye başladılar. (Durudoğan, 1998,s:15)

Galata'nın 17.yüzyılda, Kanuni'nin Fransızlara tanıdığı kapitülasyonlara bağlı olarak, Akdeniz'deki liman kentleri arasında en önemlilerinden biri haline geldiği bilinmektedir. H.Kazgan, bu yüzyılda çok sayıda Fransız tüccarın Galata limanını Marsilya'dan daha güvenli bularak, işlerin büyük bir kısmını bu bölgeye naklettiklerini yazmaktadır. (Akın,2002,s:85) (Bkz Şekil 3.4)

Şekil 3.4: XVII.Yüzyılın Başında Beyoğlu

Bu dönemde XVI. yy'dan sonra, elçilik binalarının çoğalması üzerine elçilik erkanı ve Avrupalı tüccarlar ile onları izleyen yerli zengin Hıristiyanlar Pera'ya yerleşerek evler ve kiliseler inşa ettirdiler. (Durudoğan,1998,s:271)

Ancak söz konusu durum 18.yüzyılda Fransız Devrimi'nin de etkisiyle değişmiş, Galata Limanı sönükleşmiş, oldukça düşük düzeyli bir yöre haline gelmiştir. Bu yüzyıldan sonra Galata giderek yalnız ticaret ağırlıklı bir bölge olmuş, buna bağlı olarak da özellikle Voyvoda Caddesi'nde (Bugünkü Bankalar Caddesi) yoğunlaşan hanlar, ticarethaneler, bürolar, depolar, dükkanlar ve bunların yanında borsa ve bankerlerle, ekonomik ağırlığı elinde tutmaya özen göstermiştir. Buna karşın ardındaki Pera bölgesi Taksim'e, oradan da Pangaltı, Kurtuluş, Şişli bölgelerine doğru yavaş yavaş ilerleyen bir konut alanı olma özelliğinin yanı sıra, Batılı anlamda lüks yaşam ve eğlence bölgesi olarak da gelişmesini ve yayılmasını sürdürmüştür. (Akın,2002,s:84) (Bkz Şekil 3.5)

Şekil 3.5: XVII. Yüzyılın Sonunda Pera

1853'te Galata ve Pera bölgeleriyle ilgili görüşlerini anlatan E.Flandin, Galata'nın 19.yüzyılda da Ceneviz dönemi surlarını korumakta olduğunu ve bunların Pera'yla arada önemli bir ayırıcı görevi üstlendiklerini yazmakta, alışlagelen gelenek uyarınca, neden olduğu tam bilinmeden Galata'nın sur kapılarının geceleri kapandığını, böylece iki bölüm arasındaki iletişimin sabaha dek kesildiğini belirtmekte, oysa buna karşın Pera'nın her tarafa açık bir yerleşme olduğunu vurgulamaktadır. Flandin'e göre de, bu yeni semt (Pera) her geçen gün daha da yayılmakta ve çok büyük bir gelişme hızı göstermektedir. (Akın,2002,s:85)

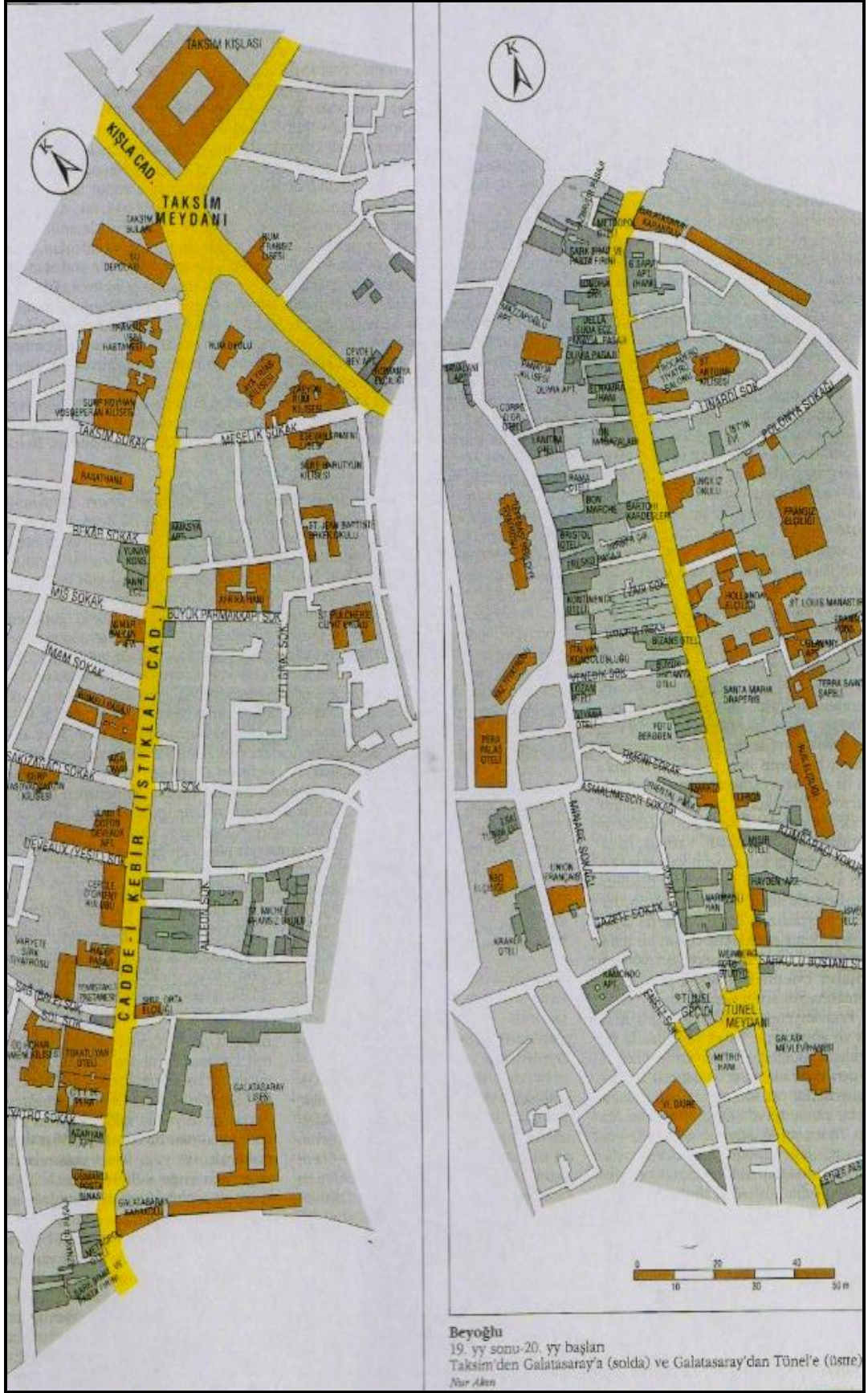
Bu dönemde özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında genelde ticaretle uğraşan Levantenlerle, Rum, Ermeni ve Musevilerden oluşan gayrimüslimler ve bunlara katılan yabancı uyrukluların çoğunun işyerleri Galata'da, konutlarıysa Pera bölgesindeydi. Bu tüccar grubundan, diğer yerli gayrimüslimler arasında Rumlar, giderek ağırlıklarını daha fazla duyurmaktaydılar. (Akın,2002,s:86)

Özellikle Galata'daki varlıkları çok eski tarihlere dek uzanan Museviler, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balat ve Hasköy'den Kuledibi'ne yerleşen gruplarla desteklenerek, sayısal açıdan da önemli bir artış göstermekteydiler. (Galante,1941,s:66) Ayrıca bu dönemde Galata ve Pera, sadece gayrimüslimlere değil, aynı zamanda Batılılaşan Türklere de açılmaktaydı. Ancak yine de esas zenginlik, yabancı elçiliklerin kendilerine sağladığı ayrıcalıklarla büyük olanaklar elde eden Batılılar, yerli Hıristiyanlar ve Levantenlerdeydi.⁴ Bilindiği gibi bu zenginlik ve gelişim, gerek Osmanlı Bankası ve dönemin ünlü iş hanlarıyla Voyvodo Caddesi ve çevresine, gerekse de elçilikler ve görkemli konut dizileriyle Pera Caddesi ve yakınındaki sokaklara, dönemin Batı Avrupa'sındaki kentsel ve yapısal özelliklerin hemen tümünü taşımıştır. (Akın,2002,s:85-86)

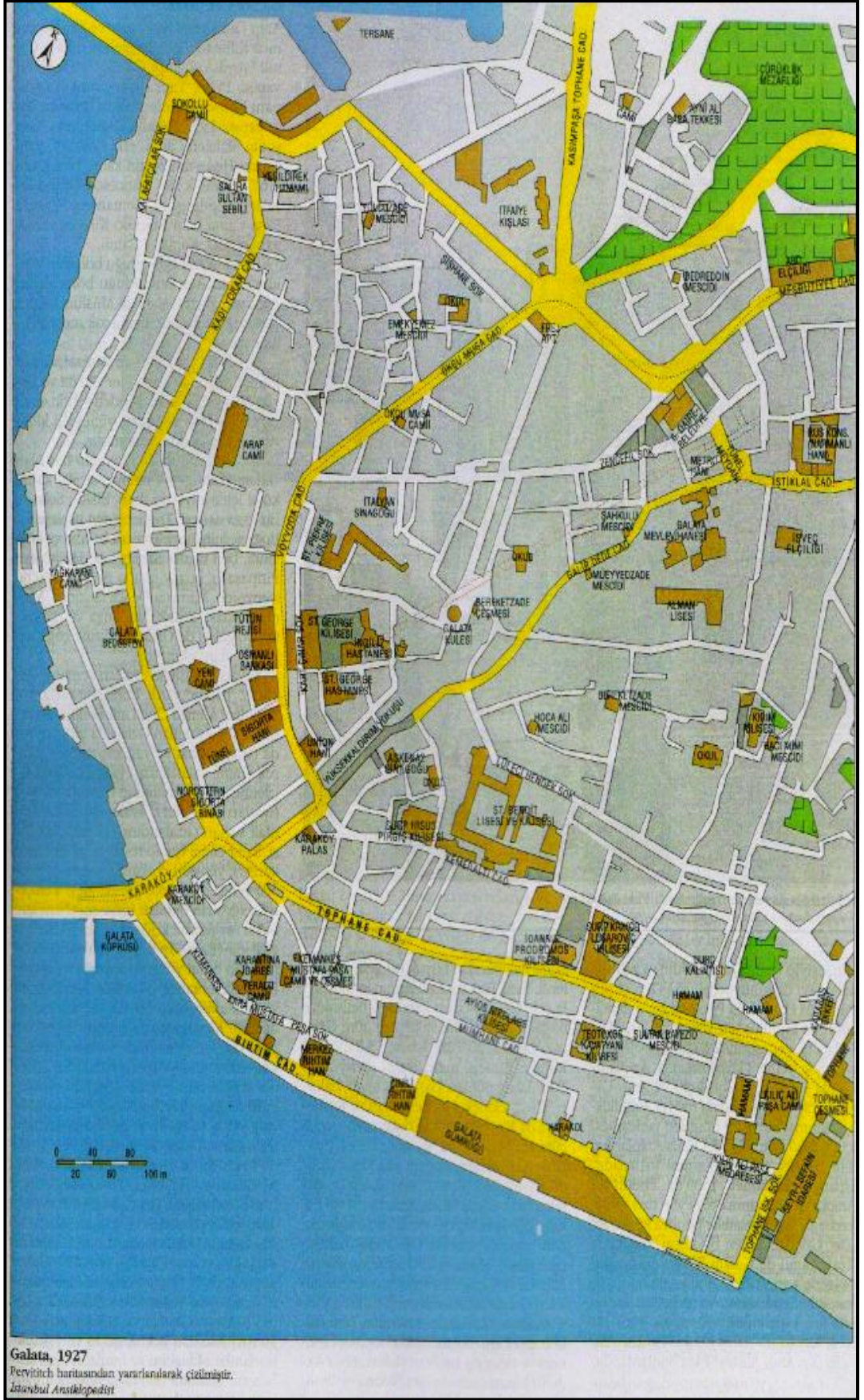
Bu tarihteki Osmanlı İmparatorluğu içindeki yabancıların, Levanten ve azınlıkların Müslüman kesime oranla daha gelişkin olanaklara sahip bulunmaları, Pera bölgesinde yüksek bir yaşam düzeyinin sağlanmasına ve 19.yüzyıl boyunca yaşam düzeyinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Elçiliklerin renkli bir yaşamın odak noktasını oluşturan sarayların yanı sıra, görkemli konutlar, çok sayıda yabancı gezgini ağırlayan oteller, postane, telgrafhane gibi yapılar, Pera'yı özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa başkentlerinin küçük bir örneği haline getirmiştir. (Sakaoğlu, 1994, cilt:2, s:212)

İtalyan ve Fransız tiyatrolarını, Avrupa havalı kahve ve pastaneleri burada bulmak mümkündür. Ayrıca zengin çeşitleri olan mağazalarda Avrupa kentlerinin aynı ayardaki mağazalarında bulunan çeşitlerin hemen bütünü satılabilmektedir. En zarif en zengin İngiliz ve Fransız mobilya çeşitleri Beyoğlu'ndadır. Yabancı basımevleri ve gazete idarehaneleri, doktor muayehaneleri, eczaneler ve dönemin önemli meslek sahipleri yine burada kümelenmiştir. Bu çevreyi tamamlayan, varlıklı Levanten ve Hıristiyanların tüm zenginliklerini sergileyen konutlarda Cadde-i Kebir (Büyük Pera Caddesi) (bugünkü İstiklal Caddesi) boyunca ve caddeye açılan yan sokaklarda yer almaktadırlar. (Sakaoğlu, 1994, cilt:2, s:212) (Bkz Şekil 3.6, 3.7)

⁴ Levanten (levant=Doğu), İstanbul'un İtalyan, İspanyol, Fransız vb. çoğunlukla Latin kökenli, çoğunluğu yabancı pasaportlu halkına verilen addı. 19.yüzyılda "Levanten" diye anılmaya başlanan bu nüfusun ataları Bizans döneminden beri İstanbul'da her dönemde var olmuş, koloniler kurmuş Latinlerdi. İstanbul ağzında Levantenler, biraz da küçümsemeye, "tatlı su frengi" olarak adlandırıldı. (Anonim, 2008. Kıtaların Denizlerin, Yolların, Tacirlerin Buluştuğu Kent İstanbul, s:714, İ.T.O, İstanbul)

Şekil 3.6: 19.Yüzyılların Sonu 20.Yüzyılların Başı
 Taksimden Galatasaray'a (solda), Galatasaraydan Tünel'e (sağda)

Şekil 3.7: Galata,1927 (Pervitch haritasından yararlanarak çizilmiştir.)

3.2. Sosyal ve Kültürel Etkiler

19.yüzyılın ikinci yarısında “*Pera*” dedikleri Beyoğlu’nu betimleyen yabancı gezginler burada her dinsel gruptan insanın birbirine karıştığını, bunların arasında da ne adet, ne giysi, ne de dil olarak Türk olan hiçbir şeyin bulunmadığını belirtirler. Elçilikler, kiliseler, sinagoglar ve Levantenlerle, Rum, Ermeni ve Musevi azınlıklar Beyoğlu’nda İstanbul’un Batılı anlamda ilk burjuvasını oluşturarak, dönemin Avrupa yaşam biçiminin tüm özelliklerini bölgeye taşımışlardır. Bu havanın yaratılmasında ise Fransız ve İtalyanlardan oluşan Latin grubu, ardından da İngiliz, Avusturya ve Almanların oluşturduğu Anglosakson ve Cermen gruplar öncülük etmişlerdir. (Sakaoğlu,1994,cilt:2,s:212)

3.2.1.Sosyal Yaşam

Bu dönemde 19.yüzyılın en görkemli dönemini yaşayan semtin esas sahipleri, İstanbul’un kozmopolit ortamının renkli gruplarından Levantenler olduğu ve bunların çeşitli nedenlerle İstanbul’a gelip kendileri gibi yerli ya da yabancı gayrimüslimlerle evlenerek kente yerleşen Avrupalılar olduğu bilinmektedir.

İstanbul’un bu farklı kültürel grupları, yaşadıkları bölgelerdeki önemli sosyal ve fiziksel niteliklerle kente bir dizi özgünlük katmış ve kültürel yelpazenin renkli parçalarını oluşturarak Galata ve onun uzantısı Pera’da ilginç yaşam biçimleri ve çevreler yaratmışlardır. (Akın,2002,s:XI)

Bunlar dilleri, giysileri, beğenileri, yaşam biçimleri ve eğlenceleriyle, İstanbul’da özellikle tarihi yarımada ve Üsküdar’da yaşayan Müslüman Osmanlılardan farklı bir grup oluşturmuşlardır. Bu özellik mimarilerine de yansımış, yarattıkları fiziksel çevreyle, yaşadıkları Galata ve Beyoğlu bölgesine bir Avrupa kenti görünümü katmışlardır. (Sakaoğlu,1994, cilt:2, s:212) Nitekim çoğu yabancı kaynakta ve bu çalışmanın temellendirdiği İstanbul’da çıkan yabancı dildeki gazetelerde bu ayırım, tarihi yarımada için “*Stamboul*” (İstanbul), Galata ve Pera için ise “*Constantinople*” teriminin kullanılmasıyla bir kez daha vurgulanmaktadır. (Akın,2002,s:XI)

Böyle bir ortamda ise Müslüman varlığından söz etmenin zor olduğu yazılı kaynaklardan da anlaşılmaktadır. Ayrıca buradaki Müslümanların bir kısmının, Müslümanlığı daha sonra kabul etmiş Batı kökenliler olduğu bilinmektedir.

Ayrıca Avrupa'nın Paris, Londra, Viyana gibi ünlü başkentleriyle sıkı ilişkiler içindeki Levantenlerin özgün yaşam biçimleri ve onu şekillendiren alışkanlıklarıyla, 19.yüzyılın sonunda Pera'da farklı bir dünya oluşturmuş oldukları da görülmektedir.

Saray artık tarihi yarımadadan Pera'ya yakın bir noktaya, Dolmabahçe sahiline gelmekte ve padişah kış aylarında, Pera'nın balo ve tiyatrolarına ilgi duymaktadır. Yazları, başta elçilikler ve çevresindeki Levantenler olmak üzere, bölgenin ileri gelenleri Boğaza ya da Adalara yazlık evlerine giderlerdi. Yaz başlarında ise padişahın emriyle gidilen yazlıklardan, yine padişahın emriyle kışlıklara dönülmektedir. (Akın,2002,s:9)

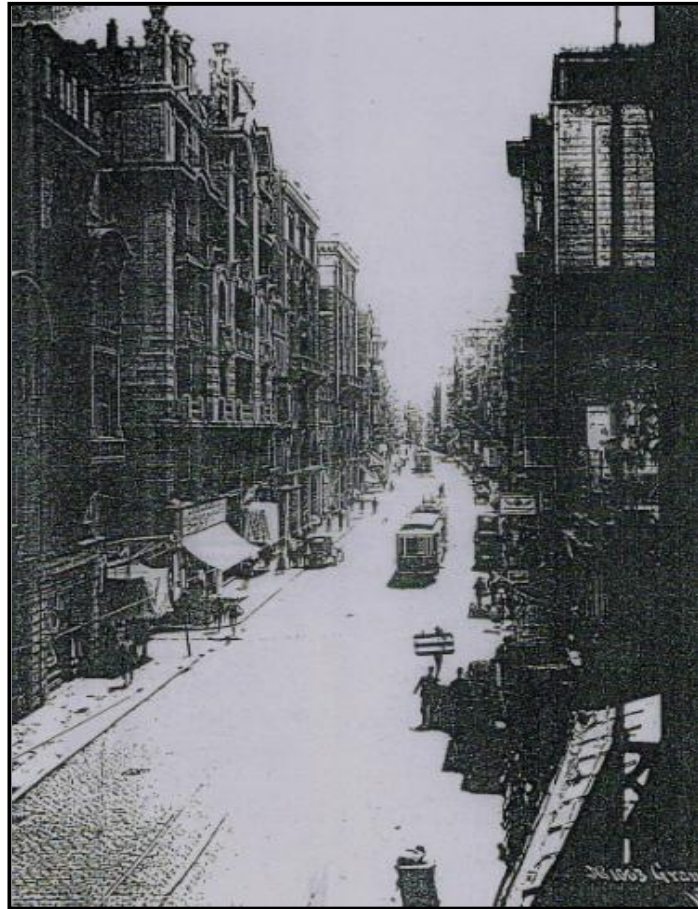
Pera sosyetesini kış aylarını tiyatro, konser vb. gösterilerde davet ve balolarla geçirirlerdi. Bölgedeki tiyatrolar, sahnelerini genellikle ekim ayı ortalarında açar ve faaliyetlerini yaz sezonunun başlangıcına kadar sürdürürlerdi. Yaz aylarında tiyatroların tatile girmesinden sonra, yerini sirk gösterileri alırdı. Ayrıca "Pera" eğlenceleri arasında konserler de daimi ön plandaydı. Ayrıca başta karnaval olmak üzere, çeşitli bayram eğlenceleri de Beyoğlu'nun vazgeçemediği faaliyetlerdendi. (Sakaoğlu,1994,cilt:2,s:214)

Şekil 3.8: 1908 tarihli Cadde-i Kebir, Meşrutiyet kutlanırken

Ayrıca Pera’da yaşayan halklar zaman zaman saraya yakın olarak payitahtta yaşamının avantajlarını da kullanmışlar ve kendi ülkelerinden aldıkları güçle, imparatorluğun hiçbir yerinde görülmeyecek bir serbestliğe de sahip olmuşlardı. Bu dönemde Sultanlarla Pera’nın ileri gelenleri arasında sıkı bir bağ olduğu da bilinir. (Duhani,1984,s:84) Yaz döneminde ise sahillere geçen yalnızca Pera sosyetesini değildi. Saray ve çevresi de sahil saraylarına taşınırdı. Örneğin Padişahlar Gökusu (1856), Beylerbeyi (1864), İhlamur (1848-63), Çağlayan (1862) ve Alemdağ kasır ve köşklerini tercih ederken, Başvezir Mustafa Reşit Paşa yazın Baltalimanı’ndaki konağına taşınıyordu. (JC,1848,sayı:26 Ocak,s:3)

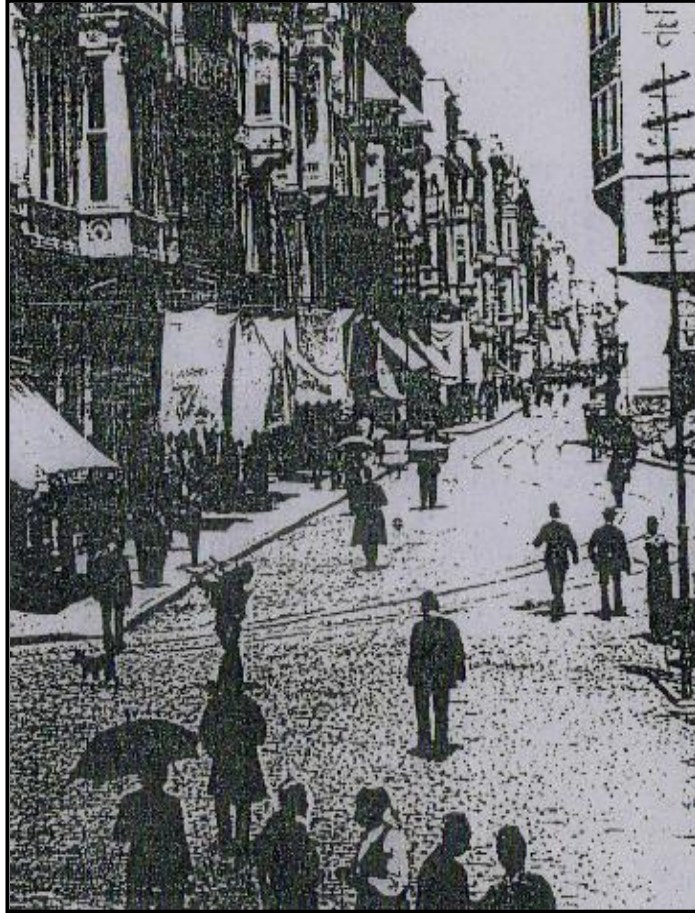
19.yüzyıl Beyoğlu’unda yaygın olarak ise Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Almanca gibi batı Avrupa dilleri konuşulmaktaydı. Zaten Levantenlerin büyük bir kısmı gerek devlet yönetiminde, gerekse de özel bürolarda çevirmen olarak çalışmakta ve bu gruptan devlet işlerinde çalışanların bazıları, Avrupa ülkelerinin başkentlerindeki Osmanlı elçiliklerine görevlendirilmek üzere bu merkezlere atanıyorlardı. (Sakaoğlu,1994,cilt:2,s:214)

Şekil 3.9: Galatasaray Meydanından Taksim (Grand-Champ)’e Bakış

Bölgede ki elçiliklerde çalışan ve çoğu Rum ya da Venedik ve Ceneviz asıllı ailelerden gelen beraatlı çevirmenlerin, toplum içinde özel bir yeri, saygınlığı vardı. Yabancı elçiliklerin genellikle ticari ilişkilerde yararlandıkları bu kişilerin, bir süre sonra beraatlı tüccara dönüştükleri görülmektedir. Bu dönemde ayrıca esas ticaret alanının Galata'da olması, acenta vb. ticari faaliyetlerin orada toplanmasına da neden olmaktadır. Ancak bu tüccarların konutları genellikle Beyoğlu'ndaydı. Bunlardan bir kısmı ise devlete borç verecek kadar zenginleşmişlerdi. Ayrıca ünlü Galata Bankerleri de bu bölgede oturmakta (Sakaoğlu,1994, cilt:2, s:214) ve dönemin bilim, sanat, kültür açılarından geçerli ve önemli tüm bilgileri veren ve Fransızca olarak eğitim yapan kuruluşlar da ayrı bir önem taşımaktaydı. (Akın,2002,s:11)

II.Abdülhamid'in 31 Ağustos 1876'da tahta geçmesini takip eden yıllarda cülus ve doğum günleri de Pera'da kutlanıyordu. Yapılan kutlamalarda İstanbul, Kabataş, Beşiktaş, Adalar ve tüm Boğaz Köyleri'nde olduğu gibi Pera ve Galata'da da ışıklandırılmalar yapılırdı. Geç saate kadar açık kalan mağazalar, kente alışılmadık bir canlılık getirirdi. (LT,1882,sayı:2 Eylül,s:3)

Şekil 3.10: Galatasaray Meydanına Bakış

3.2.2. Kültürel Yapı

Bu dönemde Pera'da yaratılan kültürel ortam, Batı'yla paralel olarak geliyordu. Pek çok opera veya tiyatro oyunu aynı zamanda sahneye konuyor ve Batı'da moda olan her şey hemen buraya da geliyordu. Ayrıca her fırsatta elçiliklerin veya azınlık gruplarının yardım dernekleri yararına verilen balolar Batı'daki örneklerini aratmıyordu. Sabah saatlerine kadar süren bu eğlencelerde yeni dans müzikleri de danslar eşliğinde çalınıyordu. (Durudoğan, 1998, s:63-64) Osmanlı için yeni bir yapı türü olan tiyatro mimarisi de, yaşam tarzı ile birlikte yabancı mimarlar tarafından özellikle tanzimatla birlikte batılı yenilikler arasında Pera'ya geliyor ve Pera bu konuda da öncü bölge oluyordu. (Batur,1985,cilt:4,s:1068)

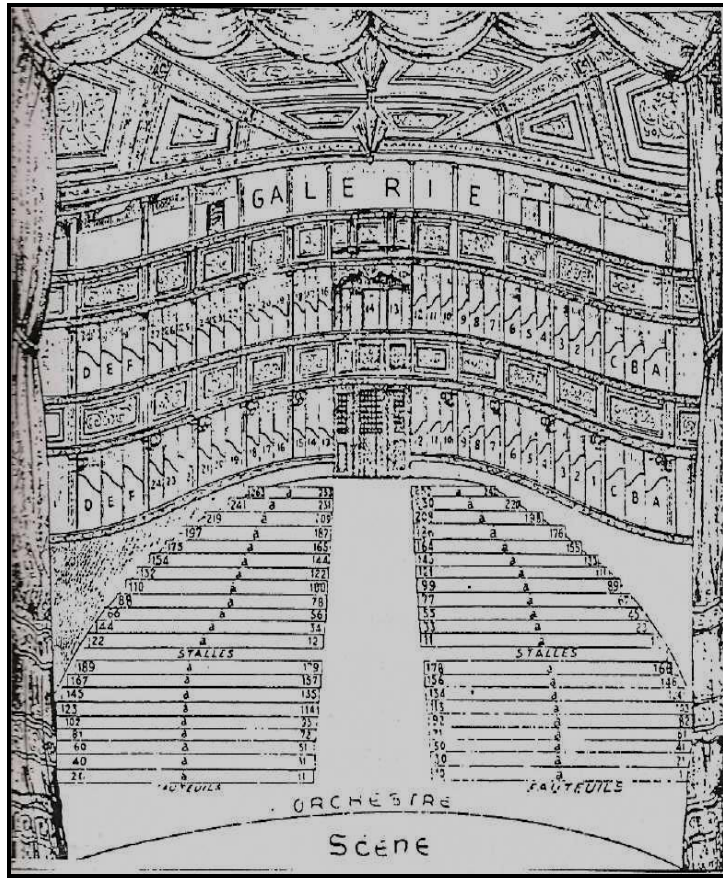
Ayrıca Pera'da çok sayıda tiyatro, konser salonu ve cafe-chantant bulunduğu dönemin gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Bunların bir kısmı yazlık, içinde üstü açık tiyatrosu, orkestrası ve restoranı bulunan bahçeler, diğer bir kısmı da kışlık, kapalı salonlar şeklindeydi. (Durudoğan,1998,s:64) Yazlık bahçeler içinde en büyükleri ve en çok rağbet edilenleri ise Grand-Champ (Taksim) ve Petit-Champ (Tepebaşı) Bahçeleri'ydi. (Melling,1819,s:187) (Bkz Şekil 3.11, 3.12)

Şekil 3.11: Naum Tiyatrosu'nun 1862'deki İç Düzeni

Bu dönemde tiyatro ve gazinoların özellikle yaz mevsimlerinde verdikleri aradan sonraki açılışları büyük sükse yaratıyordu. Yaz döneminde dekorasyonlarını yenileyen salonların programlarına Pera sosyetesinin de katılımıyla açılışlar daha da gösterişli olmaktaydı. (JC,1860,sayı:10 Kasım,s:3)

Gene gazete haberlerinden anlaşılacağı üzere, Pera sosyetesini karnaval mevsimleri başta olmak üzere eğlence yerlerine çok fazla ilgi göstermekte ve karnaval mevsimi kutlamaları ocak ayına rastlıyordu. Karnaval mevsimi boyunca ise hemen her yerde balolar organize ediliyordu. Her balo Pera sosyetesini için bir olaydı. Her cemaatin kendi elçiliği himayesinde baloları oluyordu: Rum, Ermeni, Musevi ve İtalyan baloları önceden afişlerle bildiriliyor, ayrıca gazetelerde de ilanları çıkıyordu. Pera halkı bu şekilde kendi elçileriyle de yakınlaşma fırsatı buluyorlardı. Burda, başlarında kırmızı fesleriyle genç Türk erkeklerine rastlanılsa da, yanlarında eşleri olmuyordu. Karnavalın son haftasında ise tüm Pera, Kalyoncu Kulluk'ta bir araya geliyor, dini koro elemanları ve ilahiler söylüyorlardı. Ayrıca Pera Caddesi'nde gece de, bazı meraklı taşralı Türklerin hayretli bakışları altında takma burun ve sakallarıyla sahte asilzadelerin kesintisiz geçidi sürerdi. (Bareilles,1918,s:105-107)

Şekil 3.12: Varyede/Verdi Tiyatrosu'nun (1875) İç Düzeni

Ayrıca Pera'daki dini grupların organize ettiği eğlenceler aynı zamanda geceyi düzenleyen cemaat yararına para toplamak için de bir fırsattı. Toplanan paralarla okul, hastane gibi hayır yapıları yapılıyordu. (Barelilles,1918,s:4)

Bu dönemde Padişahların tahta çıkış törenleri de Beyoğlu'nun Levanten ortamına gösterişli kutlamalara neden olurdu. Ayrıca 19.yüzyılın ikinci yarısında Beyoğlu'nda çoğu kültürel amaçlı çeşitli kulüp ve toplulukların da kurulduğu görülmektedir. Ancak ilk gelişim yıllarından beri gerek fiziksel, gerekse de sosyal yapısıyla Batı Avrupa Kentlerine benzemektedir. (Sakaoğlu,1994,cilt:2,s:214)

Yüzyılın sonlarına doğru ise, üst düzey Osmanlı devlet memurlarının da batı hayranlığıyla Taksim, Şişli ve Nispetiye gibi Pera'ya yakın semtlere taşınmaları ve burayla olan ilişkilerinin artması sonucu gazetelerde daha fazla Türk adına ve Türklerle ilgili eğlencelere rastlanmaktadır.(LT,1880,sayı:4 Eylül,s:3)

Bu dönemde Pera Levantenleri arasında Fransız ve İtalyanlar'ın başı çektiği Latin grubu ve ikinci derecedeki İngiliz, Avusturya ve Almanlar'dan oluşan Anglo Germen grubu, kültürel atmosferde birinci derecedeki güç sahipleriydi. Müzikten sahne sanatlarına, resimden edebiyata, gazetecilikten fotoğrafçılığa ve hatta bazı bilim dallarındaki çalışmalara varıncaya kadar, Batılı elemanlar kültürel çevreyi beslemeye devam etti. (Cezar,1991,s:267-268)

Ayrıca Batılı opera ve tiyatro grupları, dansçılar, şarkıcılar, müzisyenler, mimarlar, ressam ve bilim adamları buraya gelerek batılı ortamın oluşumuna katkıda bulundular. Böylece eğlence yerleri, tiyatroları, sergileri, kulüpleri, müzeleri, restoranları, kafeleri, birahaneleri, mağazaları, pasajları, otelleri, okulları, dini kurumları, elçilikleri ve tüm mimari oluşumuyla, Levanten ve gayrimüslim halkların yaşadığı Pera, Batının bir parçası oldu.(Durudoğan,1998, s:60)

Pera halkı ise yalnızca tiyatro ve operaya gitmezdi. Gerek bahçe ve otellere ait, gerekse de pek çok sayıdaki müstakil restoran ve kafe, Pera'daki gündüz ve gece yaşamının ayrılmaz birer parçasıydı. Buralarda başta Fransız ve İtalyan olmak üzere Alman, İsviçre ve hatta Hint mutfakları bulunuyordu. (JC,1857,sayı:11 Mayıs,s:4)

Ayrıca bu dönemde Pera'daki yazlık bahçelerde gösterilerin yapıldığı sahnelerin yanı sıra yemek yenecek veya bira içilecek türden restoranlar da vardı. Hatta buralarda yazın baloların verildiği, çeşitli eğlencelerin düzenlendiği de oluyordu. (JC,1857,sayı:11 Mayıs,s:4)

Bu dönemde yeni yaşam şeklinin kente getirdiği bir yapı türü de pasajlardır. Beyoğlu bölgesinde Tepebaşı ve İstiklal Caddesi çevresinde birçoğu hala var olan, birçok ünlü pasaj ve geçit XIX. yüzyılda yapılmıştır. (Salman,1992,s:42) Ayrıca Tanzimatla birlikte hızlanan ticaret, kültür, sanat ve günlük yaşamdaki değişikliklerle, daha çok gazete, dergi vs. okunan kıraathane türü kahveler, pastaneler, lokantalar, gazinolar, meyhaneler ve akşam gezintileri kent yaşamına katılmıştır. Bu kahveler içinde ise Cafe Couranne ve Servet-i Fünun'cuların bulunduğu Cafe Commerce ünlüdür. Bunun yanında Lebon ve Markiz de dönemin ünlü pastanelerindendir. (Salman,1992,s:46)

3.3. Kentsel Özellikler

14.yüzyılın başında Cenevizlilerce yaptırılmış olan Galata Surlarının ortadan kaldırılmasıyla Beyoğlu'nun çağdaş Avrupa kentlerine görsel olarak benzerliği artmıştır. Surların yıkılması ile işlevsel olarak birbirine çok sıkı bağlı olan Galata ve Beyoğlu arasındaki fiziksel engel ortadan kaldırılmış, Galata ve Beyoğlu, fiziksel ve işlevsel olarak birbiriyle daha yakından kaynaşmıştır. (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:40)

19.yüzyılda ise Galata'dan, ardındaki açık alanlara doğru yayılma eğiliminin arttığı görülmektedir. Artık Pera'daki bağlar yerlerini yeni yapılara bırakırken, Galata da ağırlıklı olarak Fransız, İngiliz ve İtalyan sanayici ve tüccarlarıyla, bu ülkelerden gelen her türlü malın indirildiği, depolandığı ve satıldığı bir alan haline dönüşmüştür. Gerek Galata, gerekse de Pera, bir ana aks ve ona açılan sokaklardan oluşmaktadır. 19.yüzyılın ikinci yarısında önceleri çoğu ahşap olan yapıların yerini, ardı ardına çıkan yangınlar sonrası yapılan üç ya da dört katlı, masif görünümlü taş evler almaktadır. (Akın,2002,s:94)

Bu tarihten sonra Pera'da inşa edilen binaların kâgir, genellikle taş ve demir malzeme kullanılarak büyük ölçekli ve çok katlı olarak yapıldığı, yangının ulaşmadığı yapıların arasında da ahşap olanların azımsanmayacak sayıda olduğu dikkati çekmektedir. (Durudoğan, 1998,s:155) Bu yüzyılın ortalarına tarihlenen ilk fotoğraflar, özellikle Galata'nın hala yoğun bir ahşap dokuya sahip olduğunu göstermektedir. (Akın,2002,s:94) Ayrıca Pera yangınının şehirciliğe yansıyan sonuçlarından biri de, Pangaltı ve çevresinde çok sayıda yeni mahallenin kurulması olduğu bilinmektedir.

19.yüzyılın Galata'sının kentsel düzeni ise Pera'dan farklıdır. Betimlemelerde Pera'daki lüks yaşam ve görkemli fiziksel ve sosyal çevre, bu bölgedeki meyhane ve kabarelerle dolu küçük sokaklar ve içlerinde dolaşan, her milletten çeşitli insan gruplarına dönüşmektedir. (Akın,2002,s:95)

E. de Amicis bölgenin, iki yanında meyhane, tatlıcı, berber, kasap dükkanları, Rum ve Ermeni kahvehaneleri tüccar yazıhaneleri, işyerleri ve külüstür evlerin uzandığı dar ve dolambaçlı yolları olduğunu, İstanbul'un hemen tüm ticaretinin burada yapıldığını yazmaktadır. *“Borsa, gümrük, Avustutya Llyod ve Fransız Mesajeri yazıhaneleri, kiliseler, manastırlar, hastaneler, buradadır. Sokaklarda sarıklarla fesleri görmezsiniz, Şark'ta olduğunuza inanamazsınız. Her tarafta Fransızca, İtalyanca ve Ceneviz dili konuşulur”* demektedir, ayrıca bir zamanların Galata'sının artık tamamen yok olduğunu, Cenevizlilerden ancak kalın duvarlar ve kemerlerle desteklenmiş birkaç eski evle, Voyvoda'nın oturduğu yapıdan başka bir şey kalmadığını, eski Galata evlerinin iki ana aksı açabilmek için yıkıldığını belirtmektedir. (Amicis,1981,s:64)

Böylece Galata ve Pera'nın öncülüğünde başlayan Batılı kent görünümü ve içeriği, gerek sosyal yapının yaşam biçimi, beğenileri, eğilimleri, gerekse de buna bağlı olarak fiziksel çevredeki kentsel ve yapısal açıdan da önemli ölçekteki değişimlerle, 19.yüzyıl sonunda İstanbul da, Avrupa başkentleriyle büyük ortaklıkları olan bir bölge yaratmıştır. (Akın,1998,s:35) 19.yüzyılda bölge, daha çok liman faaliyetleriyle ilgili işler, örneğin yelkenciler çarşısı, gemi donanımına yönelik faaliyetler ya da sağlık açısından sakıncalı, tehlikeli iş kollarının bulunduğu bir alandır. (Ortaylı,1986,s:206) 19.yüzyılın Galata'sı, Pera'nın yanında ise oldukça farklı bir ortam sergilemekteydi. S.Duhani'nin ifadesiyle burası *“eğlenceye düşkün gemicileri ve serseri takımıyla tam bir liman çevresiydi.”* (Duhani,1990,s:66)

Buna karşın Pera *“aristokrat”* bir yerleşmeydi. 26 Ekim 1868 günlü LT Gazetesi'nde de tüm dinlenme, eğlence yerleriyle konutların, elçiliklerin ve çok sayıda önemli eğitim kurumunun Pera'da yer almasına karşın, ticarete ve çalışmaya ait tüm aktivitelerin Galata'da olduğu vurgulanmaktadır. (LT,1866,sayı:14 Ağustos) Pera'da çoğunluk ise Avrupalı'dır. Bu dönemde elçilik binaları bölgeye ayrı bir batı kenti katmaktadırlar. Ayrıca 19.yüzyılın ikinci yarısına dek yazarlar Pera'nın bir Avrupa kentinden daha çok bir Fransız kenti olduğunu vurgulamaktadırlar. (Enault,1985,s:381)

Bu dönemde Pera Avrupa'nın dükkanı, Galata ise para makinesi olarak görülmektedir. Bu çevreyi tamamlayan varlıklı Levanten ve Hristiyanların tün zenginliklerini sergileyen görkemli konaklar da Pera Caddesi boyunca ve bu caddeye açılan yan sokaklarda yer almakta ve söz konusu fiziksel çevreye katılmaktadırlar. (Akın,1998,s:101) Ayrıca 19.yüzyılın ilk yarısında, Beyoğlu ve çevresi henüz tam olarak kentleşmemiştir. Araba binde bir kullanılmakta ve taşıma daha çok hayvan sırtında sedye ile yaya yapılmıyordu. (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:33)(Bkz Şekil 3.13)

Şekil 3.13: Altın Çağını Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşayan Sedye

Ayrıca yüzyılın ikinci yarısında Galatasaray ile Taksim arası gelişti. Bu tarih de modern toplumun gereksinim duyduğu tramvay, gaz, su gibi alt yapı hizmetleri de sağlanmıştı. (Kuban,1972, Mimarhk I,s:26-48) Ayrıca bu dönemde “*Kumbarıcı Yokuşu, Dört Yol, Asmalı Mescit, Tozkoparan, Yüksek Kaldırım ve Beyoğlu Caddesi bu semtin en işlek sokakları idi.*” (Eldem,1979) 19.yüzyılın sonunda, özellikle uzun süre tahtta kalan II. Abdülhamit döneminde, kentin yenileme ve düzenleme çalışmalarına da büyük önem verilmiştir. (Akın,1998.s:29)

1844 tarihinde deniz yoluyla da taşıma başlamıştır. Galata'nın ve dolayısıyla Beyoğlu'nun toplu taşıma ile diğer İstanbul semtlerine bağlanması bu dönemde Beyoğlu'nun büyümesinde ayrıca rol oynamıştır. (Akın,1998,s:35) Bu dönemde, saray çağdaş kentler çevresinde yerleşme akımına uygun olarak, merkezi bölgenin dışına taşınmıştır. Ayrıca Dolmabahçe ve Çırağan Saraylarının karşı tarafta yapılması, saray yaşantısının İstanbul Yarımada'sından Beyoğlu yakasına taşınmasına neden olmuş ve kentin ileri gelen ailelerinin de konaklarını Beyoğlu yakasına yaptırmalarına yol açmıştır. (Kuban,1972,Mimarhk I,s:26-48) (Şekil 3.14)

Şekil 3.14: Galata Gümrüğü ve müşteri bekleyen kayıklar

Ayrıca, bu dönemde yapılan sarayların kâgir olarak yapılması 19.yüzyılda kâgir bina yapımını özendirilen etkenlerden biri olmuştur. Maçka, Nişantaşı, Şişli, yavaş yavaş bu yönde gelişmeye başlamıştır. Zengin sınıfın oturmasıyla gelişen bu yeni semtlerde daha çok villa tipi yerleşme egemendi. Böylece, eskiden beri zengin ailelerin oturduğu ve bu yeni gelişmelerle daha da merkezi hale gelen Beyoğlu, daha çok zengin ailelerinin toplandığı bir yer olmuştur. (Eyice,1980) (Şekil 3.15)

Şekil 3.15: Büyük Hendek Sokağı

19.yüzyılda Beyoğlu'nda ayrıca çağdaşlaşma ve bayındırlık işleri de yavaş yavaş gelişmiştir. 1830'larda henüz Beyoğlu'nun kentsel yapısı, çağdaş kent teknolojisinin getirilebilmesine yol açacak durumda değildi. Beyoğlu'nun ana caddesi bile en çok 3 m genişliğindeydi. Tekerlekli taşıtlar ise yok denecek kadar azdı. (Akın,1998,s:39)

İlk olarak 1850'lerin başında, İstanbul'a Viyana'da yapılmış olan Avrupa stili arabalar getirildi ve bir Fransız araba yapımevi açtı. Kırım Savaşından sonra İngiliz tipi ve diğer Avrupa türü arabaları Frenkler ve Osmanlılar kullanmaya başladılar. Dolayısıyla, 1858'lerde burjuva zenginliğinin bir göstergesi olan arabaların kolaylıkla işleyebilmesi için yola kaplama yapılması isteği arttı. Bir sonraki yılın baharında ise daha sistemli bir biçimde yol kaplamaları sürdürüldü. Ve kanalizasyon sisteminin yapılmasına başlandı. 1858 yılının sonbaharında, Tophane'yi Beyoğlu'na bağlayan Yeni Çarşı Sokağı düzeltilerek genişletildi ve gaz lambalarıyla aydınlatıldı. (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:39)

Ayrıca İstanbul'da gaz lambaları ile aydınlatılan ilk cadde (1856) Beyoğlu Caddesidir. Beyoğlu'nun gelişmesi, deniz ve karayolu ulaşım sistemlerinin gelişmesine de bağlı olarak kendini göstermekte olup, Liman tesisleri uzun mesafe ulaşımı kadar kentsel ulaşımı ve kent dokusundaki ve mekansal düzenindeki değişmeleri de etkilemiştir. (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:42)

Bu dönemde bölgede gerçekleşen bu değişiklikler özellikle kente yenileme olanağı yaratan büyük yangınlarla birlikte, bölgenin fiziksel ve kentsel yapısını da değişime uğratmış ve çağdaş belediye yönetiminin kurulmasını gerekli kılmıştır.

Ayrıca 1855 Ağustos'unda "*İstanbul Şehremaneti*"nin kurulmasıyla Türk şehirciliği, Batı örneğine göre belediye örgütüne ulaşma yönünde en önemli adımı atmış oluyordu. Ve yeni örgütlenmeye göre "*şehremaneti*" belediye, "*şehremini*" ise belediye başkanı durumundaydı. Bu dönemde Şehreminliğin çalışmaya başlamasından bir yıl kadar sonra da 1856'da "*İntizam-ı Şehir Komisyonu*"⁵ (Conseil Municipal) adı ile bir kurul kurulmuştur. (Cezar,1991,s:145-146)

⁵ 1856 yılında kurulan kurul, yabancı dil bilen Müslim ve gayrimüslim Osmanlı'lardan ve hatta yabancı uyruklu bazı kimselerden oluşmaktadır. İstanbul'un 14 "*Belediye Dairesi*"ne ayrılması ve örnek belediyecilik uygulamasına "*Altıncı Daire*" kabul edilen Pera-Galata'dan başlanması bu kurulun hükümete tavsiye niteliğindeki hazırladığı rapora göre öngörülüyordu. (Cezar,1991,s:146)

Yapılan bu değişikliklerle birlikte Batı mimarisi ve kentçiliğin gerçek anlamda İstanbul'da uygulanabilmesi için yönetim bakımından da bazı yönetim sistemlerinin benimsenmesi zorunlu görölmüştür. Bu amaçla da, Beyoğlu Belediyesi, 1855'de kurulan ilk İstanbul Belediyesi'nin 14 dairesinden⁶ biri ve en ünlüsü olarak 1858'de "Altıncı Daire" adı altında kuruldu. (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:39) (Şekil 3.16)

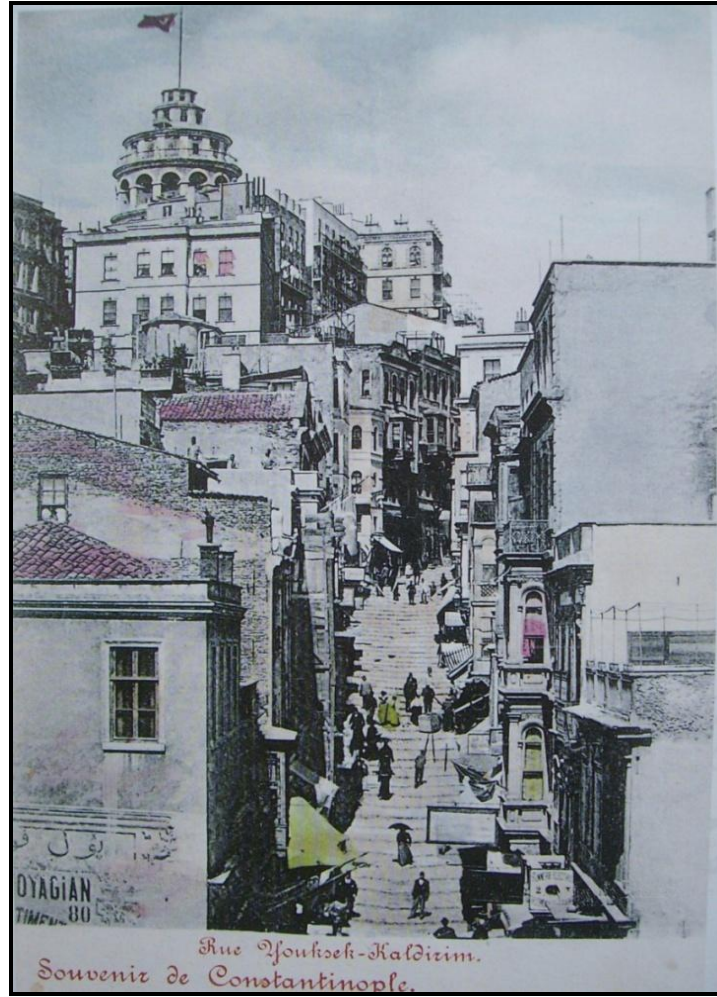
Şekil 3.16: VI.Daire-i Belediye Binası (Beyoğlu Belediyesi)

1863'te padişaha bağlı Ebniye-i Hassa Müdüriyeti'nce çıkarılan "Turuk ve Ebniye Nizameti" ilk olarak Beyoğlu yapılmıştır. Şura-yı Devlet Reisi Mithat Paşa'nın da denetiminde bulunan, yönetmeliğe göre Beyoğlu'ndaki sokak genişlikleri, birinci sınıf sokaklar 15, ikinci sınıf sokaklar 12, üçüncü olarak 10 arşın, dördüncü sınıf sokaklar 8, dar ve çıkmaz sokaklar ise 6 arşın olarak belirlemiştir. Daha sonraları Kaymakamlık binası olarak kullanılan belediye binasının planlarını, İtalyan Mimar Barborini yapmıştır. (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:40)

⁶ İlk kez kurulan bir numune dairesine "Birinci Daire" demek gerekirken, "Altıncı Daire" denilmesinin nedeni, belediye teşkilatında örnek kabul edilen yerin Altıncı Daire'ye ayrılan ve İstanbul'un en gelişmiş kısmını oluşturan Galata ve Pera bölgesi olmasıydı. Bölünmeye göre Eyüp Beşinci Daire, Hasköy altıncı olması gerekirken yedinci, 1296/1878-1879'da daire sayısı ona indirildiğinde de, Beyazıt Birinci, Fatih ikinci, Cerrahpaşa üçüncü, Beşiktaş da Dördüncü Daire adını aldı. (Ergin,O.N.,1922.Mecelle-i Umur-u Belediye, s:1415,Matbaa-i Osmaniye, İstanbul)

İlk Başkanlığa Kamil Bey getirildi. Belediye meclisinin çoğunluğunu ise Avrupa yaşam tarzı üstüne görüş ya da deneyim sahibi olan azınlıklarla yabancılar oluşturmuş olup, Belediye Meclisi 36 üyeden oluşmaktaydı. Bunların üçte biri üç yılda bir seçimle yenilecekti ve üyelerin 12'si ise daimi üye durumundaydı.(Cezar,1991,s:149)

Batı kültürüne yatkınlığı olan Beyoğlu halkı, modernleşme ve yenileme alanında yapılan çalışmalara kolaylıkla uyum sağlayarak kentin modernleşmesine önderlik etmişlerdir. Bu dönemde 1857'de yeni düzen içinde çeşitli idari bölgelere ayrılan İstanbul'da, bu idari birimler içinde Ebniye Nizamnamelerinin getirdiği kuralları en fazla uygulamaya çalışan belediye, 1858'de Pera ve Beyoğlu'nun düzenlenmesi için kurulan VI.Daire olmuştur. Sorumluluğundaki alanın kentsel açıdan düzenlenmesinde büyük çaba gösteren bu kuruluş yol açılması ve kaplanması, sokakların aydınlatılması ve adlandırılması, evlerin numaralandırılması gibi çok sayıda önemli uygulamalar da gerçekleştirmiştir. (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:38-39) (Bkz Şekil 3.17)

Şekil 3.17: Yüksek Kaldırım

VI. Daire Belediyesi'nin kurulduktan sonra gerçekleştirdiği ilk işlerinden biri ise, Daire'nin kadastral haritasının çıkartılıp, tüm ev, mağaza vb.lerinin iç ölçümlerinin çıkarılması işiydi. Bunun hemen ardından da evlerin numaralandırılmasına geçildi. (JC, 1858, sayı:9 Ekim,s:3)

VI. Daire'yi kapsayan 1875 tarihli Abdülaziz dönemi haritaları yangın sonrasına ait ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca Belediyecilik yayıldıka tüm kenti kapsayan kadastral haritaların yapımına da hız verildi. 1883 yılında valilik, başkent ve banliyölerinin tüm kadastral haritalarını yaptırma kararı aldı. (LT, 1883, sayı: 2 Mart, s:3)

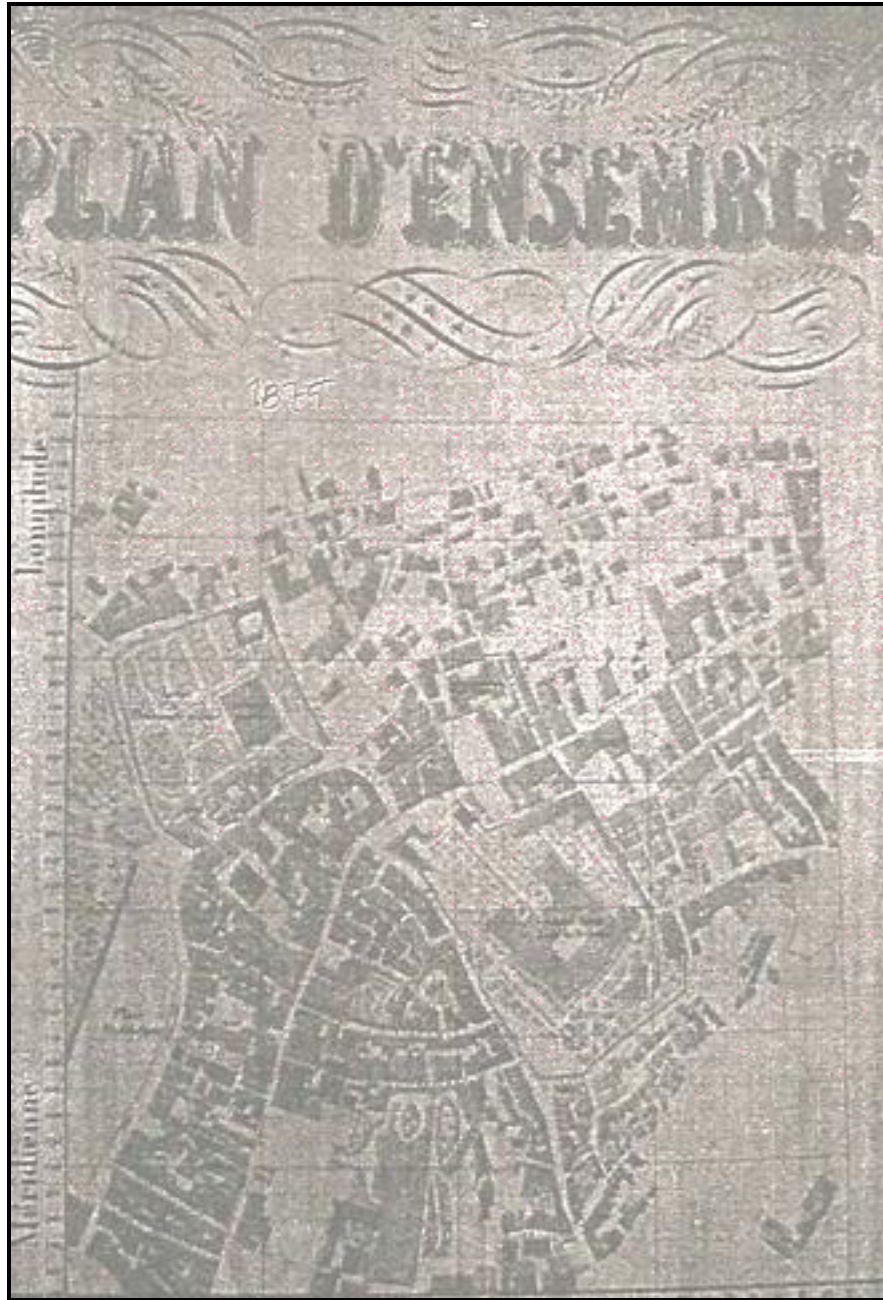
Ayrıca bu dönemde Fransız mühendis Henry Gavand 1869'da Yüksek Kaldırım'ı yaparken, Beyoğlu'na inip çıkanlarının çokluğunu görünce, burada metro yapımının kazançlı bir iş olacağını düşünmüş (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:38-39) ve bu düşünce ile ülkesine dönen Fransız mühendis, burada gerekli desteği göremeyince İngiltere'ye gitmiş, bir şirket kurmuş ve Osmanlılardan tünel yapma ayrıcalığını almıştır. 1871'de başlayan yapım işleri, 1874'te bitmiş ve tünel hizmete girmiştir. Londra ve New York'tan sonra dünyanın üçüncü ve en kısa tüneldir. (Akın,1998,s:39) (Bkz Şekil 3.18)

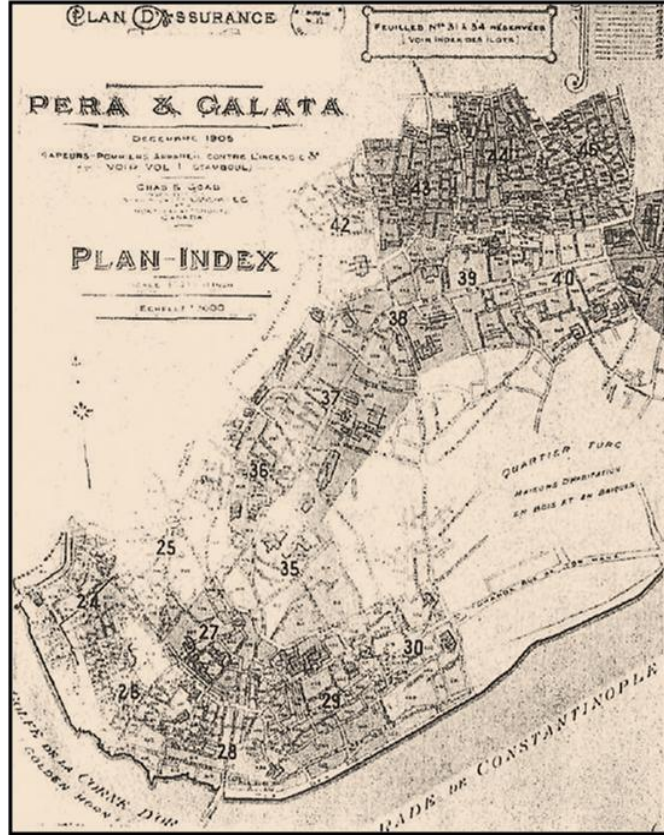
Şekil 3.18: Tünel'in Beyoğlu tarafındaki kapısı

Ayrıca 1889 yılının sonunda Lorentz et Keil eski İstanbul Planlarının yeni baskısını çıkardılar. Bundan birkaç ay sonra da Anadolu tren yolu inşaatı komisyon üyesi Huber Efendi tarafından 1/1000 ölçekli Galata, Pera, Taksim ve Pangaltı haritaları hazırlanacak ve daha sonra bunlar yangın sigorta şirketine verilecekti. (LT, 1889,sayı: 31Aralık,s:3)

Gerek Abdülaziz, gerekse sigorta haritalarında Pera'nın yol ve yapılaşma durumu ve ardından geçen süreç içerisinde gösterdiği değişimler belirli bir şekilde görülmektedir. (Durudoğan,1998,s:161) (Bkz Şekil 3.19, 3.20)

Şekil 3.19: 1875 tarihli Abdülaziz Haritası

Şekil 3.20: Goad Sigorta Haritası Genel Planı

Şekil 3.21: Goad Sigorta Haritası Tünel Bölgesi

3.4. Yapım İşleri ve Bölgede Çalışan Mimarlar

19.yüzyılın ilk yarısında Batı'da Sanayi Devrimi ile başlayan yapı malzemesi ve yapım teknolojisi değişimleri, Osmanlı Mimarlığı'nda ancak Tanzimat'ın ilanı sonrasında görülmeye başlanmıştır. Tanzimat Fermanı ile gayrimüslimlere eşit haklar tanınması ve bu kesimin, bu imtiyazlar sonrasında ekonomik yapılarını güçlendirmeleri ile Batı kültürü etkisindeki yaşam tarzlarının değişimi, fiziksel mekanlara da yansımaya başlamıştır. (Kılıç,2007,s:24)

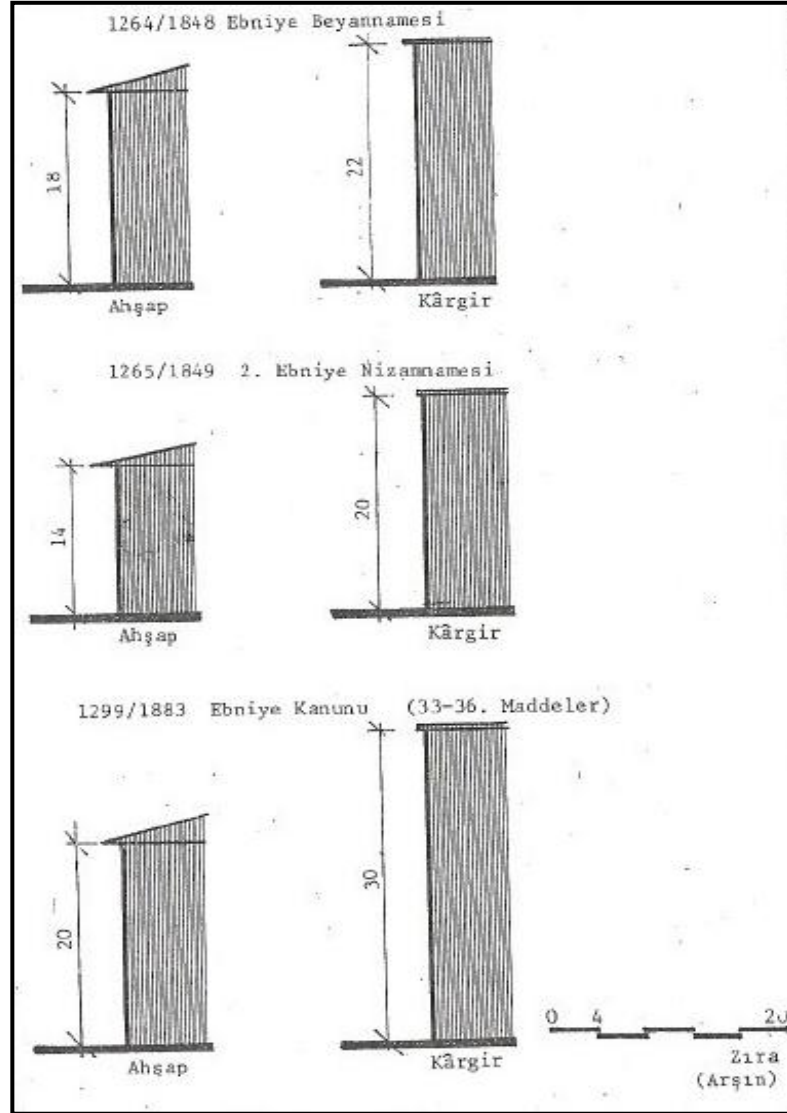
Batılılaşma dönemi ile birlikte fabrikasyon ortamda üretilmeye başlanan ilk yapı malzemesi ise, batı normlu tuğla olmuş ve bu malzeme ile birlikte yapım sistemi alanında bir değişim süreci başlamıştır. Bu anlamda, düşey taşıyıcıların tuğla malzeme ile yığma tekniğinde inşa edildiği yapılar, 1840'lı yıllardan itibaren yer almaya başlamıştır. 1848 tarihli Ebniye Beyannamesi'nde yer alan kâgir yapı tarifinde, düşey taşıyıcıların taş malzeme ile yığma tekniğinde inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak 1863 tarihli Turuk ve Ebniye Nizamnamesi ile 1875 tarihli İstanbul ve Bilad-ı Selase'de yapılan Ebniye İnşa Durumlarına Dair Nizamname'nin ilgili maddelerinde, düşey taşıyıcı duvarlarda taşın yanı sıra batı normlu tuğla malzemenin de kullanılması gerektiği hükmüne yer verilebilmiştir. (Kılıç,2007,s:24)

Yatay taşıyıcılarda volta döşeme tekniğinin kullanıldığı yapılar ise, 19.yüzyılın ikinci yarısında, 1870'li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanmış, 1882 tarihli Ebniye Kanunu ile halkın inşa edeceği kâgir yapılar da bu yeni yapım teknolojisinin de kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Yarı kâgir yapılarda ise, düşey taşıyıcıların tuğla malzemesi ile yatay taşıyıcıların ahşap malzeme ile inşa edilmesi hükmü değişikliğe uğramadan devam ettirilmiştir. Yürürlüğe giren tüm yasal düzenlemeler, özellikle ahşap sivil mimarlık örneklerinin kâgire dönüştürülmesine yönelik olmuş ve bu değişim toplumun sosyo-kültürel yapısında yaşanan modernleşme hareketiyle doğru orantılı gerçekleşebilmiştir. (Yergün,2002,s:350-353)

Yapı malzemesi olarak gözeneksiz tuğlanın kullanıldığı bu yapılarda sıvasız yan cephelerinden bakıldığında kat döşemeleri hizasına gelen düzlemlerde, tuğla duvar örgüsü içindeki volta döşemenin bağlandığı gergi çubukları da görülebilmektedir. Ayrıca İç mekanda volta döşeme üzerine, döşeme kaplaması olarak ahşap'ın da kullanıldığı, yapıların yüksek tavanlarında orijinaleri günümüze kadar gelmiş alçı tavan süslemelerin de bulunmakta olduğu görülmüştür.

Ayrıca, Bölgedeki yapıların bir çoğunda ilk durumları bozulmamış mermer merdivenler ve dökme demir trabzanların var olduğu da görülmekte olup, dış cepheleri sıvalı ve mimari stil belirtileri olan süslemeleri taşımaktadır. Yapı malzemesi olarak ise birçok yeniliğin denendiği bu yapılarda (apartmanlar) çatı kaplaması olarak ise Marsilya kiremitinin kullanılmış olduğu, çamaşırlık olarak da kullanılan bazı çatı katlarının ise teras çatı olarak yapıldığı bilinmektedir.

Yaşanan bu gelişmelerin yanında, ayrıca yapıların dış ve iç özelliklerine verilen önemin, gazetelerin haber ve ilanlarına da yansımış olduğu görülmektedir. Örneğin 29 Ocak 1851 günlü JC'da, Taksim dolaylarında bir kartonpiyer atölyesi kurulduğu, mimarların buraya istedikleri çizimleri vererek, kısa süre içinde yapılacak örnekleri inşaatlarında kullanabilecekleri belirtilmektedir. Ayrıca bu dönemde binaların konut yükseklikleri de belirlenmiştir. (Akın,2002,s:315) (Bkz Şekil 3.22)

Şekil 3.22: 1848-1883 tarihli Ebniye Nizamnamelerinde belirlenen konut yükseklikleri

Söz konusu gazete haberinden de anlaşıldığı üzere, yapıların iç dekorasyonda kartonpiyer kullanımının, 19.yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşmış olduğu anlaşılmakta Pera ve Galata bölgesinde yeni ve özenli yapılaşma yoğunluğunun bu ilanlarla bütünleşmekte olduğu görülmektedir. Ayrıca bunun yanında gazetelerde sık sık Pera'lı mimarların reklamlarına ve yeni mimari tekniklere de yer veren yazılara rastlanmakta olduğu bilinmektedir.

Bu dönemde Pera ve Galata bölgesinde XIX. yüzyılda mimarlık işleri yabancı ve gayrimüslim mimarlar tarafından yapılıyordu. Bunların bir kısmı elçilik binalarını inşa etmek amacıyla buraya gelmiş yabancılar, diğer bir kısmı da burada oturup, gerek din, gerekse dil açısından bölge halkına yakın kimseler olduğu görülmektedir. (Durudoğan,1998,s:166)

Ayrıca, Levanten ya da diğer gayrimüslim gruplardan mimarların söz konusu bölgede büyük etkinlik göstermekte olduğu bilinmekte olup, bunlardan bir kısmının konut, pasaj vb. yapıların yanı sıra, görkemli ve önemli diğer yapı tiplerinin de tasarımcıları olarak daha tanınmış isimler arasında yer almakta olduğu görülmektedir.

Örneğin, Bunlardan biri olan İtalyan asıllı İsviçreli mimar Gaspare Fossati'nin (1809-1883), Rus elçilik binasını yapmak üzere 1837'de İstanbul'a gelmiş olduğu ve kendinden iki yıl sonra gelen kardeşi Giuseppe Fossati ile birlikte uzun yıllar başkentte çalışmış oldukları bilinmektedir. Ayrıca Ayasofya restorasyonunda da bulunan Fossati Kardeşlerin, hem Rus, hem de Hollanda Elçiliği binalarını birlikte tamamladıkları bilinmektedir. (Durudoğan,1998,s:166)

Pera'nın tanınmış mimarlarından bir diğeri de, İngiliz Elçiliği'nin mimarı olarak tanınan M.W.J. Smith'ti. M.Smith'in ayrıca Osmanlı hükümeti ile de yakınlığı vardı. 1846 yılı başlarında hükümete bir hastane projesi sunarak kendini tanıtmak istemiş, ancak umduğunu bulamamışsa da, 1847 Ocağı'ndan başlayarak Osmanlı Devleti'nin maaşlı mimarı haline gelmişti. Taşkılla ve Gümüşsuyu Hastanesi binaları tasarımı Smith'e ait yapıtlardır. (Cezar,1991,s:267-268)

En az Fossati Kardeşler ve M. Smith kadar ünlü bir diğer mimar da M. Vallauri idi. Kendisi, Naum Operası'nın hemen yanındaki (sonradan Hristaki Pasajı) bir postacı-şekercinin oğluydu. İstanbul'da doğan bir Fransız Vallauri, mimarlık eğitimini Fransa'da yaparak tekrar İstanbul'a döndü. (Batur,1985,s:1054)

1883 yılında açılan Güzel Sanatlar Okulu'nun kurucusu ve müdürü Osman Hamdi Bey'in başkanlığında, baş mimarlığını yaptı. Bulunduğu görevi nedeniyle önemli devlet binalarının yapımında da görev aldı. Bunlar arasında Sanayi-i Nefise Mektebi, Arkeoloji Müzesi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Haydarpaşa Lisesi) ile Bankalar Caddesi'ndeki Osmanlı Bankası ile Düyün-ı Umumiye İdaresi (İstanbul Erkek Lisesi) binası bulunmaktadır. (Batur,1985,s:1054)

Pera kökenli bir mimar olan Valaury burada da binalar tasarlamıştı. Örneğin, Altıncı Dairenin yanındaki M. Decugis'nin evi, Grand-Champ meydanındaki Osmanlı Bankası Umum müdürünün evinin bölümlere ayrılması ile ilgili değişiklik, Union Française'in binası ve onunla aynı kolda, 225 numarada, yapımına büyük özen gösterdiği kendi özel malikanesi bunlar arasındaydı. (Duhani,1984,s:122-118)

Ayrıca aynı dönemlerde Pera'da çalışmış iki önemli isim daha vardı. Her ikisi de İtalyan olan bu mimarlardan biri Raimondo d'Aronco, diğeri de M. Mongeri idi. Raimondo d'Aronco İstanbul'da Art Nouveau üslubunda örnekler veren bir mimardı. Pera Caddesi'nde M. Botter için yaptığı apartman, Yıldız Sarayı'nın köşkleri, Beşiktaş'ta Şeyh Zafir Kompleksi, Karaköy Meydanında küçük bir mescit ile Boğaziçi'nde pek çok ahşap yalı ve konak ile özellikle Kuruçeşme'de Nazime Sultan Yalısı sayılabilir. (Barillari ve Godeli,1997, s:83)

Mongeri ise, 1909 yılından sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hocalık yapmaya başladı. Çalışma alanı yalnızca İstanbul olmayıp, İstanbul dışında da binalar inşa etti. Karaköy Palas, St. Antoine Kilisesi ve müstemilatı Pera ve Galata bölgesindeki çalışmalarıydı. (Barillari ve Godeli,1997,s.207)

Ayrıca, Pera'da çalışan Levanten mimarlar arasında da Mimar Bourgeois, Barborini ve Kampanadaki tanınmış olanlardandı. İçlerinden V. Bourgeois, adını 1863'teki Sergi-i Osmani binasının mimarı olarak duyurmuştu. (Cezar,1991,s:213) Barborini de, daha sonra kaymakamlık olarak kullanılacak olan Altıncı Daire Belediyesi'nin mimarıydı. (Duhani,1984,s:19) Kampanaki ise, Pera Caddesi'nde Varyete Sirk Tiyatrosu'nu yeniden ele alarak, 1904 yılında tiyatro şekline getirmiş (And,1972,s:213) ayrıca Tepebaşı (Petit-Champ) bahçesindeki yazlık anfiye de 1905'te tümüyle değiştirerek, kapalı bir salona dönüştürmüştü. (Duhani,1984,38) Bunlardan başka, 1880 tarihinde tamamlanan Aya Triada Kilisesi de gene kendisine aitti. (Cezar,1991,s:119)

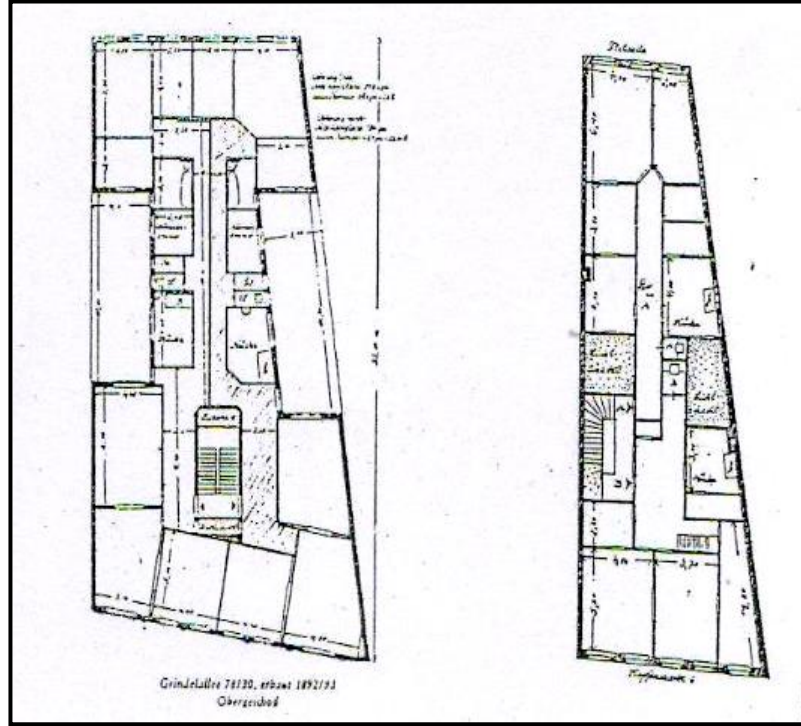
BÖLÜM 4: PERA'DA APARTMANLAŞMA SÜRECİ VE BU OLUŞUMU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4.1. XIX. Yüzyılda Çok Katlı Yapılaşma ve Apartmanlaşma Olgusu

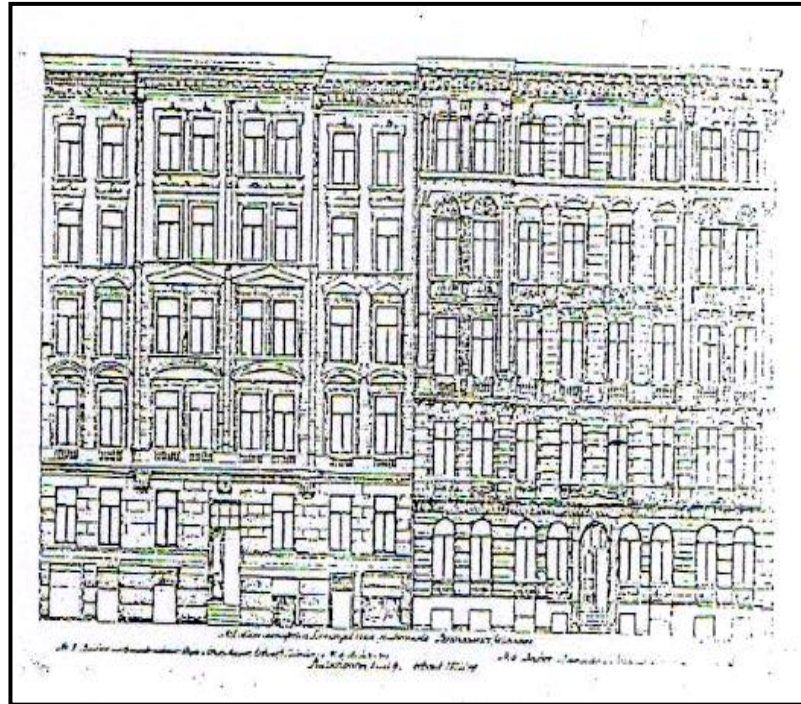
Apartman sözcüğü Latince ad partire (bölünmüş) kelimesinden türemiş ve dilimize de Fransızca appartement sözcüğünden gelmiştir. Apartman sözcüğü çeşitli dillerde de benzer anlamlar ifade etmektedir. Dilimizde ise, “... *bir bina içinde birkaç odadan meydana gelen, bir kişi ya da bir ailenin oturabileceği büyüklükte daire*” şeklinde tanımlanmakla birlikte, daha çok “.... *Böyle dairelere bölünmüş binalar*” a apartman denilmekte olup, (Barkul,1993,s:8) çok sayıda daireyi içeren, birden fazla aile için yapılmış olan çok katlı konut yapısı olarak tanımlanır. (Tanyeli,1992)

Ayrıca, bir konut binası içinde diğerlerinden bölmelere ayrılmış ve bağımsız bir birim oluşturan odalar kümesini adlandıran “*apartman*” (Fransızca appartement) kelimesi Türkçe kullanımda birkaç bağımsız konut birimini içinde toplayan bina anlamını taşımaktadır. (Sakaoğlu,1994,cilt:1,s:281) Günümüzde ise apartman; ölçeği, tipolojisi ve üretim süreciyle kenti ve çevreyi oluşturan yapı türü haline gelmiş ve en çok üretilen yapı türü olmasının getirdiği bir sonuç olarak, konut kavramı apartman kavramı ile bütünleşmiştir. (Şener,2000,s:4)

Tarihte, çok katlılaşma anlamında, apartmanların ilk görüldüğü yer ise eski Roma'dır. Savaşlar ve fetihlerle zenginleşen imparatorluk başkentine akan nüfusun yarattığı konut gereksinimini karşılamak amacı ile yapılan bu yapıların ortaya çıkışındaki temel neden demografiktir. Daha sonraları İskoçya'nın kuzeyinde, endüstri devriminden önce hızla gelişen büyük kentlerde, sonraları Kıta Avrupa'sındaki kira evlerini anımsatan, çok aileyi barındıran büyük konut yapıları görülmüştür. Bugünkü anlamı ile apartman türü konutlar ise, 18.yüzyılın başlarında Paris de varlıklı üst sınıfın ilgi duyduğu bir konut türü olarak yapılmaya başlanmıştır. (Barkul,1993,s:9) (Bkz Şekil 4.1, 4.2)

Şekil 4.1: Orta ve Kuzey Avrupa’da yaygın olarak görülen Apartmanlara Hamburg’den örnekler. Genellikle dar cepheli, derinliği fazla parsellerde yapılan bu binalarla, İstanbul’daki İlk dönem apartmanlar arasında plan şeması açısından önemli benzerlikler görülebilir.

Şekil 4.2: Orta ve Kuzey Avrupa’daki Apartmanlar cephe açısından da Beyoğlu’ndaki çağdaşları ile benzerlikler taşımaktadır. Hamburg’da eklektik stildeki cephelerin oluşturduğu bu sokak cephesinde olduğu gibi

Ayrıca geç dönem apartman bloklarından farklı olan bu yapılarda, birinci ya da en üst katta ev sahibinin oturduğu dairenin olması gibi bir sosyal tabakalanma da söz konusudur. (Bilgin,1990,s:27-28) Ayrıca, odalar ya da katlar şeklinde kiralanan apartmanlar, endüstrileşme sonrası iş kollarında ihtisaslaşmanın ortaya çıkardığı hizmetler sektöründe çalışanların da konutu olmuş ve Prof. Mübeccel Kıray tarafından “*modern orta tabakalar*” olarak adlandırılan, toplumun yeni yapısındaki bir grubun konut türü olmuştur. (Barkul,1993,s:9) Söz konusu gelişmelerin yanında ayrıca sanayi devrimi ile gelen yoğun ticaret ve servet birikimi aşamasında işyerleri ile konutlar birbirlerinden ayrılmış ve esnaftan çok farklı olan orta çaplı tüccarların sayılarının artması ile şehirlerde sıra evler ortaya çıkmıştır. (Kıray,1979,sayı 4,s:78)

Apartment türü konutlar Orta Avrupa’dan sonra Amerika’da ilk kez 1869’da New York’da görülmüştür. Çalışan sınıfın konut gereksinmesini karşılamak üzere dar cepheli, yan yana dizilmiş odalardan oluşan bir plan şeması göstermekte, aynı zamanda tek-katlı konutun tüm elemanlarını da barındırmaktadırlar. Bir oda ve banyodan oluşan tiplerin yanı sıra, 54 odaya 16 banyo olan ya da daha üst gelir grubundakiler için yapılmış Amerika’ya özgü tiplerine de rastlanmaktadır. (Kuban,2007,s:554) (Bkz Şekil 4.3, 4.4)

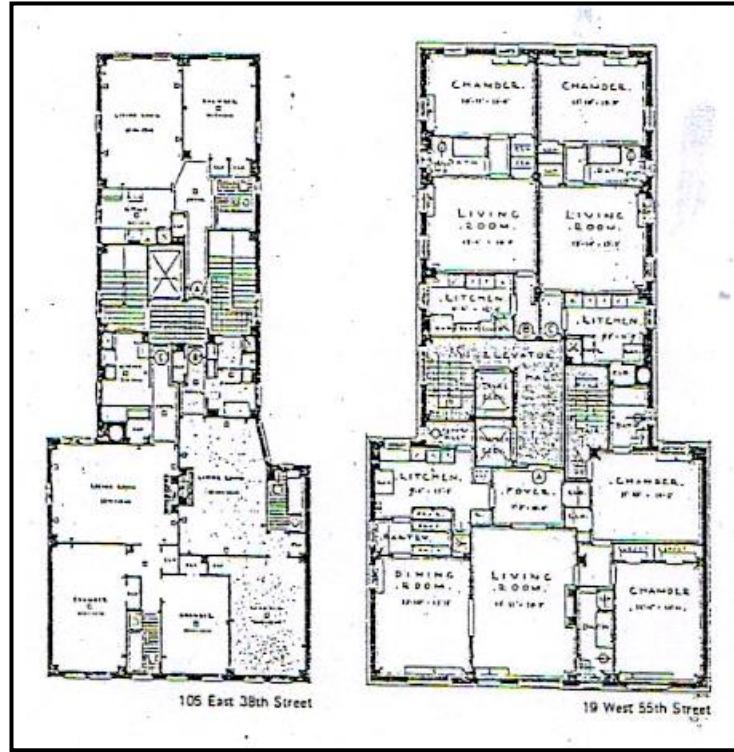
İlk apartmanın ise New York’ta Haussmann’ın yanında çalışan bir mimar tarafından 1869’da yapıldığı, ayrıca gelir getiren apartman fikrinin Haussmann’ın Paris’teki etkinlikleriyle birlikte “*immeuble de rapport*”⁷ adı altında ortaya çıktığı kabul edilmektedir. (Kuban,2007,s:554)

Ayrıca, betonun karakterini bozmadan ve onun yanında yalnız cam kullanılarak inşa edilen ilk binalar Fransa’da yapılmış ve bunun öncüleri ise Garnier ve Perret olmuştur. Garnier ‘*Le Site industrielle*’⁸ gibi çok öncü şehir planları hazırlamış fakat betonarmeyi başarıyla ilk kullananlar Perret kardeşler olmuştur. Ayrıca 1903 yılında yapılan ilk karkas beton apartman binasının Fransa’da yapılan Franklin Sokağındaki apartman binası⁹ olduğu bilinmektedir. (Mutlu,2001,s:217) (Bkz Şekil 4.5)

⁷ Binanın çeşitli konutlarının, bir veya daha fazla sahipleri tarafından kiralanması ve bu yapıların bir gayrimenkul işlem sonucunda bina sahipleri tarafından bir yatırım olarak tasarlanması işlemidir. (François, Loyer, Paris on dokuzuncu yüzyıl: Yapı ve cadde, Hazan, Paris)

⁸ Fransız Mimar ve Kent Plancısı olan Tony Garnier tarafından 1901-1904 yılları arasında oluşturulan ve en önemli yapıtı olan “*Endüstri Kenti*” tasarımı olarak bilinmektedir.

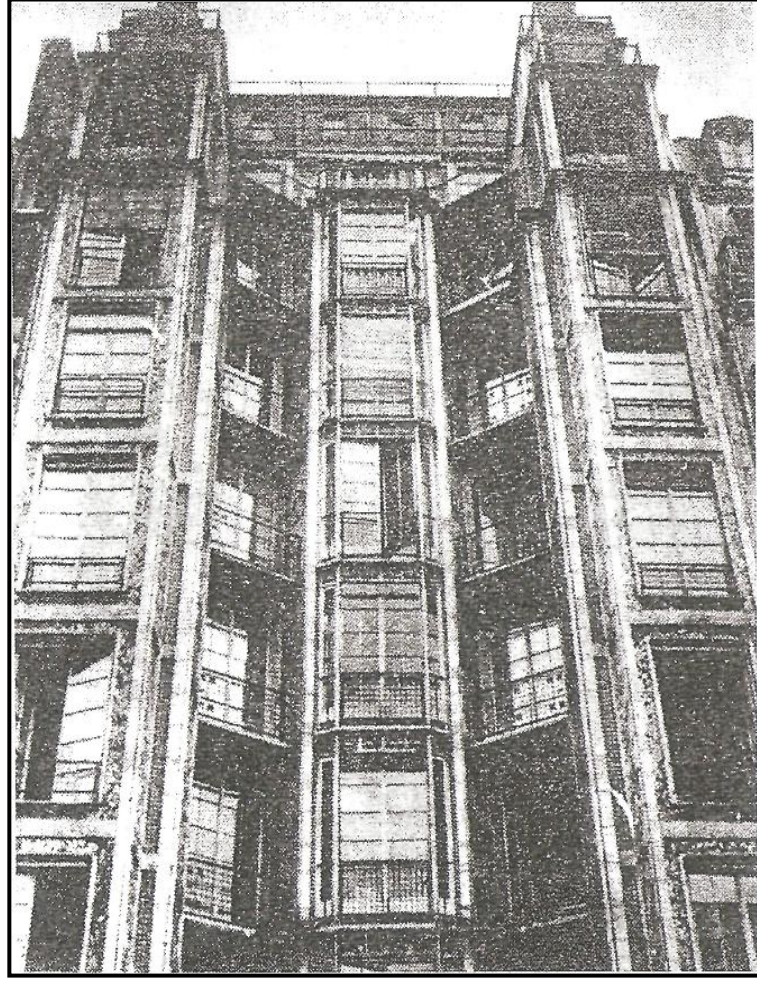
⁹Taşıyıcı kolonlar az, hacimler da birbirine geçiş ayırıcı hafif bölmelerle sağlandığından çok serbesttir. (Mutlu,2001,s:205-219)

Şekil 4.3: Amerika’da Apartman Türü Konutlara Örnekler. (Plan şeması yapım sistemi ve cepheleri ile Avrupa’daki örneklerinden farklılıklar göstermektedir.)

Şekil 4.4: Amerika’daki apartman türü konutların en belinenlerinden DAKOTA. (Daha çok avlulu plan özellikleri gösteren Amerika’daki apartmanlar, varlıklı kesimin konutu olarak yapılmışlardır. Bir katta çok sayıda dairenin bulunduğu yapılar, cephe olarak eklektik özellik göstermektedir.)

Şekil 4.5: Franklin Sokağındaki 1903 yılında yapılan ilk karkas beton apartman binası

Endüstri gelişmesi sonrası ekonomik, demografik, teknolojik ve kültürel etkenlerin sonucunda bir gereklilik olarak ortaya çıkan apartman tipi konutlar, insanın oluşturduğu kentlerdeki fiziksel çevrenin devingen yapısı içindeki bir bina türüdür. Söz konusu Apartmanlar, batılı gelişmiş ülkelerde endüstri gelişmesi sonrası ekonomik yapı, demografik hareketler, teknolojik değişimler paralelinde kentlerde yapımı hızla artan bir yapı türü olup, aynı büyüklükteki yapı arsasında tabakalaşma ile daha fazla kişiye barınma olanağı sağladığından önem kazanmıştır. (Barkul,1993,s:8) Ayrıca, Sanayileşmiş toplumlarda konut açığı, aynı toprakta çok birimli yapılarla, yani apartmanlarla çözülmüştür. (Şener,2000,s:3)

Apartmanların kent yaşantısında yer almasındaki en büyük etken ekonomik ve buna bağlı demografik etkenlerdir diyebiliriz. Ortaçağ'ın feodal kentlerinin tarım ve küçük zanaatlara dayalı üretim düzeninde kent morfolojisinin en belirgin özelliği, konut ve işyerlerinin birlikte yer aldığı tüccar ve zanaatkar evleridir. (Barkul, 1993, s:10)

X.yüzyılda “*dinsel*” ya da “*müstahkem*” kentler çevresinde gelişen bu yerleşimler pek çoklarına göre bugünkü anlamda modern kentlerin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Ticaretin önem kazanması ile gelişip zenginleşen kentlerde, 16. ve 17.yüzyıllara gelindiğinde, keşifler sonrası artan ticaret ile büyüyen tüccar sınıfının öne çıktığı görülmektedir. Bu zamandan sonra ayrılan iş yerleri ile konutlar, merkezden ayrılan yollar üzerinde veya merkez çevresinde daireler halinde yerleşmeleri oluşturmuşlardır. (Barkul,1993,s:10)

19.yüzyılda endüstri gelişmesi sonrası sanayi kuruluşları çevresinde oluşan yığılmaların ana sebebi ise ekonomiktir. Topraktan elde edilen gelirin azalması ve kentlerde iş olanaklarının artması sonucu, tarım ekonomisinden, sanayi ekonomisine, sanayi ekonomisinden hizmetler ekonomisine geçilmiş, geçilirken kent mekanı da farklılaşmıştır. (Barkul,1993,s:10-11)

Ayrıca, söz konusu apartmanlaşmanın gelmesi modern toplumlarda sanayi sonrası işçi ve memurlarla birlikte doğmuş (Soygeniş,1995) ve Avrupa kentlerinde, 17.yüzyıl sonlarından itibaren görülen ve özellikle, Endüstri devriminin ivmesiyle, gelişen fabrika alanlarının yakınlarında, çok sayıda işçi ailesinin barındırılması problemi ile karşı karşıya gelinmiştir. (Denel,1982,s:53)

Bu gelişmeler ise kentlerin dış çeperlerinde ve geçiş alanlarında ise kırsal bölgelerden, kente akan nüfusunun barındırılması amacına yönelik yapılmış olan çok katlı yapılar ve konut blokları, Osmanlılarda, farklı birer karakter taşımış ve yüksek tabakadan insanların ve zengin grupların yerleşmeleri olarak görünmüştür. (Denel, 1982, s:53)

Çok katlı konutların bu kullanımı, aslında artan nüfusun iskân edilmesi anlayışının, toplumda, Batılılaşma etkisini en fazla yaşayan kesimin üzerindeki etkisi olarak gözükmüş ve bu yönü ile “*Batılılaşma*”nın konut mimarisi üzerindeki etkilerini göstermiştir. (Günca,1993,s:187) Ayrıca, apartman türü konutlar, Avrupa ülkelerinde 19.yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşmenin paralelinde ortaya çıkan bir kent (Sakaoğlu,1994,cilt:1,s:281) yapısı olup, Türkiye’ye tipoloji olarak gelmesi de hemen hemen eş zamanlı sayılabilir. (Kuban,2007,s:554) Söz konusu çok katlı yapılar ise Osmanlılarda XIX. yüzyılda görülmeye başlanmış ve yapım nedenleri ise batılılaşma hareketlerinin bir parçasıdır. Ayrıca buna, ticaret ve giderek gelişen İstanbul’un nüfusunun hızla artması da eklenmelidir. (Ünal,1979,sayı:4,s:71-77)

Ayrıca bu nüfusu barındıracak en kolay yapılaşma şeklinin çok katlılık olması, ayrıca önemli zararlara yol açan büyük yangınlardan sonra kâgir yapıların çoğalması ve teşviki de eklenmelidir. (Ünal,1979,sayı:4,s:71-77) İmparatorluğun batılılaşma süreci içindeki değişimi, bu değişimlerin kentlerin fiziksel görünümüne yansımaları 19.yüzyılın sonlarına doğru belirginleşmiştir. Nüfus artışı, ekonomik, toplumsal hayattaki yeni oluşumlar, İstanbul'un belli yerlerinde yeni yerleşmelerin ortaya çıkmasına, tüm bunların sonucu olarak da apartman tipi konutun yaygınlaşmasına neden olmuştur. (Şener,2000,s:7)

İstanbul'da "apartman" adı ilk olarak II. Abdülhamit döneminde Şehzadebaşı'nda Serasker Rıza Paşa'nın konağı olan Letafet apartmanı¹⁰ için kullanılırken;Galata-Pera, Nişantaşı, Şişli gibi semtlerde yavaşça kendini göstermeye başlamıştır. Ayrıca 19.yüzyılda apartman türü konut Osmanlı Toplumunu için yeni bir olgudur. (Demirarslan,2006, sayı:162,s:88-94) (Bkz. Şekil 4.6)

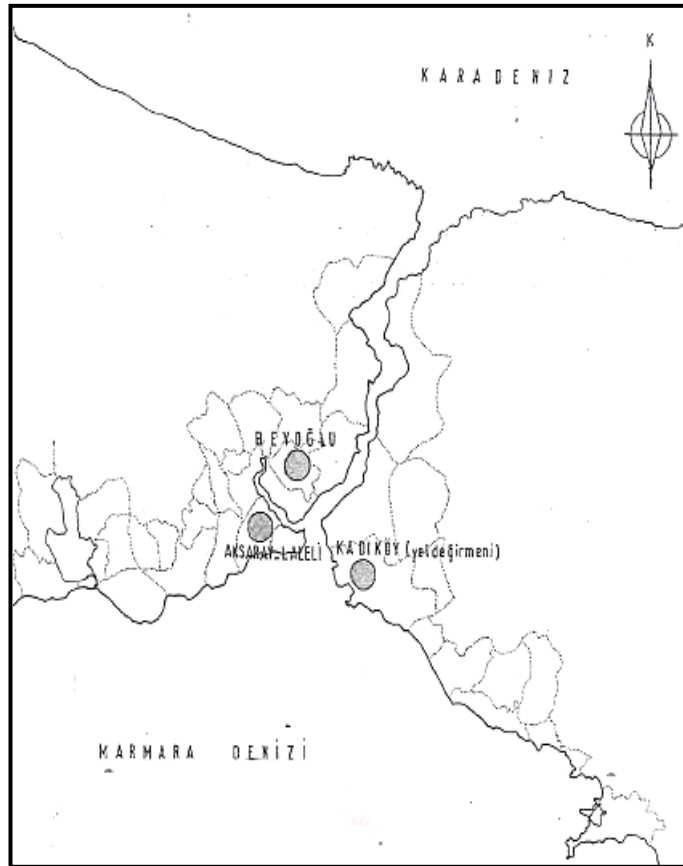

Şekil 4.6: Serasker Rıza Paşa'nın konağı olan Letafet apartmanı

¹⁰ Serasker Rıza Paşa tarafından 20.yüzyılın başlarında yaptırılan konak, Şehzadebaşı'nda, Atatürk Bulvarı ile Şehzade Caddesi'nin kesiştiği ve bugün Belediye Sarayı'nın yerinde bulunan, İstanbul'un ilk apartmanlarından biridir. (Sakaoğlu,1994,cilt 5, s:203)

Daha önce sadece toplumun Yahudi kesiminde birden fazla ailenin oturması için yapılmış, odaları ailelere kiraya verilen çok katlı “*yehudhane*” ya da “*yahudihane*” denilen bir konut tipi mevcut iken; Tanzimat’la birlikte değişen yaşam tarzı, eşya ve konut kullanma alışkanlıkları doğrultusunda Osmanlı insanı yavaşça mutfak, salon, yatak odası biçiminde bölünmüş ve batı tarzı mobilyalarla döşenmiş apartman türü konutlarla tanışmıştır. (Demirarslan, 2006, sayı 162, s:88-94)

Müslüman ve Hıristiyan tüccar, esnaf ve sanatkarlarla bürokratları hedefleyen bu konutlar, eski İstanbul ev tipinden çok farklıdır. Başta Balyan Ailesi, Hovsep Aznavuryan ve Mimar Kemaleddin olmak üzere Osmanlı mimarlarının yanısıra Mongeri, D’Aronco, Nafilyan, Aleksandr Vallury gibi yabancı mimarların çalışmaları sonucu batı tarzı yaşama uygun konut tipleri ortaya çıkmıştır. Dolmabahçe Sarayı çalışanları için yapılmış Akaret konutları (1875), Harbiye Surp-Agop Kilisesi sosyal konutları (1890), Gedikpaşa konutları, Laleli Harikzadegan Apartmanları, Galata-Pera bölgesindeki apartmanlar gibi konutlar Avrupa’da ortaya çıkan sosyal konut düzeninin Osmanlı’nın Başşehrinde de görüldüğü ilk örnekler olmuşlardır. (Sakaoğlu,1994,cilt:1,s:281) (Bkz Şekil 4.7)

Şekil 4.7: 19.yy. sonu- 20.yy. başında İlk Dönem Apartmanlarının Görüldüğü Bölgeler

Yeni konut yapıları özellikle cephe tasarımında, o dönemin banka, iş hanı, otel gibi yapılarıyla ortak olarak, 19.yüzyıl seçmeci mimarisinin Neo-Klasik ve Neo-Barok üslup ağırlıklı tasarımıyla, özellikle Galata ve Beyoğlu çevresine tümüyle Avrupalı bir görünüm kazandırmışlardır. Bu yapılar arasında anıtsal boyutları, bezeme işçiliği ile çok etkili olanları vardır. Beyoğlu ve çevresi Ayazpaşa dışında bu tür yapılar, 19.yüzyıl sonunda gelişme sürecine giren Maçka ve Teşvikiye gibi Türk yüksek sınıfının oturmaya başladığı mahallelerde yapılmaya başlamıştır. (Kuban, 2007,s:554)

4.2. XIX. Yüzyılda Pera Bölgesinde Apartman Tipi Konuta Geçiş

Dönemin yazılı kaynaklarından ve Pera'yı betimleyen gravürlerden de anlaşıldığı kadarıyla, XIX.yüzyılın ikinci yarısına kadar bölgedeki konutlar az katlı ve tek bir ailenin barındığı evler şeklindeydi. Bunlardan bir kısmı, İstiklal (Pera) ve Tepebaşı (Petits-Champs) Caddeleri boyunca uzanan ve bahçeler içindeki büyük köşkerdi. (Cezar,1971,s:109,s:54)

Kuban, geleneksel sokak-avlu-sofa mekanlar dizisinin ilk olarak bozulduğu yenileşme sırasında, sokaktan doğrudan iç mekana girmek üzere tasarlanmış, ancak cumba, şahnişin gibi değişik düzlemlerde çıkmalarla daha çok geleneksel konutlara yakın büyük konutların apartman tipi konuta geçiş örnekleri sayılabileceğini belirtmektedir. (Cezar,1971,s:109,s:54)

Çoğunlukla varlıklı ailelerin yaptırdıkları ve XIX. yüzyılın yarısından sonra çıkartılan nizamname maddelerinden yararlanılarak ortaya çıkmış olan yüksek, iki veya üç katlı birimler öncelikle yapısı henüz değişmemiş olan yaygın aileye hizmet etmişlerdir. Bunlar yeni imar durumu ile geleneksel doku içinde apartmanlaşma sayılmasa da, yüksek konuta geçişi yaklaştırdılar. (Denel,1982,s:54) Böylelikle, az sayıda olmakla birlikte Pera'nın belli başlı ailelerine ait konutlar (Büyük Konaklar), çok katlı tek ailenin yaşadığı konut birimlerinden, çok katlı birden çok ailenin yaşadığı konut birimlerine geçişi kolaylaştırarak ilk dönem apartmanlarının oluşumuna katkı sağlamış oldukları görülmektedir. (Duhani,1984,s:83)

Union Française'in sırasındaki M.Vallaury'in büyük özenle kendisine yaptığı ve sonradan apartmana dönüşecek olan malikanesi, dünyaca ünlü Yunanlı banker Zarifi'nin, Glavany ve Caro Ailelerinin, Petits- Champs'daki evleri, ünlü piyano

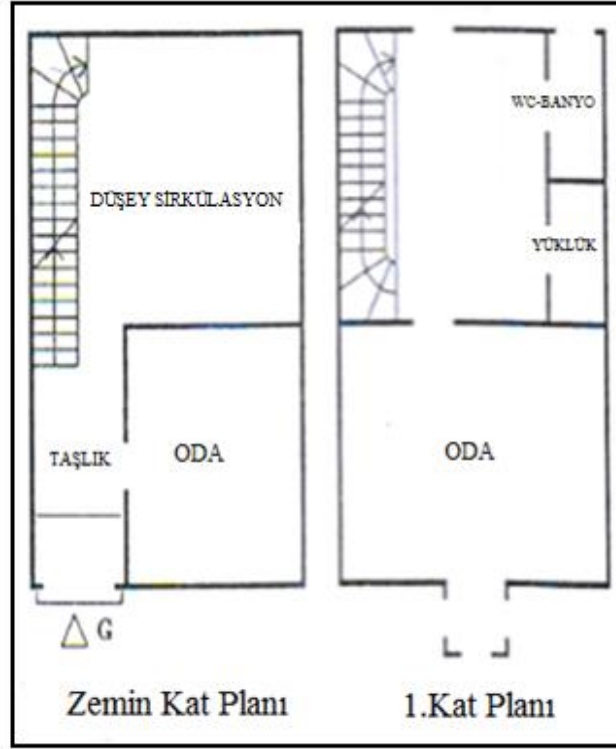
yapımcısı Alexandre Commendinger'in Polonya Sokağındaki evi, Katolik Ermeni Azaryan Efendi'nin Tiyatro Sokağının köşesinde, altında baba Vallaury'nin pastanesinin bulunduğu evi, Hava Sokağının köşesinde, aileden Marsilya'da bir Türk Konsolosunun da bulunduğu Halep'li ünlü Hava ailesinin evi, zengin Ermeni Köçeoğlu'nun içi son derece lüks döşenmiş büyük evi, küçük kilisesiyle birlikte Galatasaray Hamamına yakın bir bahçenin ortasına kurmuş olan Devaux Köşkü (Duhani,1984,s:83) içlerinde fazla sayıda odayı barındıran, çok katlı kâgir yapılarıyla apartmanlaşmaya geçişi sağlayan büyük evler olarak bilinmektedir.

Avrupa da bilim ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte Sanayi Devrimi bir çok şeyi değiştirirken, toplum düzeni ve sosyal yaşantıda da bir çok şeyin değişmesine yol açtığı bilinmektedir. Bu değişimlerin ise her şeyden önce kent yaşantısının önemini artırmakta olduğu görülmektedir.

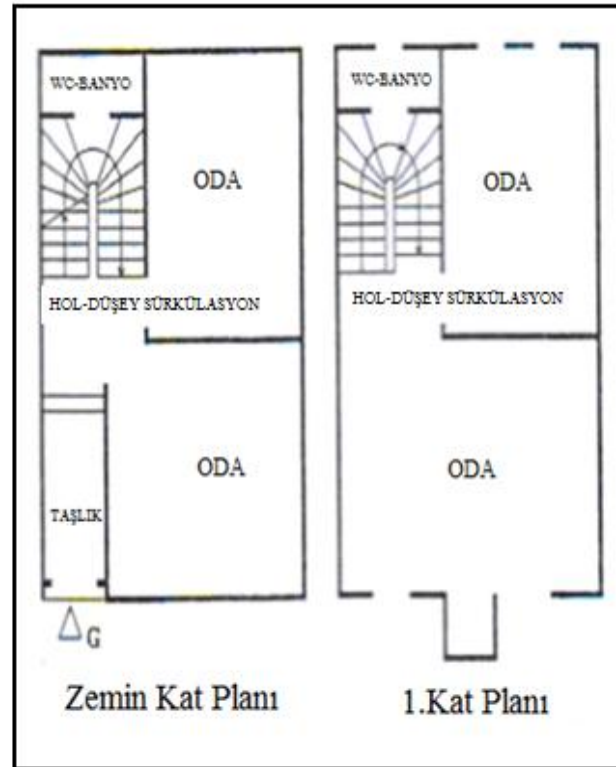
Sanayinin ve karmaşık iş örgütlerinin tarımdan da, yalın ticaretten de çok önem kazanması ve modern sanayi toplumunun doğması ile yeni konut (Kıray,1979,sayı 4,s:78) tiplerinin de oluşmakta olduğu görülmektedir. Bu gelişmelerin yaşanması ve kentlerde nüfus artışının görülmesi, ayrıca şehirlerde çok fazla nüfusun toplanması, çok katlı bina yapımına yol açarak, apartman hayatını başlatmaktadır.

Avrupa'da durum böyleyken, sanayi toplumu düzeyine ulaşmamış Osmanlı ülkesi de Sanayi Devrimini gerçekleştirmiş Avrupa'nın etki alanına girer. Sanayi Devrimi'nin getirdiği nimetler ve kolaylıklardan ithal yoluyla yararlanılmaya çalışılır. İthalatçı olmak bile Osmanlı Ülkesinde yaşamı etkileyerek, insanları değiştirmeye iter. Kuşkusuz bütün bunlar Batı'da olduğu gibi bina inşaatını etkileyecek olaylardır. (Cezar,1995,s:127)

İstanbul'da Taksim Surg Agop Evleri gibi sıra ev dizilerinin, tek aile konutundan çok katlı çok ailenin barındığı konutlara (apartmanlara) geçişte bir ara çözüm olduğu bilinmektedir. Ayrıca Kentsel gelişme açısından ticari sermayenin kent mekanını etkilemesinde İstanbul için önemli değişimlerin dönemi olan XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyılın başında oluşan sıra ev dizileri, hiç bir zaman üst toplumsal grupların yaşama mekanı olmamış ve daha çok ikincil grupların, İslam ve Hıristiyan küçük tüccar, küçük esnaf ve sanatkarlarla orta-küçük bürokratlardan oluşan kullanıcı kesimin konutları olmuşlardır.(Batur vd.,1979,s:189) (Şekil 4.8, 4.9)

Şekil 4.8: Elmadag Surp Agop Evleri No:3-15 (BK+ZK+2NK)
(Mutfak kısmı Bodrum katta arka dış bölmede yer almaktadır.)

Şekil 4.9: Elmadag Surp Agop Evleri No:17-51 (BK+ZK+2NK)
(Mutfak kısmı Bodrum katta arka dış bölmede yer almaktadır.)

Böylelikle geleneksel tekniklerle yapılan ve tek aileyi barındıran az katlı konutlar yerine, çağdaş malzeme olarak demir putrellerin kullanılmak suretiyle geniş açıklıkların geçildiği ve birden fazla aileyi barındıran konutlar inşa edilmiştir. Bunda, belirli bir nüfus artışının yanı sıra, apartman gibi çok aileyi barındıran çok katlı bir konutta yaşayabilecek toplumsal yapıya sahip olunması ve çok katlı binayı yapabilecek ekonomik ve teknik gücün bulunmasının da rolü vardı. (Ünal, 1979, sayı:4,s:71))

Bu dönemde tüm kentlerin oluşumunda olduğu gibi Pera'da da bölgenin, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapısı görülen yapılaşma ve mimariyi etkileyerek, Osmanlının batı ile kurduğu ilişkiler ve bunun sonucunda da getirdiği başta ekonomik ve kültürel ayrıcalıklarla biçimlenerek, yaşanan yaşam şeklinin XIX. yüzyılda Pera Bölgesinde, mimari dokunun oluşmasına zemin hazırlamakta olduğu görülmektedir.

Bu gelişmelerin görünmesinde başlıca bu bölgede yaşayan batılı halklarla Latin kökenli Levantenler ve gayri Müslimlerin katkılarının olduğunu söylenebilir. Çünkü Osmanlıdan elde ettikleri ayrıcalıklar ile birlikte, Pera'yı bölgedeki ilk belediye oluşumundan, ilk nizamname ve kararnamelerin oluşturduğu yapılaşma şartlarına ve bölgenin mimari oluşumuna kadar, bir sosyal yaşam ve kültürel yapı oluşturarak, Pera'yı ulaşım, eğlence, konaklama, eğitim, sağlık, ticaret yapıları ve apartmanlarıyla bir Batı kenti görünümünde oluşturmuşlardır.

Bu gelişmelerin paralelinde ise, apartman cephelerinde Batı benzeri eklektik cephe düzenlerinin oluşmaya başladığı görülmektedir. Böylece, neo-klasik alınlıklar, sütunçeler, heykeller, insan ve hayvan figürlü kabartmalar, üçgen alınlıklı pencereler, cumbaların üzerine yerleştirilen balkonlar, art-noeveau veya Rönesans bezemelerle oluşturulan eklektik cephe düzenleri ve plan şemaları ile birlikte Batı kentinin Apartmanını Pera'da kurmuş oldukları görülmektedir. Ayrıca bu sayede Pera Bölgesinde egemen olan yoğun inşaat etkinliğinin, İstanbul'da yeni sayılan tipolojiye, yani apartman inşaatına yönelmiş olduğu söylenebilir.

Bu dönemde Pera gibi arsanın değerli olduğu bir yerde başlıca amaç, bina yapabilecek araziden en geniş biçimde yararlanmaktı. Bundan dolayı giriş katı hariç üç, çoğunlukla da dört katlı, ancak arazinin geniş bir cadde, meydan ve açıklığa baktı özel durumlarda giriş katı ile birinci kat arasında bir asma kat çıkararak veya bir çatı katı ekleyerek beş kata kadar yükselen apartmanlar inşa ediliyordu. İnşa edilen

apartmanlar kule-ev görünümünde olup, o sırada, örneğin Belçika ve Hollanda'da tasarlanan konut yapılarına benzer morfolojik özellikler taşıyordu. Ancak bu ülkelerde, çok katlı tek aile evi veya konut-dükkan birlikteliği anlayışı ile yapılmış binalara daha sık rastlanırken, Pera ve Galata'da her katta bir daire bulunan apartman tipi egemendi. (Barilları-i ve Godoli,1997,s:136)

Toprağın çok değerli olduğu Pera'da spekülatif kaygılardan dolayı dar cepheli derin parsellerde, yol cephesinde bir ya da iki oda yer alırken, uzun koridorun tek tarafına, genelde yetersiz yapılan havalandırma boşluğuna diğer oda ve ıslak hacimler sıralanıyordu. Ön odaların küçüklüğü yola doğru taşırılan çıkmalarla giderilmeye çalışılmaktaydı. Bunlar parsel düzenine göre odanın ortasında olabildiği gibi, köşe parsellerde oda köşesinden de çıkabiliyordu. Bir ya da birkaç katı içeren bu çıkmaların üzerleri çoğunlukla bir balkonla sonlanıyordu. (Durudoğan,1998, s: 178) Böylece, Pera'da çalışan Levanten veya Avrupalı mimarlar tarafından hemen her binada kullanılan bu çıkma şekillerinin bu biçimde kullanımı, geleneksel Osmanlı mimarisinin Avrupa üslupları ile sentezini gösteriyordu.

XIX. yüzyılın sonuna doğru Pera'daki apartmanlaşma yoğunluğu ise İstanbul için henüz çok yeni olan apartmanlaşma olgusunun buradaki gelişmişliğini göstermektedir. Parsel durumuna göre küçüklü büyüklü inşa edilen bu yapılar çoğunlukla Pera'nın ünlü ve özellikle saraydan elde ettikleri imtiyazlarla zengin konuma gelen ailelerin adlarını taşımaktaydı. Bunlar arasında ünlü Camondo Ailesinin, Pers Palace Otelinin ilk sahipleri Essayan Kardeşler'in, ünlü Glavany Ailesinin, padişahın resmi terzisi Hollandalı Botter'in (Duhani,1984,s:53), 1831-58 yıllarında İsveç Elçiliğinin başına getirilen Antoine Testa'nın soyundan gelen ünlü Testa Ailesinin ve Devaux Sokağının köşesinde Odean (Verdi) Tiyatrosunun bitişiğinde Osmanlı Bankası Genel Müdürü M.Devaux'ya ait apartmanlar ilk olarak sayılabilir.(Durudoğan,1998,s:178)

Ayrıca bu dönemde Pera Caddesinin Tünel-Galatasaray hattı üzerindeki belli başlı apartmanları da Tünel Meydanında sağda Sarafoğlu, İsveç Elçiliğinin yanındaki Hayden Kardeşler, Botter ve Testa, Kumbarıcı yokuşundan sonra Kaiserlian, İbrahim Paşa, Rus Elçiliğinin yanındaki Hacı Biar, Sancta Maria, Saverio, Friedmann, Postacılar Sokağının yanındaki Kopp, Kutukian,Ravouna ve Vuccino; sol tarafta ise, Rus Konsoloslğunun yanındaki Fredericci, Asmalımescit'in köşesinde Elia Paşa, Timoni Sokağının yanındaki Ottoni, Derviş ve Venedik Sokakları arasında kalan

Karageuzian ve İbrahim Paşa, Hotel de la Grande Bretagne'nin bitişiğindeki Kanavaloff, Loranda geçitine adını veren Lorando, geçitin öbür tarafındaki Azarian, yanında Süreyya Paşa, Bon Marche'nin bitişiğindeki Zeki Paşa ve Ziya Paşa, Saka geçitine bitişik Siniossoğlu ve yanındaki Lorando ve Olivia geçitine adını veren Olivio idi. (Durudoğan,1998,s:178)

Ayrıca Pera'da aşağıda bazı örnekleri verilecek yapılar içinde, Raimondo D'Aronco'nun Botter Apartmanı¹¹ gibi özellikle Art Nouveau akımı içinde, İstanbul'a akımı özel bir statü kazandıran yapılarda az değildir. Fakat İstanbul geç dönem İstanbul mimarisine egemen olan, bazı Barok motifler, bacalar ve özellikle silmelerle zenginleştirilen Neo-Klasik üsluptur. (bkz Frej Apartmanı) Azaryan ve Frej Apartmanlarında görülen Barok uygulamaları ise nadirdir. Cephelerin çatılarında, sonradan Gaudi'nin Bersolana apartmanlarında çok değişik yorumlarını gördüğümüz, bacalarla süslü bir korkuluk da yüzyıl başının sevilen bir uygulamasıdır. (Kuban,2007,s:554) Ayrıca Mısır apartmanı¹² ve Barnathan apartmanları¹³ da bölgenin önemli yapıları arasında yer alır. (Şekil 4.10-11-12-13)

Bu dönemde İstanbul'da toplumsal hayatın en çok etkilendiği, siyasi ve ekonomik gelişmelerin yaşandığı Galata ve Beyoğlu bölgelerinde kurulan yeni kent yönetiminin desteği ve çıkarılan imar yasalarının doğrultusunda çok katlı yapılaşma ve yaygın konut tipi olarak da apartmanlar görülmektedir. (Şener,2000,s:7)

Batılı tarzda yapılan ilk apartmanlar ise çoğunlukla yabancıların ve kendilerini onlara yakın hisseden gayrimüslimlerin yoğun buldukları Galata ve Pera bölgelerinde yapılmaya başlanmıştır ki bu da çok doğal görünmektedir. Çünkü buradaki bu batılı görünüm, mahallelerin yenileşmesi ile değil, kendi özellikleriyle gelişmiş olmasının bir sonucudur. (Karamani,1987,s:43)

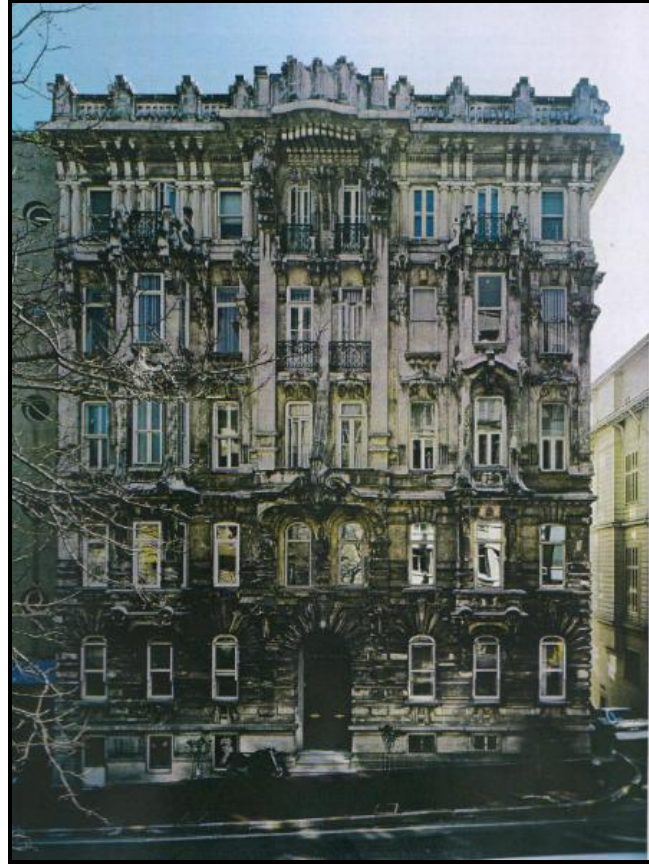
¹¹ 1900-01'de II. Abdülhamit'in terzisi Jean Botter için Pera Caddesi'nde yaptırılmıştır. (Doğan, 2007, s:656-659)

¹² Sadrazam Said Halim Paşa'nın kardeşi Abbas Halim Paşa'nın mimar Hovsep Aznavur'a 1910 yılında yaptırdığı Mısır Apartmanı, Pera Caddesi'nde büyük bir konutu ya da konağıdır. Sonradan apartmana dönüştürülen yapı altı katlı dev bir konuttu. (Doğan, 2007,s:656-659)

¹³ Galip Dede Caddesi'yle Tımarcı Sokağı'nın köşesinde, cadde yönünde kırılarak giden etkileyici bir perspektifle başlayan apartman, dönemin cephe düzeni ve bezemesel özelliklerini taşımaktadır. Yer yer gözlenen Fransız balkonları ve yüksek bir duvar niteliği taşıyarak uzanan sokak cephesi, Doğan Apartmanı'yla aynı etkiyi yaratmaktadır. (Akın,2002,s:314)

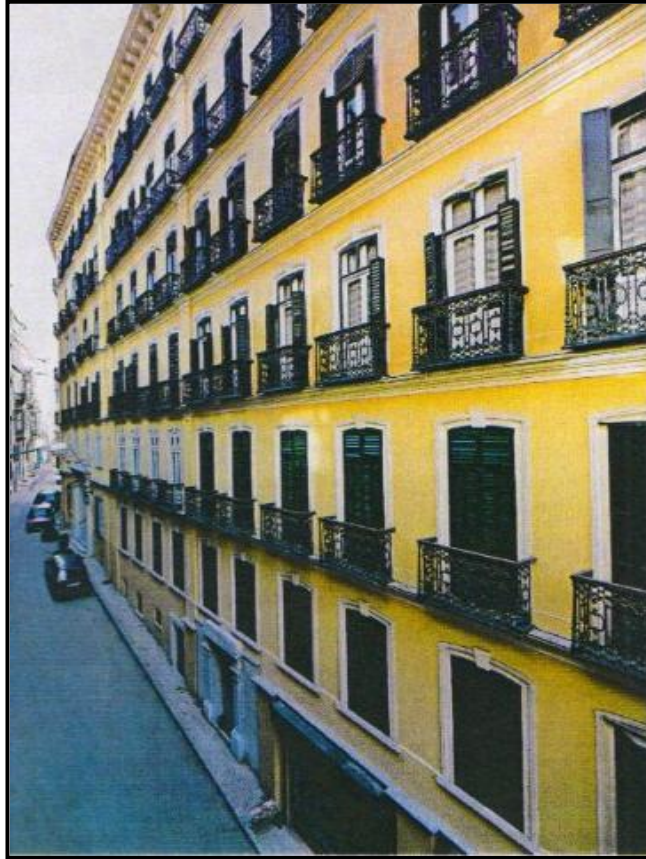
Şekil 4.10: Frej Apartmanı

Şekil 4.11: Azaryan Apartmanı

Şekil 4.12: Mısır Apartmanı

Şekil 4.13: Doğan Apartmanı

İlk apartmanların inşası ise Galata'da, 19.yüzyılın son çeyreğinde başlamıştır. Galata'daki yüksek katlı olan bu apartmanların plan açısından ise günümüzden çok farkı yoktur. Asansör olmadığı zaman, arsanın büyüklüğüne göre, genelde her iki katta iki daireye hizmet eden bir merdiven evi vardır. Bazen dört daireye hizmet eden bir merdiven evi olur. Apartmanların dış mimarisi ise birkaç klasik motif dışında sadedir. Beyoğlu'nun ana caddesi üzerindeki prestij yapılarında, bazen sadece tek bir aile için yapılmış büyük bloklarda, bütün üsluplara rastlamak¹⁴ olanağı vardır. (Kuban,2007,s:555) Beyoğlu'nda ilk apartman yapımı ise 1882'de gerçekleşmiştir. Tünel'deki Seferoğlu Apartmanı Galata'daki ilk apartmanlardandır. Yine Beyoğlu'ndaki Casa Botter 1907 tarihlidir. (Sakaoğlu,1994,cilt:1,s:281)

Bizans döneminde Cenevizlilerle başlayan, kentin fethinden sonra da ticari liman özelliklerini yitirmeyen Galata bölgesi bu tarihlerden beri Avrupalıların ilişkilerini yoğun olarak sürdürdükleri yerdir. Bu yüzden de önce Galata bölgesinde tek tük görülmeye başlayan yabancı temsilcilikler giderek daimi elçiliklere dönüşmüş ve buraya yakın olan Pera'ya taşınmışlardır. (Duhani,1968,sayı:1-3-5-7,s:21)

XIX. yüzyılda Pera bölgesi yabancıların ve gayrimüslimlerin iskân bölgesi olarak gelişmiştir. Bu olay, yabancı elçiliklerin ve ticaret trafiğinin burada yoğunlaşmasının doğal bir sonucudur. İşte bu yüzden Pera'da geleneksel kent dokusunun batılılaşması sorunu ile karşı karşıya kalınmamış, tam aksine kendi içinde, yeni yapılaşmasıyla, yeni tür eğlence ve alış-veriş merkezleriyle, otelleriyle, gündelik yaşamıyla doğal bir gelişim yaşanmıştır. (Karamani,1987,s:44)

Batılı düzende ilk apartmanlaşmanın de bu bölgede görülmesi son derece de normaldir. Hem batılılaşmanın bir göstergesi olarak, hem de Beyoğlu'nda hızla artan yeni nüfusu yerleştirebilmek amacıyla yapılan çok katlı binalar, doğal olarak her şeyleriyle batılı görünüm içindedirler. İthal edilen “içerik” beraberinde “biçim”ini de getirmiştir. Bu apartmanların cepheleri XIX. yüzyıl Avrupa eklektisizminin bütün özelliklerini göstermektedir. (Karamani,1987, s:45)

¹⁴ Bu apartmanlardan biri olan ve dizi konut örneği olan, Doğan apartmanı 1892-95'te Beyoğlu'nda Helbig ailesi tarafından, adı saptanamayan bir mimara yaptırılmıştır. Meyilli bir arsada zemin kat üzerine altı kattan oluşan “U” biçimli bu büyük blok apartmanı, 19.yy.da Fransız kentlerindeki yaygın bir üslupla tasarlanmıştır. (Kuban,2007,s:555)

Özellikle Neo-klasik Neo ve Barok izler taşıyan bu yapıların hemen hepsi de yabancı mimarlar tarafından inşa edilmişler, bu yüzden de Osmanlı Devleti içinde adeta küçük bir Avrupa kenti oluşturabilme isteği ile geleneksel Osmanlı mimarisi özelliklerini dikkate almak ve bir senteze varmak gereksinimini duymamışlardır. (Karamani,1987,s:45)

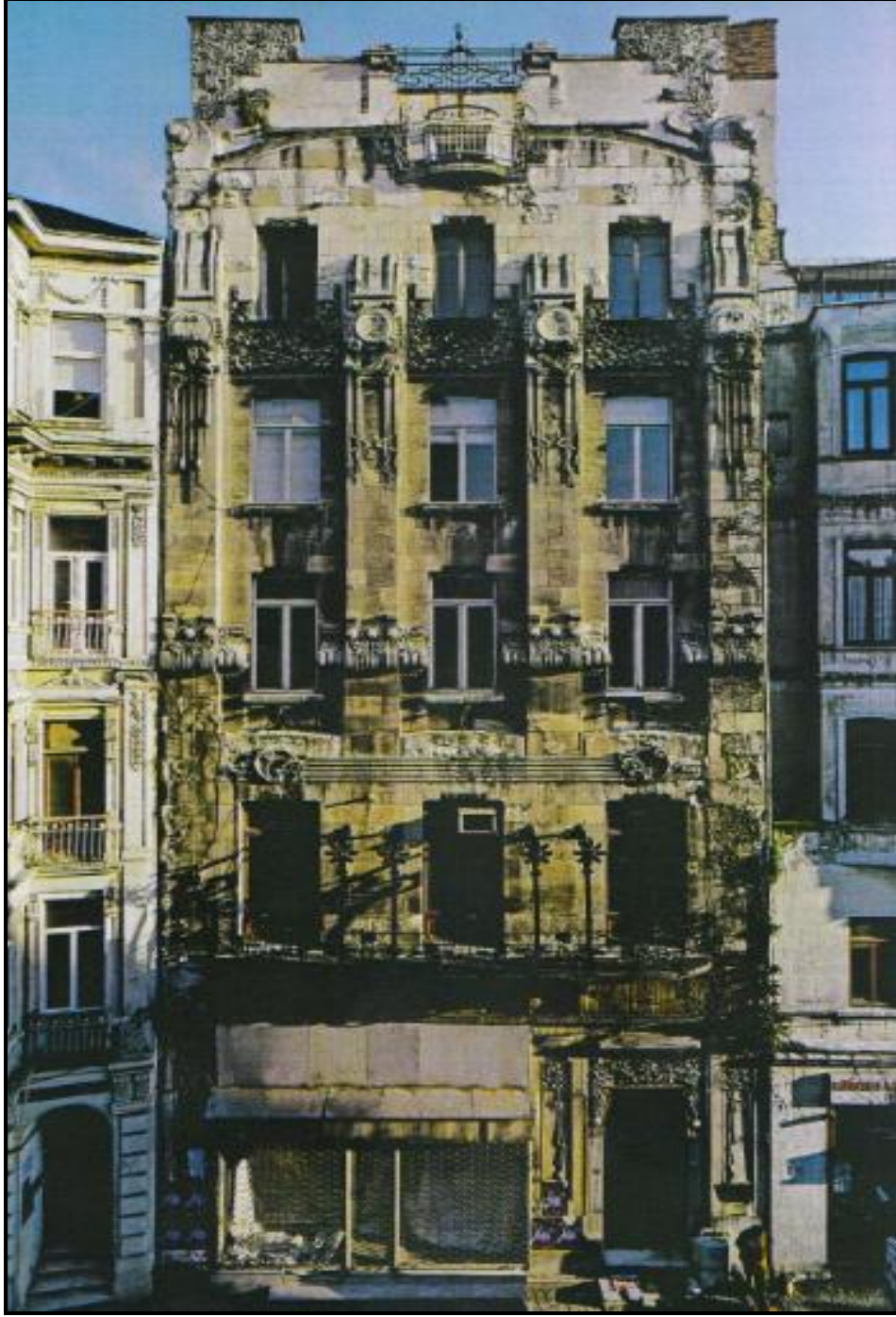
Pera apartmanları serbest planlamaya olanak veren geniş parseller dışında, Avrupalı çağdaşlarından ancak cephe ve süsleme düzeyinde etkilenmiş, yenilikler plan şemasına henüz geçememiştir. (Barilları-i ve Godoli,1997,s:136)

Bunlardan Büyük Pera Caddesi zerindeki Botter Apartmanı 1900 yılında İtalyan mimar Ramiondo D'Aronco tarafından Hollanda uyruklu Jean Botter için tasarlanmış bir yapıydı. Hem İstanbul art-nouveau mimarlığının en tanınmış örneklerinden, hem de mimar D'Aronco'nun en önemli yapıtlarından biri olan bu apartman, J.Botter'in atölye ve konutunu bir arada barındırmak üzere dönemine özgü büyük aile konutu olarak tasarlanmıştı. Toplam yedi kattan bodrum kat üzerine iki kat atölye, üç katı ve bir çekme kat ile terası konutuna aitti. (Batur,1994,cilt:2,s:312) Ayrıca apartmanın zemin katının caddeye bakan kısmında Botter Modaevi'nin satış ve teşhir salonlarının da bulunmakta olduğu ve dairesel bir plana sahip bir de asma katın var olduğu da bilinmektedir.

Tasarımında ticaret ve özellikle konut katlarını vurgulayan cephesi, zengin taş oyma bezemesi, art-nouveau için karakteristik eğrisel desenlerle yapılan demir döküm parmaklıkları ve yapıyı bitiren çatı katının etkileyici tasarımı ile Botter Apartmanı bir art-nouveau başyapıttır. (Kuban,2007)

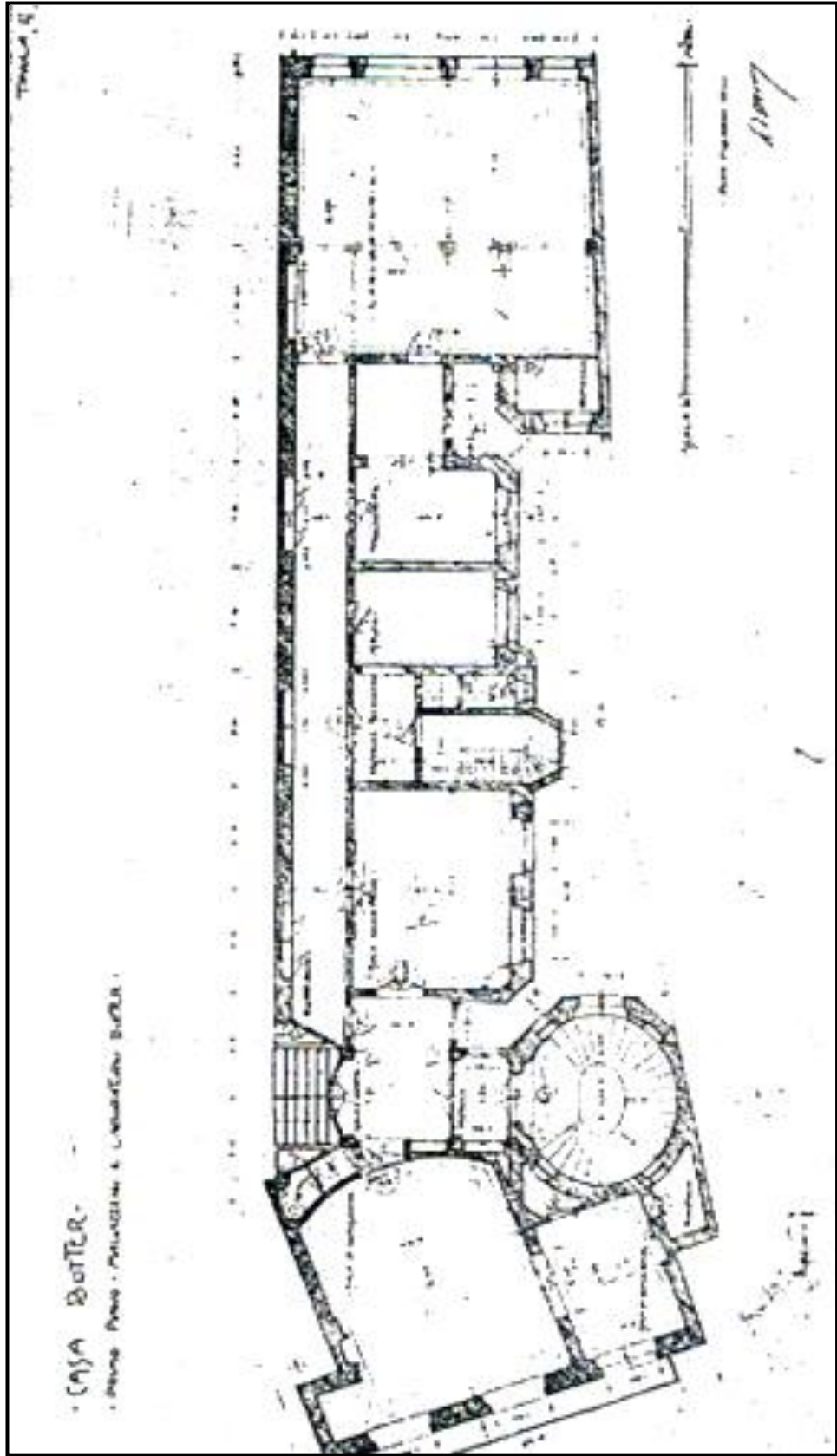
Mimar D'Aronco'nun en önemli yapıtlarından biri olan ve Padişah'ın resmi terzisi Hollandalı Botter'e ait olan apartmanın kentsel ölçekte art-nouveau mimarisinin İstanbul'daki ilk önemli örneğini oluşturmakta olduğu kabul edilir. Ayrıca Pera Bölgesinde geniş ailelere ait büyük konaklardan, çok katlı ve her bir katında ayrı bir ailenin oturduğu konutlara (apartmanlara) geçişte ara modelin tipik bir örneği olarak bilinmektedir.

Aynı zamanda XX. yüzyıla geçişte, XIX. yüzyıl mimarisinin sentezini oluşturan önemli bir yapı olarak kabul edilmekte olup, uzun dar bir Beyoğlu parseli üzerinde iç aydınlıklı olarak inşa edilen yapının özellikle ticarethane bölümünün ayna ve kumaşlarla yapılmış bezemesiyle de ünlü olduğu bilinmektedir. (Bkz Şekil 4.14)

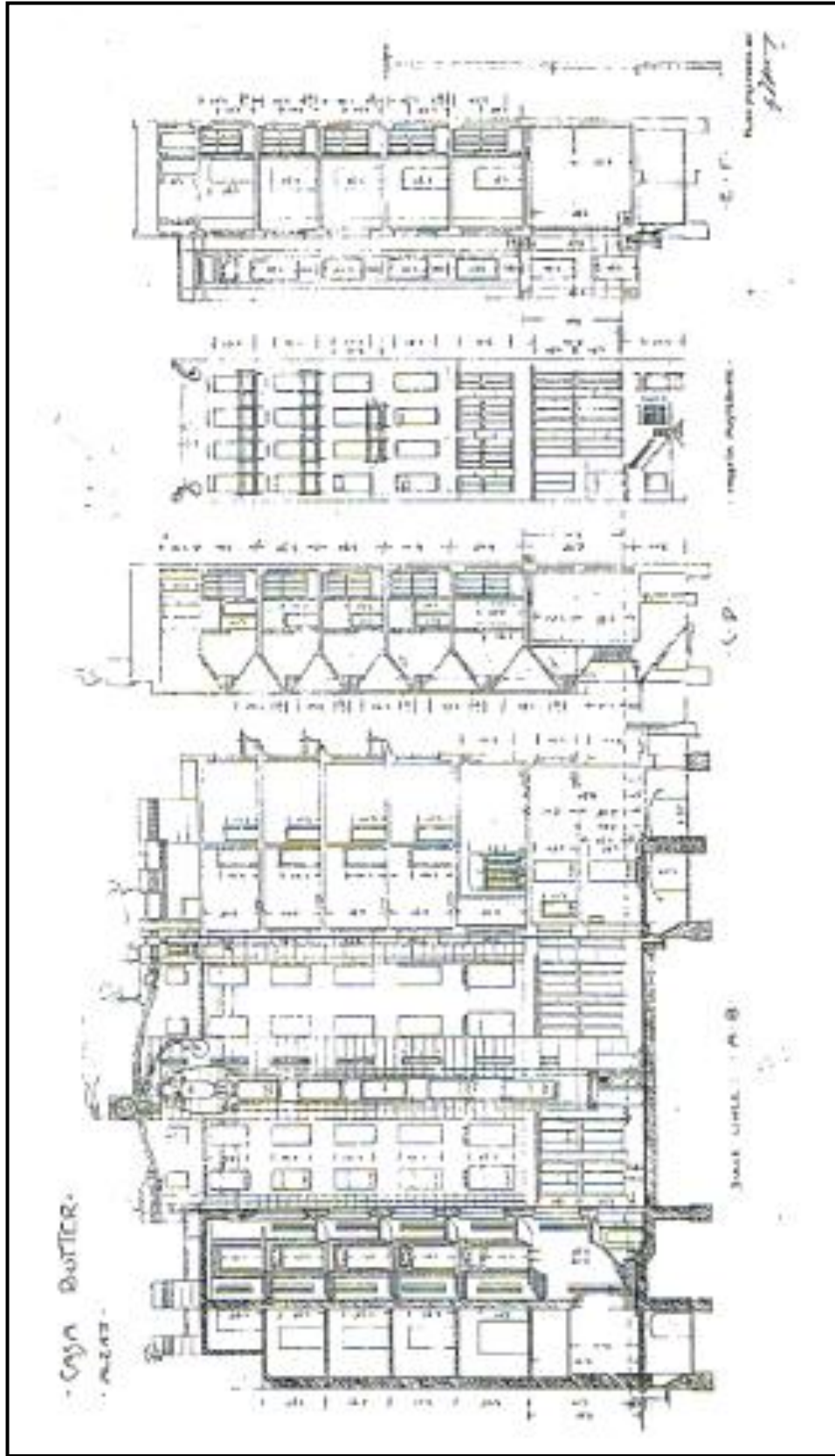

Şekil 4.14: D'Aronco'nun en önemli yapıtlarından biri olan Botter Apartmanı

Bu yapıda uygulanan plan tipolojisi, Pera'da, dar cepheli ve derin parsellerde sıkça kullanılan tek tarafına oda ve ıslak hacimlerle bir uçta merdiven çekirdeğinin dizildiği uzun koridorun ön ve arka cephede geniş hacimlerle sonlandığı tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Tümüyle taş kaplama olarak tasarlanan cephenin dar olması nedeniyle, giriş ve merdiven holü cephe simetrisini bozacak şekilde bir kenarda toplanmış olduğu görülmektedir. (Bkz. Şekil 4.15,4.16)

Şekil 4.15: Botter Apartmanının birinci kat planı

Şekil 4.16: Botter Apartmanının en ve boy kesitleriyle arka cephe çizimleri

4.3. XIX. Yüzyılda Görülen Pera Apartmanları ve Özellikleri

Bölgenin her zaman için Avrupa'yı İstanbul'da sergileyen bir nitelik taşıması, yapı türlerindeki Batılılığa ve yapısal özelliklere de yansımıştır. Kilise, sinagog vb. dinsel yapıların yanında ilk elçilikler, ilk belediye, ilk oteller, restoran, kafe, taverna ve pasajların yanı sıra, Geleneksel düzenin dışındaki ilk konut uygulamaları da burada görülür. İşlevsel yenilik bir yana, gerek malzeme, gerekse de biçimsel ve bezeme özellikleri açısından da yapılar, aynı dönemin Paris, Viyana, Londra örnekleriyle benzerlikler gösterirler. (Sakaoğlu,1994,cilt:2,s:212-220)

Beyoğlu'nda 19.yüzyılın ikinci yarısına gelinceye dek oldukça fazla sayıda ahşap yapı bulunmaktaydı. Bölgenin gelişiminde önemli rol oynayan ilk elçilik binalarının da ahşap olduğu bilinmektedir. Art arda çıkan yangınlarda büyük tahribata uğrayan ve ortadan kalkan bu yapıların yerine kâgir bina yapımı, bu dönemde ortaya çıkan Enbiye Nizamnameleri, Altıncı Daire'nin önlemleri ve günlük gazetelerin uyarı niteliği taşıyan başyazılarıyla yaygınlaşmışlardır. Ayrıca İstanbul'da ahşaptan en hızlı biçimde kâgir ve çok katlı yapılaşmaya geçilen bölge Galata ve Beyoğlu'dur. Bu dönemde Avrupa'nın ünlü merkezlerinde görülen, kütle, cephe biçimlenişi ve dekorasyon bölgenin giderek apartmanlara dönüşen kâgir yapılarında da aynen uygulanmıştır. (Sakaoğlu,1994,cilt:2,s:215)

Beyoğlu, genel olarak 19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmesi sonucu, uluslar arası ticaret merkezi ve Osmanlı aydınlarının Avrupa kültürü ile ilişki kurduğu bir semt haline gelmiştir. Avrupa kültürünün yansımaları olan ve 19.yüzyılda kuvvetli bir şekilde görülen "*Batılılaşma*" Beyoğlu Bölgesinde, kentleşmenin ve kentsel çevreleri içerisinde yeni mimari davranışlar geliştirilmesine sebep olmuş ve mimaride batılı görünümlere ilk kez Beyoğlu'nda rastlanmıştır. (Güncan,1993,s:191)

Avrupa ülkelerinin elçiliklerinin ve yabancıların yoğun kullanım alanı olan Beyoğlu'nda doğal olarak batılı formların benimsendiği ve tasarım ilkelerinin dayandırıldığı yapılar görülmüş, ilk başlarda, konut bölgelerindeki, bahçeli konaklar yıkılarak, yerine, bitişik nizamlı ve kâgir yapılar yapılmıştır. (Güncan,1993,s:191)

Ayrıca, özellikle 1870 Pera yangınıyla tamamen ortadan kalkan alanların ele alınışı ve Beyoğlu'nun yeniden düzenlenmesi de ahşap yapıların kâgirleşmesinde önemli adımlardan biri olmuştur.

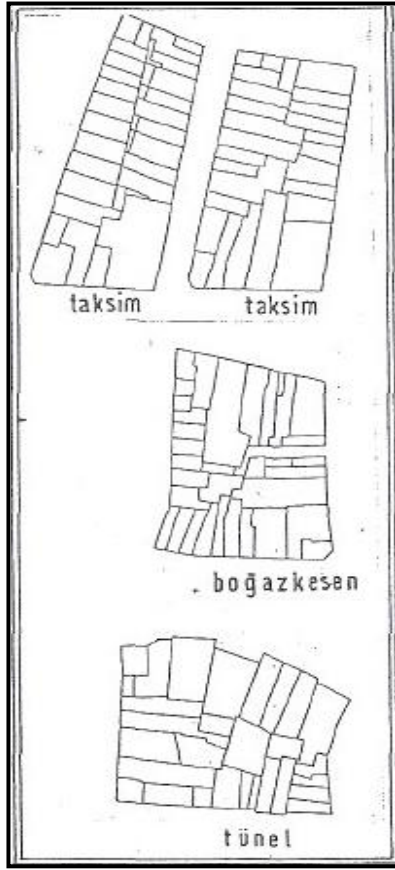
19.yüzyılda, yangın önleme talimatnameleri uyarınca zaman içinde ahşaptan kâgir ve taş yapılaşmaya dönülerek, Pera'da Avrupa tarzı çok katlı apartman inşaatının hızlandığı ve Pera bölgesinde ahşap evlerin neredeyse tümüyle yok olarak yerlerini sağlam taş binalara bıraktığı da bilinmektedir. (Çelik,1998,s:109)

Ayrıca, geçmişteki uygulamaların tersine, yapıların artık umumi güzergâhların üzerine taşmadığı ve yolun iki tarafına düzenli biçimde dizilerek Avrupa kentlerinde olduğu gibi sokaklara farklı bir görünüm kazandırmakta olduğu da bilinmektedir.

Daha önceleri kâgir evler genellikle gayrimüslimler tarafından yapıp kullanılırken; kâgir apartman tipi konutlar başlangıçta toplumun yenileşmenin bedelini ödeyebilecek güçte olan kesimin rağbet ettiği bir konut modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. (Demirarslan,2006,sayı:162,s:90) (Bkz Şekil 4.17)

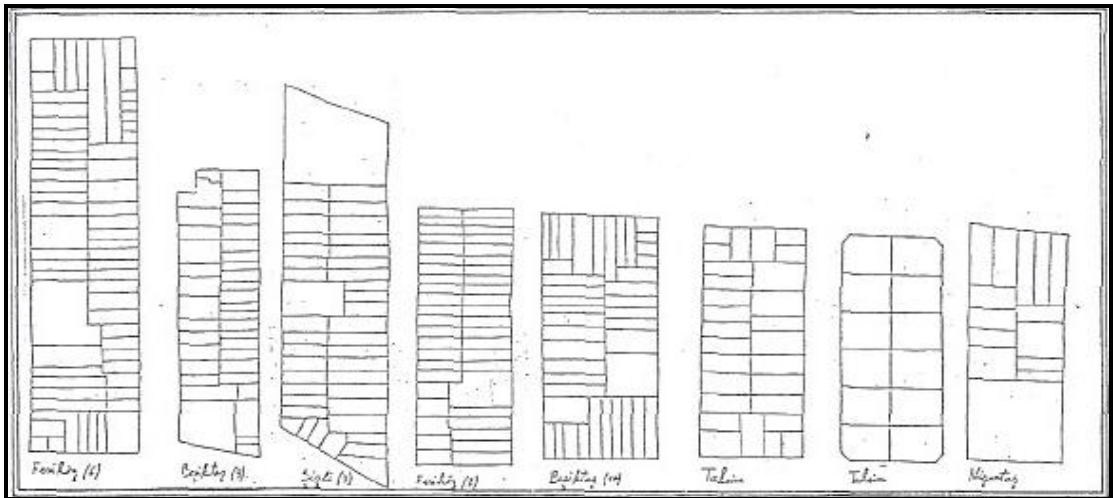
Şekil 4.17: Pera'dan Kâgir Yapı

Çok katlı yapılaşma ve konut yerleşimleri, yine bölgenin altıncı daire tarafından batılı bir karaktere büründürülme ve parselleme çalışmaları ile ortaya çıkmış, bölüntelenmiş yapı adaları arasında sıkışık, bitişik nizamlı ve Osmanlı konut ve kentsel çevre anlayışından çok farklı bir yapılaşma görülmüştür. Bölgenin parseller ve yapı adaları ile oluşumu ve konutların sınırlılığı, yapılaşmada da en çok kat oluşumuna sebep vermiş, özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm konut yapıları, çok katlı ve bitişik nizamda inşa edilmişlerdir. Parsellenme ve yapı adalarının oluşumu, konutlarda sınırlı tasarımlara gidilmesine yol açmış ve mimari, batılı bir karakterde ilerleyerek, yapı adaları içerisinde konutların oluşumuna sebep vermiştir. (Güncan,1993,s:192) (Bkz Şekil 4.18, 4.19)

Şekil 4.18: Beyoğlu'ndaki ada ve parselasyon düzeninde farklılık gösteren yerleşmeler

Ayrıca, çok katlı konutlar, Beyoğlu bölgesinde ve yan mahallelerde, yeni işlevlerin ve yeni yapı tiplerinin çıkması ile oluşan ticari yapılar ile karışık olarak yerleştirilmiş, genellikle batılı formlar ile tasarlanmışlardır. (Güncan,1993,s:190)

Şekil 4.19: İstanbul'un çeşitli mahallelerinde yangınlar sonrası yeni yerleşmelerde oluşmuş imar düzeninde ada ve parselasyon durumu

Söz konusu yapılarda, Osmanlı Konut geleneğinden ve formlarından kopuşun, bu yapılarda kuvvetlice hissedilmiş olduğu bilinmektedir. Ayrıca bu tip yapılara ait bir tasarım şekline 19.yüzyıla kadar yer verilmemiş olup, bu şekliyle Osmanlı konut mimarlığında, çok katlı yapılaşmanın, tam anlamı ile batılı konut formları ve mimarlık akımlarının etkisinde tasarlanmış oldukları görülmektedir. (Bkz Şekil 4.20)

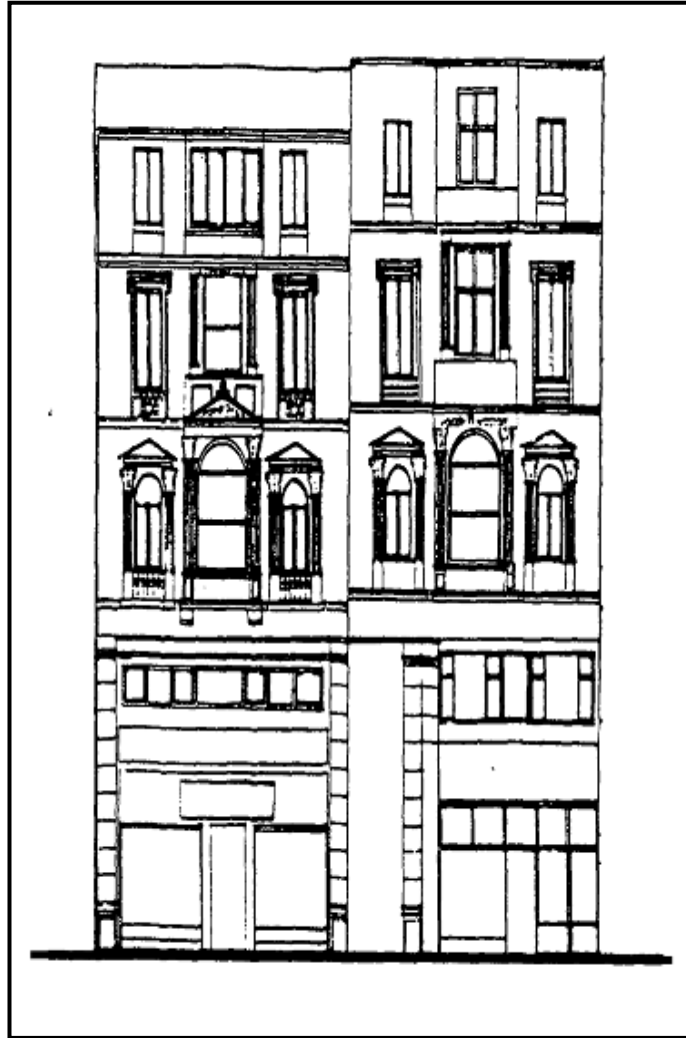

Şekil 4.20: Asmalı Mescit Sokak

Ayrıca, Osmanlı konut mimarisinde yeni bir oluşum olan çok katlı konutlar ve apartmanlar, batı formlarının ve planlama ilkelerinin etkisinde tasarlanmış, plan şemalarında Osmanlılık karakteri taşıyan tek etki, cumba ve çıkma gruplarının devamı olmuştur. Genelde dar parseller ve bitişik yapılanma sebebi ile iki cephe kullanımı görülen bu yapılarda, planlar, her iki cephede yer alan oda veya oda grupları ile tasarlanmış, dar ve uzun bir koridorun veya “sofa” karakterinden uzak bir orta mekanın etrafında yer alan mekanlar, sınırlandırılarak farklı kullanımlara yönlendirilmişlerdir.(Güncan,1993,s:187)

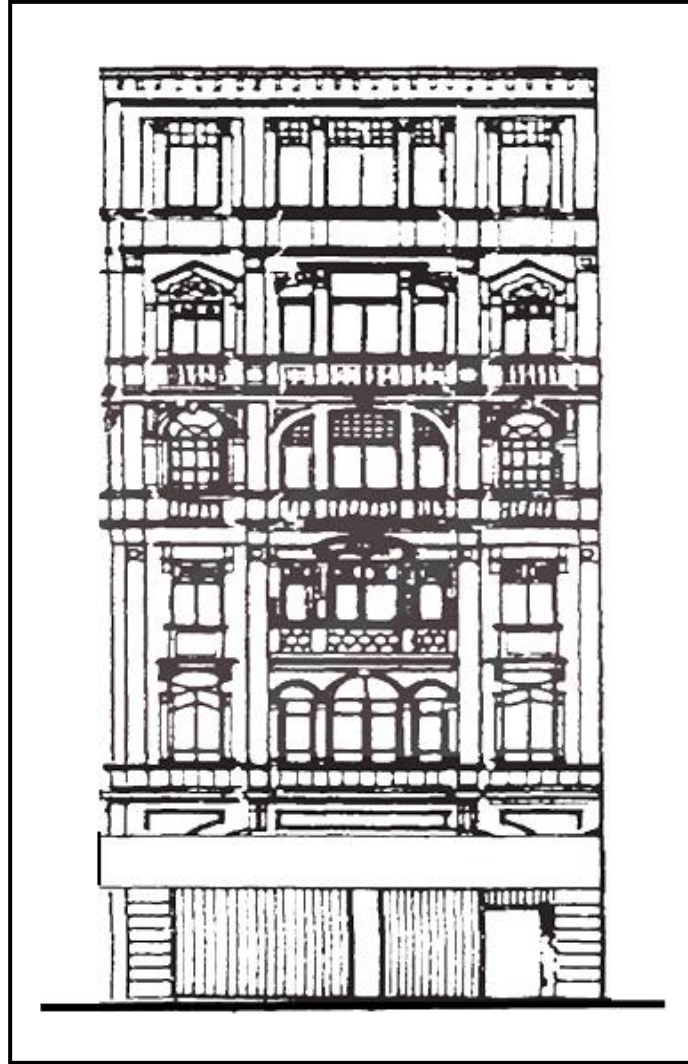
Bu tip konutlarda sokak cephesinde yer alan bölüm, konutun yaşama hacmi olmuş, çıkmalar ile görselliğin ve yüksek yapıların engellediği ışıklandırma probleminin karşılanmasına gidilmiştir. Ayrıca söz konusu kâgir olarak tasarlanmış yapılarda, geleneksel mimarideki orta sofa karakteri ortadan kalkarak, diğer mekanlara dağılım mekanı olarak kullanılmakta olup, zamanla hol şeklini almıştır. Ayrıca sokak cephesinde kalan kısmın yaşama hacmi olarak görüldüğü ve çıkmaların yapılarak ışıklandırma engelini aştığı görülmüştür. Tüm ev mekanlarının tek katta çözülmesi anlayışı ile çeşitlenen bu yapılarda, diğer kısımlar yatma hacimleri olarak değerlendirilmiş, orta kısımda ise yine bir ışıklık ile mekanlar havalandırılmıştır.

Konut planlarında diğer bir dikkat çekici özellik, Osmanlı konutlarında mekanı genişletme ve dış mekanda bütünleşme amacı taşıyan çıkmaların, belirli katlarda açık çıkmalara yani balkonlara dönüşmesi olmuş, bu yeni etki tam anlamı ile batılı bir karakter taşımıştır. (Güncan,1993,s:188) (Bkz Şekil 4.21)

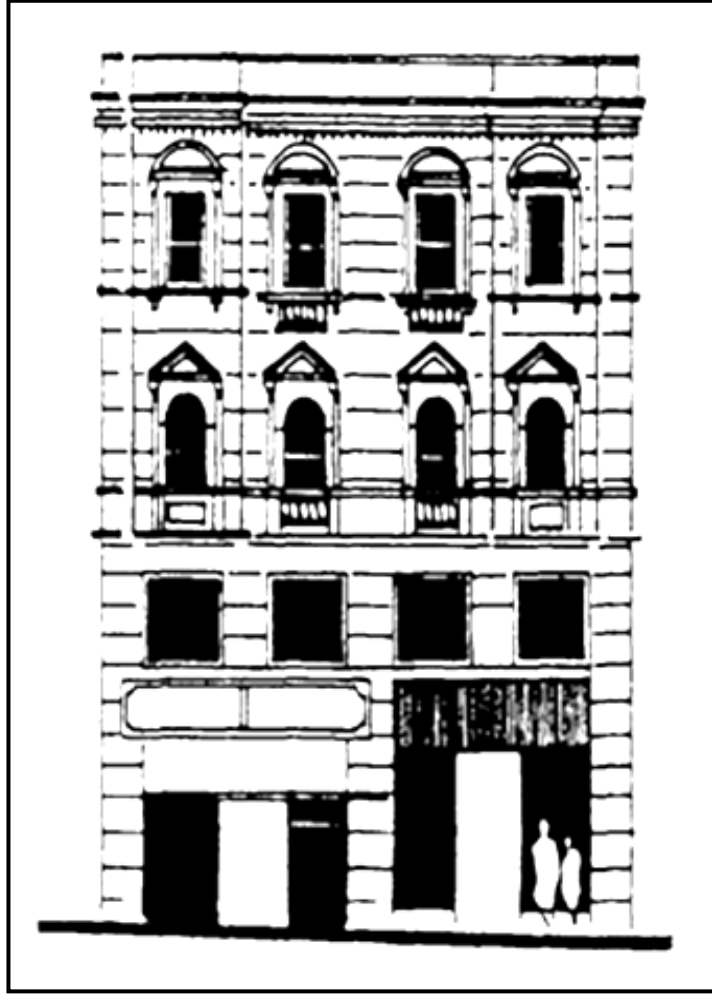
Şekil 4.21: 19.yüzyıl Osmanlı Konutu, İstanbul Caddesi, Beyoğlu

Konutların planlamalarında etkili olan batılı formlar ve biçimler, cephe mimarisinde de kullanılan elemanlar ve biçimler olmuş, Avrupa mimarlık akımları etkisinde, cepheler; dönemin karmaşık yapısına uygun olarak, Yunan, Rönesans ve Barok mimari elemanlar ile bezenmiştir. En yaygın batılı ayrıntıları, işlev farkı gözetmeksizin, dinsel mimaride görülen ve konut mimarisinde de etkili olan Yunan ve Roma'nın klasik yivli köşe kolonları, kompozit ve korent üsluplu sütun başlıkları, akantüs yaprakları ile süslenmiş pencere üstü ve köşe bezemeleri, girland ve çelenk motifleri oluşturulmuştur. (Denel,1982,s:53) (Bkz Şekil 4.22)

Şekil 4.22: 19.yüzyıl Konutlarında Cephe Bezemeleri

Rönesans etkisinin kuvvetlice görüldüğü bazı cephelerde, rustik taş işlemeciliği ve katlarda farklılaştırılan Avrupa mimarlık akımları elemanları kullanımları görülmüş, simetrik bir anlayış içerisinde cepheler oluşturulmuştur. (Güncan,1993, s:190) (Bkz. Şekil 4.23)

Şekil 4.23: 19.yüzyıl Osmanlı Konutlarında Rustik Taş İşlemeciliği

Çıkma gruplarının binalarda, uygulandıkları mekan doğrultusunda ve yeni imar yönetmelikleri etkisinde sınırlandırıldığı da görülmüş ve binaların vurgulanmasında etkili elemanlar olmuşlardır. Özellikle Pera ve yakın çevresinde konut yapımında temel amaç, araziden en verimli şekilde yararlanmayı sağlamaktır. Çünkü inşa edilen konutların daireleri kiraya verilerek büyük gelirler elde edilmekteydi. Bu amaçla da çoğunlukla dört katlı olan binaların, bazen de asma kat ve çatı katı eklemeleri ile kat adeti artırılmış ve zemin mekanlarının da ticarete ayrılmış oldukları görülmektedir. (Demirarslan,2006,sayı:162,s:90)

Yapılan apartmanlar Avrupa'nın varlıklı ailelerinin oturduğu konutlarla aşağı yukarı aynı standartlara sahipti. Özellikle ilk kez Tünel'de Seferoğlu Apartmanı ile 1882 yılında yapılmaya başlanan Pera apartmanlarında görülen mimari üslup bu anlamda batı kültürünün kendi özel koşullarında ortaya koyduğu özgün bir yerleşim modelinin güçlü bir moda olarak İstanbul'un fiziki mekanlarına yansımaları şeklinde yorumlanabilir. (Demirarslan,2006,sayı:162,s:90)

Pera apartmanları dar sokakları çevreleyen oldukça gösterişli 6-8 katlı kâgir binalardır. Neo-klasik, Ampir, Eklektik, biraz da Art Nouveau'nun birbirine karıştığı cephelere sahip bu konutlarda geleneksel Türk Evi'nin önemli bir unsuru olan bahçe tamamen ortadan kalkmış; bina aralarında bulunması gereken boşluklar hava bacaları ve aydınlıklar ile biçimlenmiştir. Konutlara genelde dar bir koridordan girilerek sıkışık ve dik bir merdivene ulaşılmaktaydı.(Demirarslan,2006,sayı:162,s:90) Ayrıca, söz konusu apartmanlarda asansörün İstanbul'da ilk kez kullanılmaya başlandığı da bilinmektedir.

Bölgenin konutları, doğrudan sokağa açılan kapıları, üst katlarla aynı pencere düzenini içeren zemin katları, arkadan yer alan küçük taşlıklarıyla genel de dar parselasyon üzerine gelişen kent evleridir. Sıvalı ya da taş cephelerde zaman zaman tuğla kullanımı da gözükmektedir. Pencere ve balkonlarda demir parmaklıklar, tüm cephede yer alan silme, alınlık, pilastr vb.bezemeler, tarihsel biçimleri tekrarlayan (historist) bir anlayışı yansıtmaktadır. Üst katların çıkmaları, altlarındaki demir ya da taş konsollar, çıkma üstlerindeki balkonlarla 19.yüzyıl İstanbul konutunun Galata ve Beyoğlu'nda başlayan ve gelişen örnekleri olarak, yeni konut biçim ve özelliklerini sergilerler. (Sakaoğlu,1994,cilt:1,s:215)

19.yüzyıl sonlarına doğru Beyoğlu'nda iki-üç katlı ve içinde tek ailenin oturduğu bu konutlardan gerek var olanlarının yerine yenileri yapıldıkça, gerekse boş alanlara konut inşa edildikçe birden çok aileyi barındıran çok katlı apartmanlara doğru gidildiği görülmektedir. Örneğin alışverişin büyük önem taşıdığı İstiklal Caddesi üzerindeki, büyük mağaza, dükkan ve pasajların üstleri bu tür apartman içermekteydi. Ana cadde ve ona açılan sokaklarda, yoğun ticaret ve buna bağlı servet birikimiyle zenginleşen yörenin, Levanten ve gayrimüslim aileleri, görkemli cephe ve kitleleriyle anıtsal konut örnekleri yaptırmış, bazıları bu ailelerin adıyla anılan bir ölçüde bugüne dek ulaşan bu yapılar, bölgeye ayrı bir önem katmıştır. (Barillari ve Godoli,1997,s:135-155)

Yine bölgenin konut örnekleri arasında rastlanan diğer bir grup, sıra evlerdir. Küçük tüccar, esnaf, sanatkar ve bürokratlarının konutu olan ve 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra gayrimüslim azınlıkların ya da çeşitli kiliselerin vakıf mülkü olarak yaptırılan bu ev tipi, dönemin üslup özellikleri açısından Batılı biçimlere en çok bağlı kalan örneklerindedir. (Barillari ve Godoli,1997,s:135-155)

Tek yapı için geliştirilen özelliklerin, söz konusu yapının tekrarıyla bir dizi boyunca sürmesi, üzerinde yer aldığı sokağa cephe düzeni, cumba ve balkonlarının ritmiyle, görsel açıdan büyük bir etkinlik ve süreklilik katmaktadır. Galata ve Pera’da, dönemin konut tipi olarak gelişen bu düzen, bir önceki grup gibi varlıklı olmayan gayri Müslim azınlıkların, ya da çeşitli kiliselerin vakıf mülkü olarak, İstanbul içinde bu grupların yaşadığı başka bölgelerde de yapılmıştır.19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgede yapılan konutlar, geleneksel Osmanlı evinin iki katlı, avlulu ahşap konutları ve onların içe dönük düzenlerinden çok farklıdır. (Akın,1998,s:274)

4.3.1.Pera Apartmanlarının Konut-Ticaret İlişkisi

İstanbul’da süregelen yangınların XIX.yüzyılda da devam etmesi, 1831 yılında gerçekleşen Pera yangını, 1848 ve 1849’da çıkarılan 1. ve 2. Ebniye Nizamnameleri ve kararname, İlk Belediye olan Altıncı Daire Belediyesi’nin kurulması ve özellikle 1870 yılında gerçekleşen büyük Pera yangınından sonra, yapılaşma şartlarında gerek şehir, gerekse de tek yapı ölçeğinde çok büyük değişimlerin yaşandığı ve yeni önlemlerin alındığı bilinmektedir.

Söz konusu bölgede özellikle son yangının yok ettiği yapıların yerine yeni yapılanlarının nizamnameler gereği kâğırdan yapılması, ayrıca birden fazla küçük parselin birleştirilmesi ile oluşturulan parsellerde geniş cepheli ve derinliği fazla olan yapıların yapıldığı görülmekte olup, büyük ölçekteki yapı tiplerinin de bu şekilde oluşmasına neden olmuştur.

Özellikle ulaşımda gerçekleşen gelişmelere paralel olarak, ilk metro denemesi olan tünelin Ocak 1875’te devreye girmesiyle birlikte Galata’dan Pera bölgesine geçişin kolaylaştırılması, ticari faaliyetlerinde gelişmesinde katkı sağlayarak, Galata’dan Pera’ya ticari malların ulaşımını kolaylaştırmış ve Pera bölgesinde ticari faaliyeti artırarak, özellikle İstiklal Caddesi boyunca ticari ağırlıklı dükkanların oluşumunu gerçekleştirmiştir.

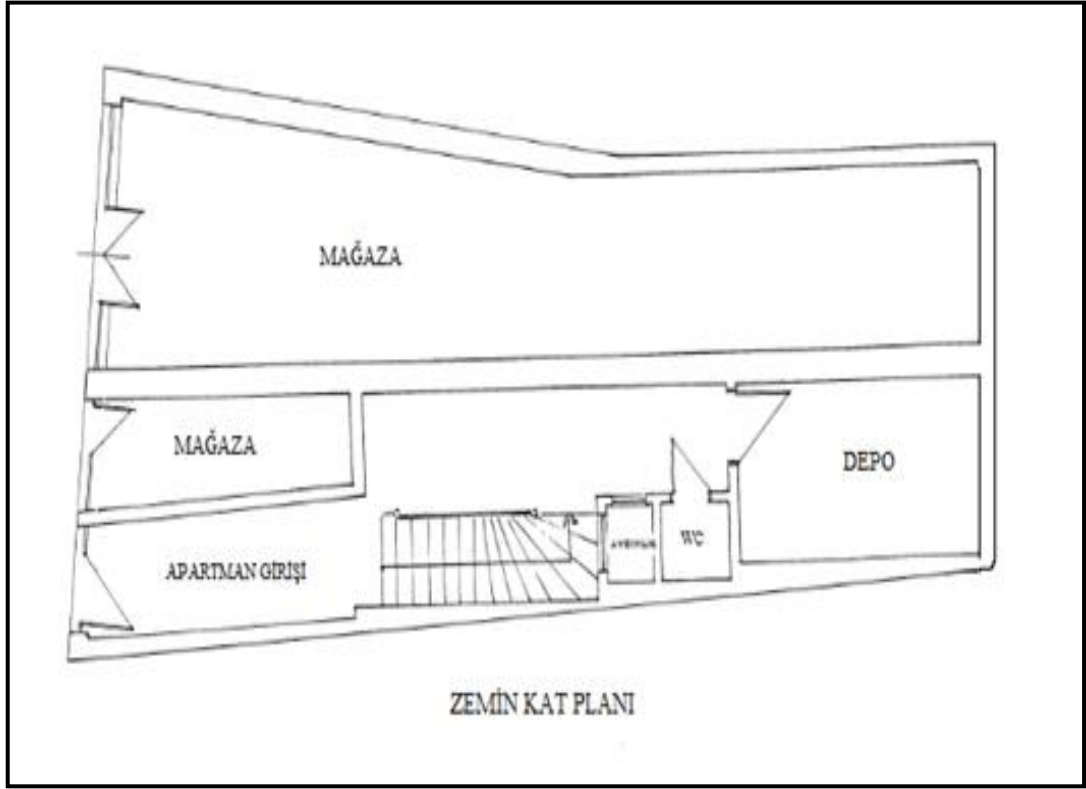
Ayrıca söz konusu ticari faaliyetlerin artması bölgede gerçekleşen yapı faaliyetlerini de artırmış ve artan talebi karşılamak amacıyla yeni yapı teknikleri kullanılarak çok katlı konut ve ticari bina yapımının gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Artan ticaretle birlikte ithal malların satıldığı çok sayıda pasaj tipi bu doğrultuda ortaya çıkıp, Galata gümrüğüne gelen ithal malların pazarlandığı pasajlar, tek bir yapı cephesiyle, ana caddeye açılan ve pek çok dükkanı barındırmaya elverişli yapılar olup, böylelikle yer darlığına karşın, talebin fazla olduğu Pera Caddesi için uygun bir çözüm oluşturuyordu. Yoğun yerleşim bölgesinde olduklarından bitişik nizam parsellerde şekillenmişlerdi. Böylece bir geçit veya küçük bir avlu etrafına sıralanmış dükkan dizilerinden oluşan bu yeni yapı tipinde, orta aksın üzeri ışık alacak şekilde tercihen cam ve demirden bir konstrüksiyonla örtülüyor. Kâgir duvar açıklıkları diğer çok katlı yapılarda olduğu gibi demir putrellerle geçiliyordu. (Durudoğan,1998,s:170)

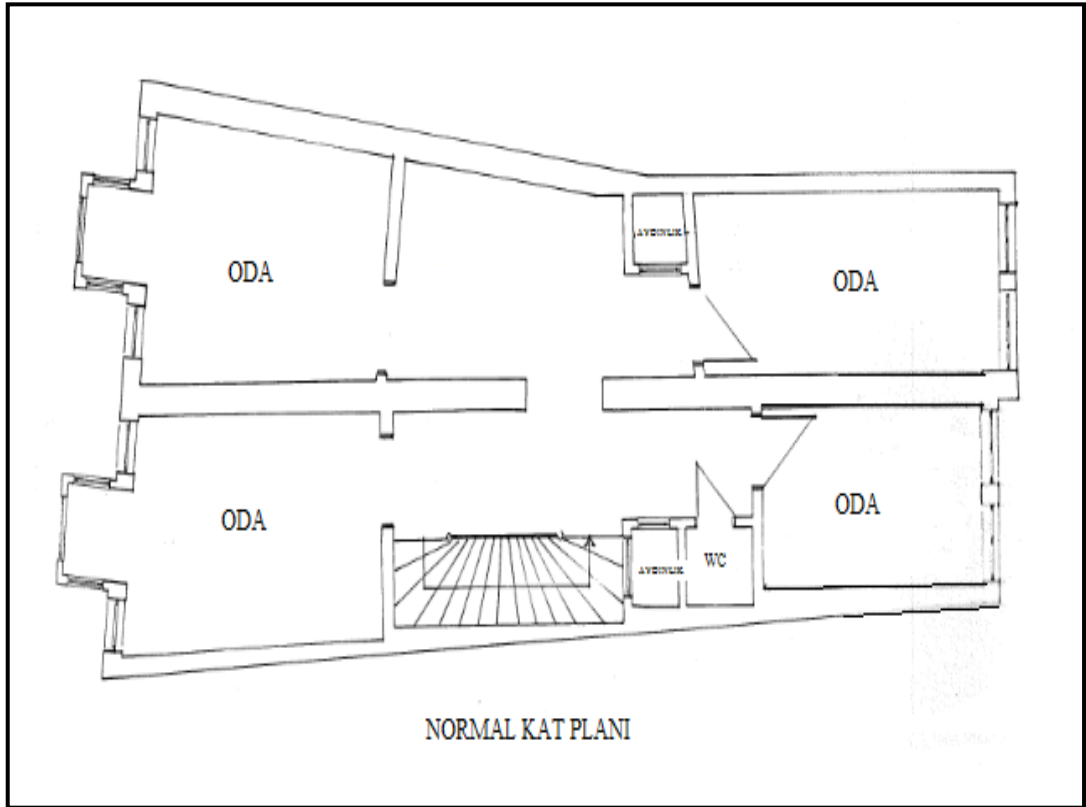
Genellikle İstiklal (Pera) ile Tepebaşı (Petits-Champs) caddeleri arasında yer alan bu pasajların Avrupa Pasajı gibi iki katlıları dışında çoğunluğunun üst katlarının apartman daireleri olarak tasarlanmış olduğu bilinmektedir. (Bkz Şekil 4.24, 4.25)

Bölgeye iş yapmak amacıyla gelen tüccar ve gezginler kalabilmek için önceleri Pera'daki evleri kiralararken, pansiyonculuğun gelişmesine de neden oldular. Bu dönemde gazetelerde çok sayıda çıkan tamamen döşeli, uygun fiyatlarda oda ve daire reklamları bunu kanıtlamaktadır. Gelen yoğun talep, büyük ailelerin yaşadıkları 20-30 odalı konakların zamanla önce pansiyonlar, sonra da oteller haline dönüşmesine neden oldu. Pera'da apartman, pasaj ve otel gibi yeni tür binalarda yalnızca plan şemasında değil, cephe düzeninde de Avrupa'daki örneklerine benzetilmeye çalışılan bir görünüm sergilenmekteydi (Durudoğan,1998,s:171)

XIX.yüzyılın sonunda Galatasaray ile Tünel arasında kalan bölgede Pera Caddesinin iki yanındaki yapılar incelendiğinde Tünel binası, konsolosluklar,St Antoine Kilisesi ve Galatasaray karakolu dışında, apartmanlar ve kamu yapıları dahil olmak üzere giriş katında dükkan olmayan herhangi bir yapıya rastlanmadığı görülmektedir. (Durudoğan,1998,s:171) (Bkz Şekil 4.24, 4.25)

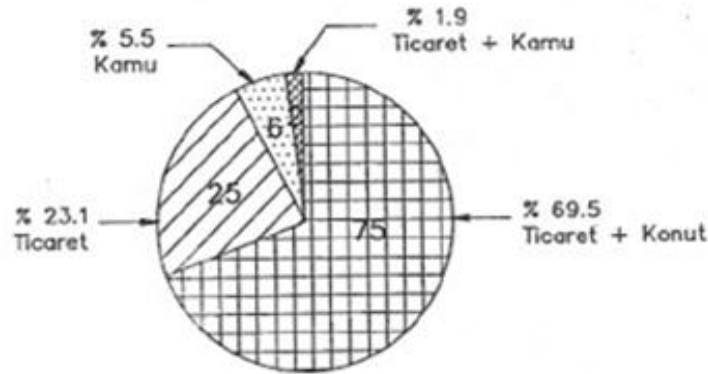
Şekil 4.24: Meşrutiyet Caddesi, No:43-45, Beyoğlu (Rölöve) (Konut-Ticaret İlişkisi)

Şekil 4.25: Meşrutiyet Caddesi, No:43-45 Beyoğlu (Rölöve) (Konut-Ticaret İlişkisi)

Bunlar arasında bazıları az katlı ve küçük ticarethaneler dahil olmak üzere oteller ve büyük mağazalar gibi salt ticarete ayrılmış yapılar da bulunmaktaydı. Bu da Pera'daki ticari yoğunluk hakkında bize bilgi vermektedir. XIX.yüzyılda Pera'daki ticari gelişimi doğrulayacak bir kaynak, 1868'den sonra onar yıllık dönemlerde çıkartılmış olan İstanbul ticaret yıllıklarıdır. Yıllıkları çıkarmaya 1868'de başlanmış olması bu tarihteki yoğunluğu ve böyle bir yıllığa duyulan gereksinimi göstermektedir. (Durudoğan,1998,s:171)

Konut-ticaret ilişkisi açısından değerlendirildiğinde, yüzyıl sonunda Pera'da Galatasaray ile Tünel Meydanı arasındaki hatta toplam 108 yapıdan alt kata ticaret, üstte apartman katlarını (çok katlı çok aile konutu) barındıran 75 adet, salt ticarete ayrılmış 25, kamuya hizmet eden 6 ve ticaretle kamu işlevini bir arada bulunduran yalnızca 2 adet yapıya rastlanmaktadır. Başka bir deyişle bu hattaki binaların % 69.5 'lik bir çoğunluğunu konut ve ticarete, % 23.1'lik bir kısmının yalnız ticarete, %5.5'ini kamuya, %1.9'luk çok küçük bir diliminin ise, ticaret ve kamuya ayrılmış binalar oluşturmaktadır. (Durudoğan,1998,s:171-172) (Bkz Şekil 4.26)

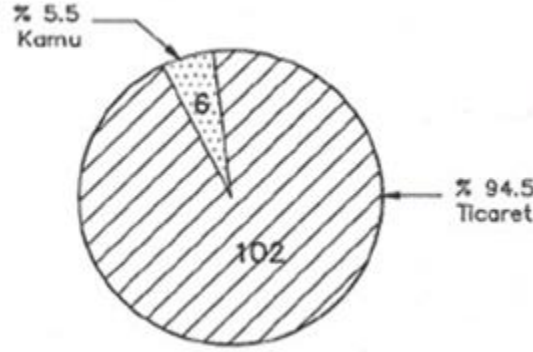

Şekil 4.26: XIX.Yüzyıl Sonunda Pera Caddesinde Konut-Ticaret İlişkisi

Ayrıca, özellikle Pera Caddesinin Mevlevihane ve elçilikler tarafında bir parsel cephesine birden fazla dar cepheli ve küçük dükkanların sıkıştırılması ticari yapıların faaliyetini artıran bir faktör olduğu görülmektedir.

Buna karşın, caddenin diğer tarafına Tepebaşı Caddesine doğru uzanan ve yer yer 50 m.ye varan parsel genişlikli yapıların olduğu bilinmekte olup, bu yapılardan özellikle iki caddeyi bağlayan, üst katlarında apartman katlarıyla oluşan pasaj yapılarının konut-ticarete ayrılmış yapıların kütlelerinde de artırıcı bir faktör olduğu bilinmektedir.

Ayrıca, XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde Pera Caddesindeki binaların artık büyük bir çoğunluğunda zemin katlar ticarete ayrılırken, üst katların apartman katlarına ayrılmıştır. (Bkz Şekil 4.27)

Şekil 4.27: XIX. Yüzyıl Sonunda Pera Caddesindeki Yapıların Zemin Kat İşlevleri

Pera Caddesinde, binaların yüksek kat adedine sahip olanları büyük çoğunlukla alt katları ticaret, üst katları konuta ayrılmış olup, Bunların giriş ve varsa asma katlarının ticarete ayrılırken, üstte konuta ait dört ya da beş kat ve bir de teras katı bulunmakta olduğu görülmektedir.

Söz konusu binaların, zaten yüksek spekülasyon değere sahip olan bu bölgede günümüze kadar gelebilmiş son türden olduğu, iki katlı birkaç ticarethane dışında az katlı binaya hiç rastlanmadığı açıkça görülmektedir. XX. yüzyıla girerken Pera Caddesinde görülen en büyük değişiklik XIX. da ticarete ayrılmış küçük ölçekli yapı parsellerinin birleştirilerek gene altta ticaret, üstte apartman katları olacak şekilde geniş bir cephe ve parselde büyük bir kütle halinde yükselmiş olmasıdır. (Durudoğan,1998,s:174)

4.4. Pera'da Görülen Apartman Türü Konutların Oluşum Etkenleri

İstanbul Pera/Beyoğlu Bölgesinde görülen apartman türü konutları meydana getiren ve yapısal çevrenin oluşumunu etkileyen faktörleri; demografik etkenler, sosyo-kültürel değişimin etkisi, imar hareketleri ve oluşturduğu etkiler, yaşanan yangınlar ve oluşturduğu etkiler, yabancı ve azınlık mimarların etkileri, ulaşımdaki gelişmeler ve yeni yapı türleri, teknolojik değişim ve ekonomik etkenler başlıkları altında toplayabiliriz.

4.4.1. Demokrafik Etkenler

Apartman tipi konutların Batılı ülkelerde görüldüğü gibi, İstanbul'da Galata ve Pera Bölgesinde ortaya çıkışının başlıca etkenlerinden birinin nüfus olduğu bilinmektedir. Ayrıca söz konusu nüfusun sayısal büyüklüğü ve bu nüfusun yapısını oluşturan halkın gösterdiği çeşitlilik de bu dönemde apartman türü konutların yapımını hazırlayan nedenleri kavrayabilmemiz açısından da önemlidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Fatih döneminde başlayan zorunlu iskânlarla birlikte, İstanbul'da oturanlara getirilen vergi indirimi gibi önlemlerle artan nüfus, bu kez "*çiftbozan*" vergisi konularak tersine döndürülmeye çalışılmıştır.

Ayrıca Osmanlı döneminde, aldığı iç göçlerle kabaran nüfusun kentte yarattığı en önemli sorunun da barınma olduğu ve kırsal kesimden göçenlerin, geleneksel Osmanlı konutunun öğelerinden yararlanarak dini merkezler (cami,sinegog,kilise) çevresinde yapıları ve mahalleleri de oluşturmuş oldukları da görülmektedir.

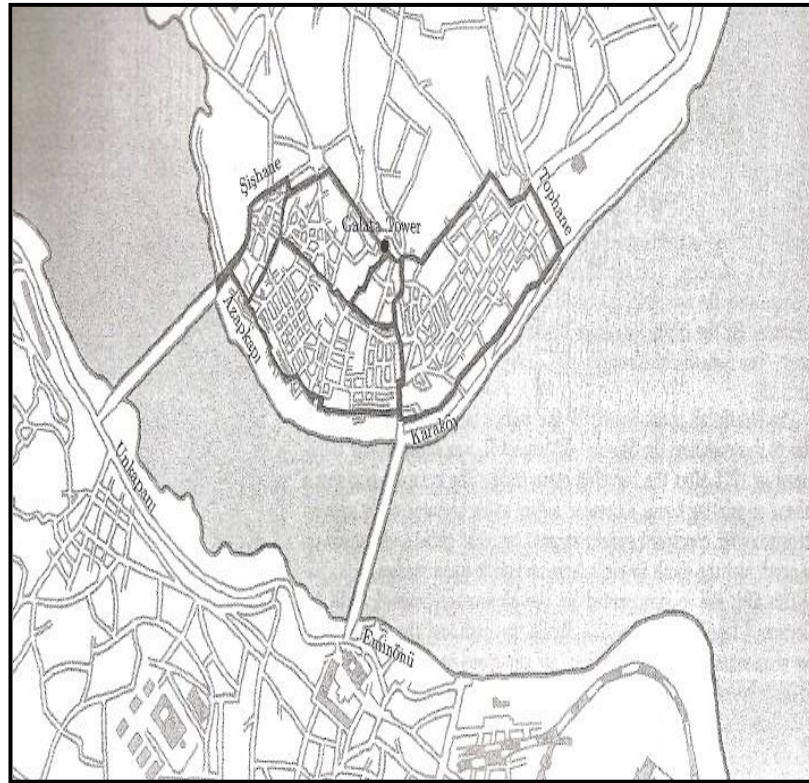
Ayrıca kentin büyümesi, doğal gelişimi Osmanlı toplumu içindeki etnik ve dini grupların belirli yerlerde oturmaya teşvikiyle yüzyıllar boyunca da denetlenmiştir. Bu denetleme, kent içinde belirli yerlerde bina kitlelerinin giderek yoğunlaşması ve boyutlarının büyümesi gibi görsel bir sonuç da getirmiştir. (Denel,1982,s:42-43)

Bunun nedeni ise sınıfsal farklılaşmadan çok, etnik ve dini farklılaşmaya göre biçimlenen geleneksel yerleşme yerlerinde, azınlık cemaatlerinin doğal nüfus çoğalmasından dolayı konut alanlarının genişlemesi, yeni binaların sayıca artması ve yeni gereksinimlere göre var olan binalara ek yapılması ile büyütülmesi Osmanlı yönetimince istenmediğinden, konut alanları sınırlı kalmış, arsa fiyatları artmış, var olan binalar kısıtlı arsa içinde dış alanlardan yer alarak büyümüşlerdir. (Denel,1982,s:42-43)

Bunu izleyen süreçte ise 17.yüzyılda kentin eski sınırlarının dışına taşarak büyüdüğü ve 16.yüzyıl sonları ile 17.yüzyıl da özellikle Galata'nın yamaçlarına doğru uzanan konut mahallelerinin kurulmaya başlandığı ve Elçiliklerin, Pera bağlarında yaptırdıkları binaların çevresini, bir süre sonra yabancılarla yakın ticari ilişkileri olan azınlık sınıfının konutlarının almış olduğu da anlatılmaktadır.

18.yüzyılda dışa açılım, elçilikler ve ekonomik gelişmenin sağladığı olanaklarla gelişerek renklenen sosyal yaşantı, bununla birlikte artan nüfus, eski, kısmen kâgir, ahşap, en çok iki katlı Osmanlı kent konutu tipinden apartman tipi konuta geçişi hızlandırmıştır. (Barkul,1993,s:18-19) Ayrıca bu dönemde İstanbul'da nüfusun sayısal büyümesi yanında bu nüfusu oluşturan insanların ırk ve din yönünden gösterdikleri çeşitlilikler de önemli olmuş ve çeşitli ırk ve dinlerden aileler bir araya gelerek kendi kültür ve yaşam tarzlarının izlerini taşıyan mahalleleri de kurmuşlardır. (Mantran,1986,s:196-202)

Ayrıca 1838'de Galatanın; Ermeniler, Rumlar, Frenkler ve Yahudilerden (ki bunlar rıhtımın doğusunda kent surlarının dışında yaşarlardı.) oluşan kozmopolit bir nüfusa sahip olduğu Pera'nın ise birkaç Osmanlı Hıristiyan azınlıkla karışmış bir Avrupa mahallesi olduğu, oysa Kasımpaşa, Tophane ve Fındıklı'da sadece Müslümanların meskün olduğu da anlatılmaktadır. Bu dönemde Galata Surları'nın dışına taşan ilk yerleşmelerle başlayan süreç, 19.yüzyılın ikinci yarısında ve 20.yüzyılın başında hızlanacaktı. Bu yerleşmelerden Haliç'teki Kasımpaşa en kalabalık nüfuslu mahalleydi. Boğaziçi'nde Tophane ve Fındıklı ise belli başlı yerleşme alanlarını oluşturuyorlardı. Ayrıca Sur içi Galata'dan Kuzey'e Pera'ya uzanan bir ana arter de vardı. (Çelik,1998,s:9) (Bkz Şekil 4.28)

Şekil 4.28: Galata Surları

İşte nüfusun sayısal artışının yanında, nüfusu oluşturan farklı grupların kültürel, ekonomik ve sosyal farklılıkları, apartman türü konutların ilk kez İstanbul Galata ve Pera’da ortaya çıkmasının nedenleri olarak görülmektedir. (Kazgan,1991)

M.Ünal da 19.yüzyılın sonlarında Galata ve Beyoğlu gibi yerlerde ilk apartmanların yapılmasının, belirli bir nüfus artışında olduğu kadar, Müslüman olmayan azınlığın batı ile sıklaşmış ilişkileri ve onlarla birlikte bir koloni oluşturmaları sonucu olduğu kanısındadır. (Ünal,1979,sayı:4,s:71)

Ayrıca İstanbul’da Pera bölgesinde apartman türü konutların kentin belirli bölgelerinde ilk kez görülmelerinin nüfusa niceliksel etkisinin yanında, nüfus gruplarının kent içindeki dağılımı ve yerleşme gruplarının iskânı da önemli olmuş ve yaşanan gelişmelerle birlikte İstanbul’da, 19.yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayarak ve 20.yüzyılın başlarında batılılaşma sürecine koşut olarak ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamdaki değişmelerle birlikte, şehrin mekansal özelliklerinin de etkilenmekte olduğu ve 19. yüzyılda kentin açık alanlarına doğru yayılma eğilimi de göstermiş olduğu görülmektedir. (Bkz Şekil 4.29)

Şekil 4.29: 1800’lü yılların başında Beyoğlu İskânı

4.4.2. Sosyo- Kültürel Değişimin Etkisi

İstanbul'da apartmanlaşma olgusunun çıkışının başlıca nedenlerinden biri de toplumda yaşanan kültür değişmesinin etkisidir. (Güvenç,1984,s:131) Bunu en iyi şekilde ise, apartman türü konutların 1800'lerin ortalarında ilk kez Beyoğlu'nda görülmesi anlatmaktadır. Çünkü Beyoğlu Batıların kullandığı adı ile Pera İstanbul'da batı uygarlığının etkilerinin en önce ve en fazla hissedildiği bölge olarak bilinmektedir. Ayrıca; yabancı sanatçıların, batılı sanat etkinliklerini İstanbul'a getirmeleri, Osmanlı yaşantısının da Avrupa'da tanınmasını sağlamış ve Batıdan gelen Türklerle ilgilenen sanatçılar sayesinde, İstanbul'un yerel davranış ve giyimini belgeleyen gravürler, albümler ve seyahatnamelerle Osmanlı yaşantısı batıya aktarılırken İstanbul ve diğer yörenin anıtları ve konutlarının da tanıtılması ve belgelenmesi sağlanmıştır.

Ayrıca Pera/Beyoğlu'nda apartman türü konutların sosyo-kültürel değişime bağlı olarak da; Batı dünyası ile ilişkiler ve toplumda Batılılaşma hareketleri, Tanzimat'ın etkisi ve aile yapısındaki değişimlerden de etkilendiği ve apartman türü konutların oluşumlarında birer faktör olarak rol oynadıkları da görülmektedir.

Osmanlıların bu dönemde çok geç farkına vardıkları ve üstünlüğünü fiziksel olarak denedikleri bir Avrupa ile kendilerini yok edecek bir mücadeleyi sürdürmüş olsalar da, savaştıkları Avrupa kültürünün alıcısı, izleyicisi, yorumcusu olarak, ülke ülke eridikleri iki yüz yılda her gün daha yeni olan ve sonunda bazen tümüyle ithal karakterine bürünen bir mimari ve fiziksel çevreyi de oluşturmuş oldukları görülmektedir. (Kuban,2007,s:506)

Bu dönemde Batı dünyası ile ilişkiler bu dönemde birçok alanda olumlu gelişmelere neden olurken hukuki yapısı dini kurallara bağlı bir toplumun, farklı hukuksal yapıdaki toplumlarla karşılaşması bir kültür karmaşası da yaratmıştır. Bu nedenle büyük bir çoğunluğu Osmanlı eğitim kurumu medreselerden gelen aydınlarla, yeni açılan eğitim kurumlarından yetişen bir kısım aydın arasında gelişen kültürel ayrılıklar, köklü bir kültürel yapının oluşmasını engellemiş ve yabancı mimarlar ya da batıda gördükleri bina türünü kopya eden çoğu azınlık yerli ustaların yarattığı yabancı bir kültürün ürünü mimari çevre de bunun en güzel kanıtı olmuştur. (Barkul,1993,s:22)

Söz konusu gelişmeler yanında konut mimarisinde zengin konaklar ve apartmanlar oluşurken, İstanbul kent yaşantısının genelinden farklı bir gelişim gösteren Beyoğlu'nda (Pera) kültür ve eğlence hayatının diğer unsurlarına da rastlamanın mümkün olduğu da görülmektedir. Ayrıca, sinemalar, tiyatrolar, pastaneler, dans salonları yanında her türlü malın satıldığı dükkanlar, terzihaneler, kahvehaneler, lokantalar ve oteller, toplum yaşantısındaki değişimlerin mimariye yansımaları olup, farklı işlevdeki yeni yapıların da oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu dönemde, Tanzimat Fermanının hazırlanmasına önemli katkıları olan Mustafa Reşit Paşa'nın elçi olarak bulunduğu Londra'daki (1836-1838) özellikle mimari konulara ilişkin gözlemleri de önemli olarak görülmekte olup, bu konulara ilişkin değerlendirmelerde yaptığı da bilinmektedir.

Mustafa Reşit Paşa'nın İstanbul'da yangınlardan zarar gören ahşap yapıların yerine kâgir yapı yapılması ve bunun için taş işçiliğini bilen ustaların yetiştirilmeye üzere yurt dışına gönderilmesi konularına değinen Mustafa Reşit Paşa, sıra evler ve apartman türü konutların Türk halkının sosyal yaşantısına uyumu ile ilgili de geniş değerlendirmeler de yapmıştır. (Batur vd.,1979,cilt:5, s:189-203)

Ayrıca bu dönemde ilk toprak kaybindan bu yana Osmanlı Devleti'nin birbirini izleyen yenilgilerine son verebilmek için yaptığı girişimler “*Tanzimat*” ile sonuçlanmış ve ordunun düzeltilmesi, batı bilim ve tekniğinin uygulanması gibi hareketlerle başlayan batılılaşma akımı, bu bildirgeyle bir “*ıslahat*” girişimi niteliğini almıştır. Ayrıca dış etkilerle yönetimin gayretiyle benimsetilmeye çalışılan batılılaşma, yapı alanında 19.yüzyıl başlarına kadar sarayda ve yönetimde söz sahibi kimselerin yaptırdıkları binalarda görsel değişiklikleri, çoğunlukla batılı biçimlerin Osmanlı tasarım kalıplarına uyarlanması ve yorumlanması şeklinde etkilemiştir. (Denel,1982,s:10)

Tanzimat'ın hemen öncesinde ve sonrasında ise, tümüden batıya dönüş çabasının paralelinde bir yaklaşımla, Avrupa'nın 19.yüzyıl seçmeciliğinin örnekleri batıdan oldukları gibi ithal edilerek uygulanabilmiş ve özellikle Tanzimat döneminin yaygın bir uygulaması olarak, sadece görsel elemanları değil, kanun, tüzük ve batılı kurumların da olduğu gibi çeviri ya da uyarlama yoluyla ithal edildikleri (Denel,1982,s:10) ayrıca Tanzimat'ın toplum yaşantısında önemli değişimler oluşturduğu görülmektedir.

Böylece, Tanzimat'ın önemi, mimaride, görsel elemanlarda ve tasarımda batılılaşmaya geçişin tamamlanması, yeni örgütlerle de kentsel çevrenin değişiminin denetimi oranında artmış (Denel,1982,s:10) ve İstanbul Pera Bölgesinde apartman tipi konutların yaygınlaşması sağlanmıştır. Ayrıca, konutlarda batılı süslemelerin daha yaygın biçimde benimsenmesi ile iç döşemelere batılı gereçlerin sokulması da batılılaşmaya geçişin kanıtları olarak görülmekte ve örnekleri de Pera bölgesinde görülmektedir.

Batılılaşmanın bu somut görüntüleri, batı seçmeciliğinin üsluplarının parça parça, Avrupalı görünümü olan binalarda yer almasıyla ortaya çıkmış ve Avrupa'da görülen üsluplar genel bir çerçeve içinde belirli gruplarda toplanabildiği halde, öncelikle İstanbul'daki görüntüler, kesin bir zaman ve üslup sırası izlememiştir. Ancak, daha önceki dönemlerde görülen belirli yaklaşımlardan sonra, Tanzimat döneminde, neogotik ve neorönesans pencere, kolon, pilastr, ve çatı ayrıntılarının daha çok olduğu da görülecektir. (Denel,1982,s:32-33)

Ayrıca, bu dönemde Osmanlı toplum hayatındaki önemli bir yer tutan aile kurumunun yapısındaki değişiklikler de, İstanbul'da apartman türü konutların yaygın kullanımlarındaki önemli kültürel etkenlerden biri olmuştur. (Barkul,1993,s:22)

İmparatorluk döneminde, İstanbul gibi kentlerde baba erkil, köylerde ise feodal toplumsal sistemin aile içinde yürürlükte olduğu bilinmektedir. Her iki sistemde de erkek egemen bir toplum oluşturur niteliktedir. Cumhuriyet döneminde medeni kanunun kabulü ile çok eşlilik yasal olarak ortadan kalkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında nüfusa ve ekonomik nedenlere bağlı olarak, kadın, çalışma hayatına girmiş, bu durum kadının konforuna ilişkin beklenti düzeyini artırmıştır. Ayrıca yasal bakımdan kadın-erkek eşitliğinin sağlanması konut plan tipini etkileyerek, mahremiyet unsurunun etkisinin azalmasıyla apartman tipi konutun yaygınlaşmasını sağlamıştır. (Şener,2000,s:12)

Bu dönemde, Osmanlı aile yapısındaki ataerkil düzende söz sahibi ve ailenin reisi olan erkek, İslami hukuk düzeninin yarattığı çok eşlilikten, 1. Dünya savaşı sonrası yavaş yavaş kurtulmuştur. Ancak bundan çok önceleri İstanbul'da yaşayan batılı ailelerin, aile düzeni ve yaşam tarzından etkilenmeye başlayan aile yapısı, giderek ekonomik koşulların da etkisi ile bölünerek çekirdek aileye yönelmiştir. (Barkul,1993,s:22)

Özellikle büyük kentlerdeki toplumsal yapıda görülen en önemli değişim olan bu durum, artan çekirdek ailelerin konuta olan sayısal gereksinimini de çoğaltmıştır. Bu dönemde Tanzimat'la birlikte kız öğrencilere tanınan eğitim alanındaki haklar kadın nüfusun bilinçlenmesini sağlamış, gerek ekonomik koşulların zorlaması, gerek batılılaşma hareketlerinin yarattığı düşünsel yenilikler ve gelişen eğitim sistemi ile birlikte bu dönemde eski içe kapalı aile yapısından kurtulan aile bireyleri dış dünya ile ilişkili bir toplum yaşamını kabullenmiş ve buna paralel olarak, geleneksel, dışa kapalı konut tipi yerini, her katta bir ya da birkaç ailenin oturduğu, birçok ailenin barınmasına olanak sağlayan apartman türü konutların İstanbul ve Pera bölgesinde yaygınlık kazanması sağlamıştır.

İlk apartman yapımları sırasında, apartman tipi konutun aile yapısına, yaşam tarzına; kısaca Türk kültürüne uygun olmadığı söylenmiş olsa da kültür değişimi ve batılılaşma hareketlerinin etkisiyle, iç mekan anlayışındaki yenilikler ve teknolojisi ile zamanla tercih edilen konut tipi halini almıştır. (Şener,2000,s:12)

4.4.3. İmar Hareketleri ve Oluşturduğu Etkiler

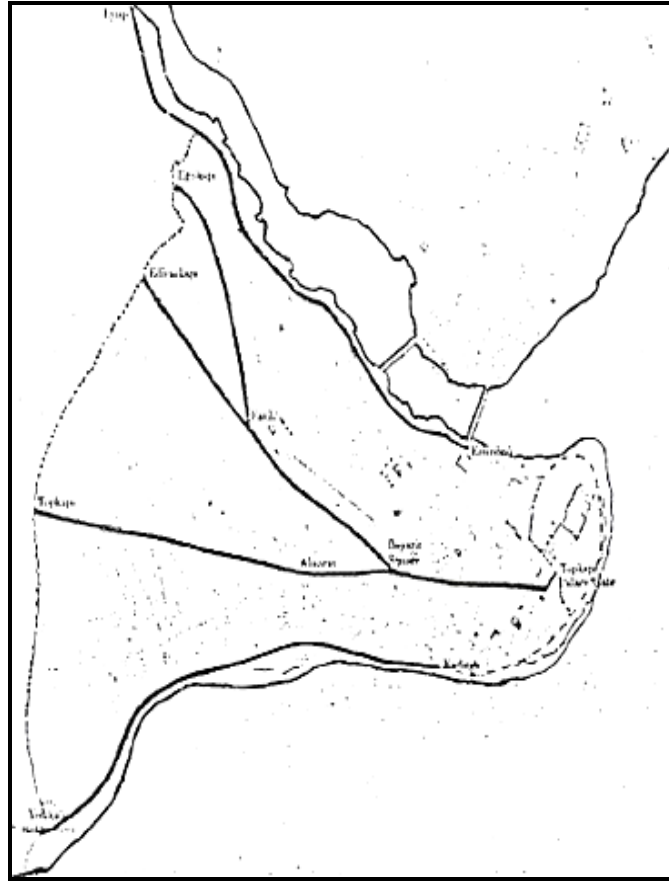
İmparatorluk döneminde imar anlayışı, bireyci imar olgusuna dayanmaktadır. Bu olgu, Osmanlı yerleşme sisteminde imar sisteminin, toprak sistemi ve vakıf kurumlarının olanaklarına bağlı olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Tanzimat'tan sonra ise, devletin kısmi müdahaleleri ile bireyci imar işleyişinden devletçi imar işleyişine doğru bir değişim sürecine girmiştir. (Çubuk,1999)

İstanbul'da imar hareketlerinin geçmişine bakıldığında, Fetih'ten Kanunu devri sonlarına kadar bir etkinlik görülmemektedir. Bizans dönemindeki konumlarını koruyan cadde ve sokaklar, fetih sonrası büyüyen mahallelerin dışarıya taşması ile daralmışlar, yer yer genişliklerinin 2.5. m'ye kadar indiği görülmüştür. Böylece Bizans'ta rastlanan seyrek mahalleler ve aralarında yeşil alanlardan oluşan "*dışa dönük*" mekansal yapı, Osmanlı döneminde dar ve çok sayıda çıkmaz sokakla, sıkışık mahallelerin oluşturduğu "*içe dönük*" bir yapı kazanmıştır. (Barkul,1993,s:23)

Yapı malzemesi olarak ahşabın kullanıldığı bu konutlar, her evde tek ailenin barındığı, dışa kapalı, bahçeden girilen, çoğu iki ya da üç katlı, yan yana dizilerek dar sokaklarla geçişe olanak veren bir yapı oluşturmuşlardır. Çıkmaz sokaklar ve dar yolların olumsuz yönleri sonraki yıllarda görülmüş, büyük bir düzensizlik içinde

oluşan konut mahallelerinde çıkan yangınlar bazen bir ya da birkaç mahallenin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu yerleşmelerin olumsuzluklarını düzeltmek için yeni imar düzenlemeleri yapılırken, halkın ahşap yapı yerine kâgir yapı yapması için yaptırımlar getirilmeye çalışılmıştır. (Barkul,1993,s:16)

Sultan 2. Mahmut'un (1808-1839) Alman subayı Moltke'ye hazırlattığı harita ve imar planları, Tanzimat'tan sonra getirilen "*istimlak kanunu*" ile "*yollardan geri çekme kuralı*", hatta 1858'de kurulan ilk belediyenin yaptığı çalışmaların ağırlık noktasını, konut alanlarını düzene sokmak yanında cadde ve sokakların açılması genişletilmesi olmuştur. Ayrıca 1864'te çıkarılan Turuk ve Ebniye Nizamnamesinde de daha önce Moltke tarafından hazırlanan plan raporunda öngörüldüğü gibi, binalardaki çıkma ve saçakların yol genişlikleri ile orantılı olarak düzenlenmesi koşulu getirilmiş olduğu görülmekte olup, çıkarılan nizamname ve kanunnameler ile yapımı teşvik edilen yangınların önlenmesi yanında çok katlı yapılabileme olanakları sayesinde daha fazla nüfusun barınmasına bir çözüm olduğu da düşünülmüş (Barkul,1993,s:27) ve ahşap yapıdan kâgir yapıya geçiş sağlanarak apartman türü konutların ilk olarak İstanbul Pera'da görülmesine etki etmiştir. (Bkz. Şekil 4.30)

Şekil 4.30: Moltke Planı,1839 (Tarihi Yarımada)

4.4.4. Yaşanan Yangınlar ve Oluşturduğu Etkiler

1840'lardan önce yangınların gerektirdiği yeniden inşai faaliyetleri önceden var olan düzen uyarınca gerçekleşirdi. Tahribata uğrayan bölgeler daha önce nasılsa öyle yapılmaya çalışılırdı. 1840'tan sonra, yangınları önlemek üzere köklü çözüm arayışları, çağdaşlaşma şevkiyle birleşerek, kent tasarımında yeni bir anlayışa yol açtı. Her yangın yeri, kente verilecek resmi biçimlerin denendiği bir sahne haline geldi. Böylelikle, büyük yangınlar kent dokusundaki değişiklikleri belirleyen başlıca etken haline geldiler. (Çelik,1998,s:45)

İstanbul'da bir ya da çoğu zaman birkaç mahallenin ortadan yok olmasına neden olan yangınlar, kentin büyük bir bölümünün yenilenmesine olanak sağlarken bu yolla yeni imar düzenlemeleri getirilmesini de zorunlu kılmışlar. 1663 Cibali yangını ile başlayan ve uzun bir süre kenti tehdit eden yangınların 109 tanesinin 1633-1839, büyüklü küçüklü 209 tanesinin ise 1853-1906 yılları arasında olduğu saptanmıştır. (Baysun,1960,s:124)

Ayrıca İstanbul'un ahşap konut dokusunun da kent tarihi boyunca tehlike oluşturmuş olduğu görülüp, nüfus ve inşaat yoğunluğunun artmasıyla yangın tehlikesinin de artmış olduğu bilinmektedir. (Çelik,1998,s:44)

Tanzimat'ın ilanına kadar olan sürede yangınlar sonrasında kent dokusunun aynen ya da ufak değişikliklerle onarıldığı, ancak bu dönemden sonra çıkan yangınların kenti yenilemek için bir neden oluşturduğunun ayırımına varılarak kanunnameler çıkarılmıştır. Yol genişliklerinin düzenlenmesi, bina inşaa teknikleri, saçak, çıkma boyutları, vs. konusunda yayımlanan kanunnameler yanında bozuk parselasyon durumlarının düzenlenmesi için harita yapımına önem verilmiştir. Ayrıca ahşap yerine taş bina yapımı özendirilirken, bu yapım sistemini öğrenmek üzere yurtdışına öğrenci gönderilmiştir. (Barkul,1993,s:27)

1856'da Aksaray, 1865'de Hocaapaşa, 1870'de Pera (Beyoğlu) yangınları gibi geniş alana yayılan yangınlardan sonra oluşturulan yeni planlamalar ile kentin büyük bölümünün yenilenmesi için çaba gösterilmiştir. Bu bağlamda apartman türü konutların ilk kez görülmeye başladığı Pera'da Cadde-i Kebir boyunca gelişen yapılanma sürerken bölge için yeni imar planları yaptırılmıştır. (Çelik,1998,s:64-65) (Bkz Şekil 4.31)

Şekil 4.31: 1870 Pera Nazım Planı

Ancak,1870'den sonra yapılan ve topoğrafyaya uyumsuzlukları dolayısıyla uygulanamayan bu planlardan geriye kalan tek değişiklik Tünel ve Galatasaray meydanları olmuştur. (Barkul,1993,s:27)

Ayrıca, İstanbul'da 19. yüzyılın ikinci yarısındaki yangınlardan sonra parça parça uygulanan planlama çalışmaları, yangından etkilenmemiş ana arterlerin ve sahil şeridinin düzenleme çalışmalarına da paralel olarak yürütülmüş olup, Haliç'in kuzey yakasında düzenli bir büyüme sağlanması yolunda ilk adım, 1848'de Pangaltı'da yeni bir mahallenin kurulmasına karar verilmesiyle atılmıştır. (Çelik,1998,s:56) (Bkz. Şekil 4.32)

Şekil 4.32: 1870 Büyük Beyoğlu Yangınından Etkilenen Bölge (Pera Yangını)

Ayrıca muhtelif zamanlarda Beyoğlu Bölgesinde yaşanan yangınlar şöyledir:

- 18 Temmuz 1811 Firuzağa, Kuloğlu, Tomtom mahalleri yandı.
- 24 Temmuz 1831 Dört Yol ağzı, Taksim, Tatavla çevresi yandı.
- 1 Şubat 1857 Sakızağacı civarı
- 5 Haziran 1870 Taksim, Tarlabası, Galatasaray arası yandı.
- 13 Mayıs 1873 Şahkulu Mahallesi yandı.
- 28 Ağustos 1891 Hamalbaşında bir mahalle yandı.
- 15 Mayıs 1912 Kumbaracı yokuşunda bir grup bina yandı.
- 18 Ocak 1913 Tatavlada bir mahalle yandı.
- 6 Aralık 1914 Kumbaracı yokuşunda çıktı.
- 1 Mayıs 1921 Küçükparmaklı'da çıktı. (Barkul, 1993, s:26)

4.4.5. Yabancı ve Azınlık Mimarlar

Osmanlı toplumunda her yeniliğe bid'at olarak bakan dünya görüşü nedeniyle, 18.yüzyıl ve özellikle 19.yüzyılda yeniliğe dönük bütün önemli mimarlık etkinliklerinin Hıristiyan mimarlarla yabancı mimarların eline geçmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca toplumun özellikle zanaatla uğraşan Hıristiyan bölümünün her dönemde yapı işgücünün en az yarısını da oluşturmuş olduğu bilinmekte olup, en ünlü mimarların da devşirme oldukları görülmektedir.

Ayrıca 19.yüzyılda geleneksel kültürün en kesin ifadesi olan mimariyi, ruh açısından tamamen Avrupalılaştıranlar, Batı normlarının üstünlüğüne kesinlikle inanmış, öğrenimlerini zaman zaman Avrupa'da yapmış, fakat İstanbul yaşamını yadsımadan ömürlerini İstanbul'da tamamlanmış olan Ermeni, Rum ve diğer cemaatlerin üyelerinin oldukları görülür. (Kuban,2007,s:609)

Avrupa ile 18.yüzyılda başlayan, sıkı ilişkilerin ve sosyo-kültürel değişmelerin, elçilerin ve uzmanların Osmanlılar üzerindeki etkileri, İstanbul'a sanat meraklısı elçilerin getirdiği ressamlar, arkeologlar ve mimarların, eserler vermeleri ile daha da kuvvetlenmiştir. Özellikle yabancı mimarların 19.yüzyıl Osmanlı mimarisi üzerindeki etkileri yadsınmaz olmuş, saraylardan köşklere, çeşmelere, kışlalara ve hatta camilere, konut yapılarına kadar, mimarlık faaliyetlerinin büyük çoğunluğu yabancı ve gayrimüslimler tarafından yürütülmüştür. (Güncan,1993,s:149)

18.yüzyıl sonlarında, yabancı mimarların Osmanlı sanatı ve mimarisi üzerindeki ilk etkileri görülmeye başlamış, özellikle siyasi ilişkiler doğrultusunda, Fransa'dan gelen mimarlar, yaptıkları projeler ile Osmanlı mimarisi üzerinde büyük etkilere sebep olmuşlardır. İlk önceleri, Boğaziçi ve kent haritalarının çizimi ile başlayan hareket, Motke'nin İstanbul için yaptığı imar planı ile devam etmiştir. (Tekeli,1985,s:883)

Yabancı mimarların, bu dönem konut mimarisi üzerinde de büyük etkileri, özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlanmış, yeni bir yerleşim bölgesi haline gelen Beyoğlu Pera, mimaride canlandırma hareketlerinin yeni bir kentsel çevre elamanı ve çevre biçimlenişi olan apartmanlaşma üzerindeki örnekleri ile sürmüştür (Güncan,1993, s:152) olup, bunların bir kısmının elçilik binalarını inşa etmek amacıyla buraya gelmiş yabancılar, diğer kısmının ise burada oturup, gerek din, gerekse dil açısından bölge halkına yakın kimseler oldukları görülmektedir.

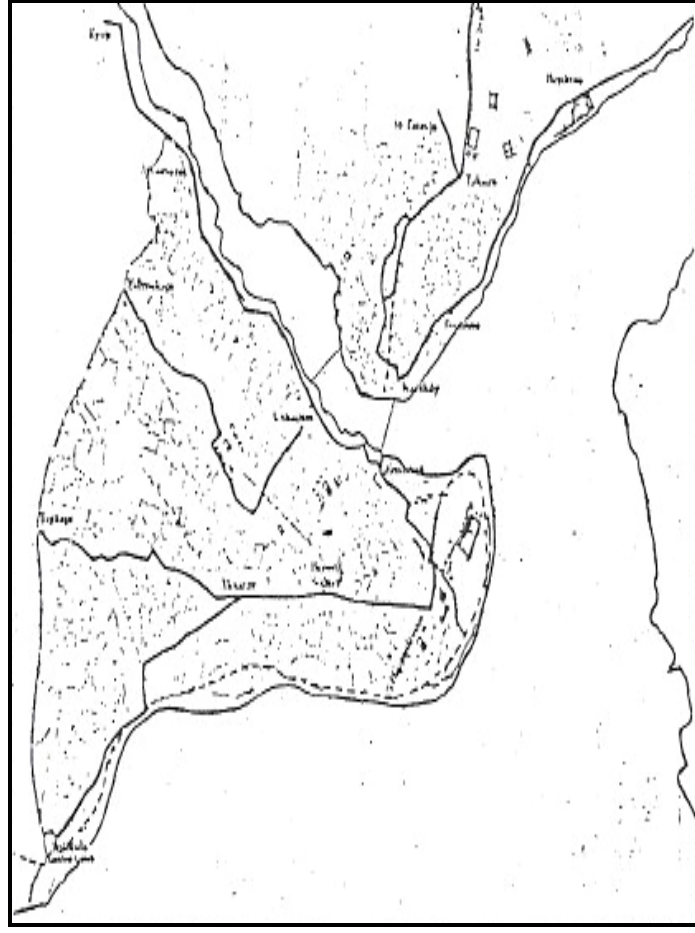
4.4.6. Ulaşımındaki Gelişmeler ve Yeni Yapı Türleri

19.yüzyıl kentlerine çağdaş ulaşım sistemlerinin girişi önemli bir katalizör etkisi yaratarak geniş yeni arterlerin açılması ve kentlerin mahalleleri arasında hızlı ve kolay ulaşımı mümkün kılmıştı. Daha iyi ulaşım imkanları fiziki gelişmeye mekan açarken aynı zamanda bu gelişmeyi de teşvik etmişti. Ayrıca İstanbul'un coğrafi konumu, bilinen karayolu ulaşım sistemlerine ek olarak, buharlı gemiler yoluyla yaygın deniz yolu ulaşımını mümkün kılıyordu. 19.yüzyılda kentin ulaşım ağı ise birbiriyle bağlantılı dört ana unsurdan oluşmaktaydı: Deniz taşımacılığı, atlı tramvaylar, kısa bir metro hattı ve trenler. İmparatorluk bu sistemlerin yapımına girişmek için gerekli teknik donanım ve sermayeden yoksundu. Bu nedenle de hükümet özel yatırımcılara imtiyaz tanıyarak, belli bir süre için kurdukları sistemin işletme tekeli yabancılar vermişti. (Çelik,1998,s:69)

İstanbul'da 19.yüzyıldaki gelişmeler ve nüfus artışı sonucu, kent sınırlarının özellikle kuzey-güney yönünde genişlemesi ve ulaşım araçlarına gereksiniminin artması yanında, kent yaşantısına giren ulaşım problemi, mekansal değişimleri de beraberinde getirmiştir.

19.yüzyıla kadar ana yerleşim bölgesi olan tarihi yarımada'nın yanında Galata ve Üsküdar ayrı birer yerleşim olarak gelişirken, bu tarihten sonra bütünleşme başlamıştır. 1838'de Unkapanı ile Galata arasında yapılan ilk köprü iki kıyı arasındaki ulaşımı kolaylaştırırken, 1846'da açılan ikinci köprü Karaköy ve Eminönü gibi iki ticaret merkezini birleştirmesi bakımından önemlidir. Eminönü-Karaköy arasındaki bu ikinci köprü, Karaköy sınırlarında oluşmaya başlayan Galata ve Pera'nın bir konut bölgesi olarak gelişimini de hızlandırmıştır. (Barkul,1993,s:28)

Deniz ulaşımının geliştirilmesi girişimlerinin yanında kara ulaşımında yaşanan yenilikler de kent mekanının yapısını etkileyen sonuçlar yaratmıştır. 1869'da Karaköy'de hizmete giren ilk atlı tramvay daha sonra kentin diğer bölgelerine de uzatılmış, 1871-1874 yılları arasında tamamlanarak işletmeye açılan Tünel, konut bölgesi olarak gelişen Beyoğlu ile iş merkezi olan Karaköy arasındaki doğrudan ulaşımı sağlayarak, 19.yüzyılın sonunda bir konut bölgesi olarak büyüyen Beyoğlu'nun gelişimindeki en büyük etkenlerden biri olmuştur. (Bkz Şekil 4.33)

Şekil 4.33: Tramway ve Tünel Rotaları
(1864,1869,1881 ve 1907'deki eklemeler ile birlikte)

Ayrıca İlk yerleşmenin Tünel-Galatasaray arasında olduğu bu bölgede, daha sonraları Taksim yönünde Cadde-i Kebir boyunca gelişen çok katlı bir yapılaşma görülmekte olup, zamanla ana caddenin iki yanında paralel sokaklar ve caddelerle genişleyen bölgede, konutların yanı sıra lüks mağazalar, banka ve sigorta şirket yapılarının da yer almış olduğu görülmektedir. Ulaşım araçlarının gelişmesi ile erişilebilirliği artan Beyoğlu'ndaki yerleşmenin, yoğunluğu da artarak bu bağlamda daha çok nüfusu barındırabilen çok katlı birden çok ailenin barınabileceği, kâgir apartmanların yapımı hızla ilerlemiştir.

Ayrıca bu dönemde XIX. yüzyılda yoğun bir iş ve ulaşım merkezi olan Karaköy'ün, Beyoğlu'ndaki konut ve iş alanlarıyla ilişkisinin artması, 1869'da Avrupa'nın ilk metrolarından olan Tünel'in işletmeye açılmasını gerektirmiş ve ticaret ilişkilerini sağlayacak olan dükkan, büyük mağaza, iş hanı, pasaj, büro, depolama gibi gereksinimlerin bu bölgede toplanmasına neden olmuştur.

Bu gelişmeler ise Yüksek Kaldırım, Asmalı Mescit, Tepebaşı gibi geçiş semtlerinde otel, pansiyon, lokanta gibi gereksinimler karşılanarak dönemin sonuna doğru, yapılan hizmetler, yoğunlaşan iç semtlerden dış yerleşmelere doğru uzatılmasını gerektirmiş ve söz konusu bu yeni tür bina örneklerinde üslupları bakımından Avrupalı görünüm örnekleri sergilenmiş olup, üslup ve tasarım değişimini ortaya koyan örnekler görülmektedir.

Apartmanlaşan yapılardan başka, rönesans alınlıklı pencereleri ve giriş cepheleri olan “*palazzo*” benzeri otellerin, geniş cepheli han-dükkan-pasajların, neoklasik korent başlıklı çift pilastr veya sütunlu iş ve satış yerleri gibi çeşitli ticaret eylemlerini içeren anıtsal yapıların da bu bölgeden başlayarak Taksim’in ilerisine ve daha sonra Sirkeci’ye sıçramaları da rastlantı değildir. (Arseven,1958,cilt 4,s:45)

Bölgenin, özellikle dış süslemeye Avrupa seçmeciliğini yerleştirmeleri Tanzimat döneminin sonlarından, 19.yüzyıl sonlarına kadar tamamlanmış ve bunlar çevrenin alışılmış görüntülerinden sayılmıştır. Daha çok gayrimüslimler, yerli ve yabancı sermaye ortaklığıyla kurulan şirketler, az olarak da varlıklı Türkler tarafından yaptırılmış olan bu yapıların, kent içindeki konumları, batılı işlevleri, yaptırmanın eğilimi ve günün modası gereğiyle Avrupalı görünümde olmaları da doğaldır. (Denel,1982,s:52)

Özellikle Tanzimat’la birlikte devlet örgütündeki yeniden yapılanma ve yeni kurumlar, o güne kadar var olmayan yeni yapı türlerinin de oluşumunu gerekli kılarak İstanbul’da ilk kez 6.Daire adı ile anılan belediye örgütünün, bugün de İlk Belediye olarak anılan binası Osmanlı sosyal yaşantısındaki yapılanmada ilk kez ortaya çıkmış ve Tanzimat’ın etkisi ile genişleyen yeni düşünce akımları, apartman tipi konutların yanında ayrıca eğitim ve öğretim yapılarının yapılmasını da gerektirmiştir.

4.4.7. Teknolojik Değişim ve Ekonomik Etkenler

19.yüzyılın ilk yarısında özellikle Batı’da Sanayi Devrimi ile başlayan yapı malzemesi ve yapım teknolojisindeki değişimlerin, Osmanlı Mimarlığında ancak Tanzimat’ın ilanı sonrasında görülmeye başlandığı bilinmektedir. Ayrıca Tanzimat’ın ilanı sonrasında Batılılaşma dönemi ile birlikte fabrikasyon ortamda yapı malzemelerinin de üretilmeye başlamış olduğu görülmüştür.

Söz konusu Batılılaşma dönemi ile birlikte ise, fabrikasyon ortamda üretilmeye başlanan ilk yapı malzemesi, batı normlu tuğla olmuş ve bu malzeme ile birlikte yapım sistemi alanında bir değişim süreci başlamıştır.

Ayrıca, teknolojinin ilerlemesiyle, geleneksel sistemlerle üretilen konutlar endüstrileşmiş sistemler ile yapılmaya başlanmıştır. Özellikle son yıllarda artan konut açığının kapatılması amacıyla, geleneksel sistemlerden çok, kısa sürede daha ekonomik ve daha hızlı, daha çok sayıda konut üretimi için endüstrileşmiş yapım sistemleri yaygın olarak uygulanmaya başlanmıştır. (Şener,2000,14)

Yapım sisteminin endüstrileşmesi ise, apartman yapımında kat adedini arttırdığı için daha çok ve daha hızlı konut üretimini sağlamıştır. Bu durum da ekonomik yönden bina maliyetinin azalmasına sebep olmuş ve konut açığının daha hızlı bir şekilde kapanmasına katkıda bulunduğu için apartmanlaşma sürecini hızlandırmıştır. (Şener,2000,15)

Ayrıca teknolojideki yaşanan bu gelişmelerin yanında Türkiye’de apartmanların 19.yüzyıl sonu-20.yüzyıl başında ilk kez İstanbul Beyoğlu’nda görülmesindeki en büyük etken ise, yukarıda sayılan etkenlerle olan yakın ilgisinden dolayı, ekonomik olduğu bilinmektedir.

Ayrıca, toplum yaşantısında yarattığı nedenler ve sonuçlar açısından demografik, kültürel, sosyal, vs. tüm diğer etkenleri de hazırlayan ekonomik etkenler, birçok bakımdan yaşanan büyük değişikliklerin de belirleyicisi olmuşlardır. Bu bağlamda ise, ekonomik koşulların apartman oluşumuna etkilerini kavrayabilmemiz için, Osmanlı İmparatorluğu’nun 19.yüzyıl sonu-20.yüzyıl başındaki ekonomik durumuna kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş dönemini (1792-1922) yaşadığı yıllarda, sanayi gelişimini gerçekleştirme yolundaki batılı uluslar, yeni kaynak ve pazar arayışları içine girmişler ve bunun yanında artan üretim güçleri sayesinde elde ettikleri ürünün pazarlanmasında nüfus ve toprak büyüklüğü bakımından büyük bir pazar olarak gördükleri Osmanlı İmparatorluğu’na yönelmişlerdir. Ayrıca, Batılı ulusların ilişkilerin güçlendirilmesi ve ekonomik gelişmelerin kontrol altında tutulması amacı ile açtıkları elçilikler sayesinde imparatorluk üzerindeki baskılarını da arttırmış oldukları görülmektedir. (Kazgan,1991,s:155-156)

Özellikle Kırım Savaşı (1783) sırasında artan ilişkilerden faydalanan İngilizlerle 1838 ve bir yıl sonra da Fransızlarla başlayarak diğerleri ile süren ikili anlaşmaların (1838 ve 1839) imzalanmasından sonraki süreçte, Batılıların tüm Osmanlı pazarını elde etmiş oldukları görülmektedir. Ayrıca imzalanan bu ikili anlaşmaların Osmanlı İmparatorluğu'nda kapitülasyonların genişlemesi anlamına da geldiği bilinmekte olup, 1854 yılında mali gücü zayıflamış olan devletin, ilk kez büyüyen hazine açığı karşısında dış borçlanmaya gittiği görülmektedir.

Bu gelişmelerin yanında ticaret anlaşmaları ile Batılıların elde ettikleri ayrıcalıkların yanında, 1839 Tanzimat Fermanı ile kendilerine tanınan haklardan yararlanan gayri Müslim ve Levanten tüccarlar, Osmanlı toplumunun zenginleşerek güçlenen bir sınıfını oluşturmuş ve geleneksel olarak edindikleri meslekler dolayısıyla (aracılık, tefecilik, bankerlik, sarraflık, tercümanlık, bankacılık, deniz ticareti, vs.) (Rum, Ermeni, Yahudi, Levanten) dış ticaretin arttığı dönemde etkin rol oynayarak zenginleşmişlerdir.

Ayrıca dış ticaretin arttığı dönemde etkin rol oynayarak zenginleşmiş olan Gayrimüslim halkın Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte mülk edinme özgürlüğü de elde etmeleri ile elçilikler çevresine yerleşmeye başlamış oldukları da görülmekte olup, kâgir çok katlı konutların az katlı evlerin yerini alması da aynı döneme rastlamaktadır.

Artan nüfusun konut gereksiniminin karşılanması yanında, sahip olunan parasal gücün göstergesi olarak da inşa edilmiş olan bu konutlar, İş gezileri dolayısı ile gezilip görülen Batı'daki aynı dönem apartmanların kimi zaman kopyası, kimi zaman da çok benzeri olarak inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Ayrıca bu konutların büyük bir bölümünün yabancı ustalar ya da yurtdışında eğitim görmüş olan azınlık ustalar tarafından yapılmış oldukları da bilinmektedir.

Geleneksel Osmanlı inşaat malzemesi olan ahşabın yerine taş, beton ve demirin kullanıldığı bu yapılar bina ömrü ile çok katlılığa olanak vermeleri bakımından da önceleri yaygın olarak Beyoğlu, daha sonraki yıllarda da Laleli, Aksaray, Yel değirmeni, Moda-Mühürdar gibi kentin çeşitli bölgelerinde hızla çoğalmış oldukları görülmektedir.

BÖLÜM 5: PERA'DA APARTMANLAŞMA SÜRECİNİN MİMARİYE YANSIMALARI VE ÖRNEKLER

5.1. Plan Oluşumları / Mekan Düzenleri

Osmanlı döneminde 19.yüzyılda görülen çok katlı yapılaşmalar, özellikle Galata-Pera'da ortaya çıkan fiziksel çevreye yığılan nüfusun ve ekonominin artan baskısını karşılamak üzere oluşmuş, 19.yüzyılın ortalarında ise, ahşap konutların çıkan yangınlar ve dış etkiler ile yapının kısıtlanması sonucu ortaya çıkan kâgir yapıların planlamasındaki kuvvetli etki ile birleşerek, dönemin karakteristik konut yapılarını meydana getirmişlerdir. (Ünal, 1979,sayı:4,s:74)

Osmanlı konut mimarisinde yeni bir oluşum olan ve özellikle Batılılaşma hareketleri ile birlikte ilk olarak Galata ve Pera bölgesinde görülen söz konusu çok katlı konutlar ve apartmanlar, batı formlarının ve planlama ilkelerinin etkisinde tasarlanmış olup, plan şemalarında görülen Osmanlı karakterini taşıyan tek etkinin cumba ve çıkma gruplarının devamı olduğu bilinmektedir.

Bu yapıların genelde dar parseller ve bitişik yapılanmanın söz konusu olduğu ve yapıların planlarında, her iki cephede de oda veya oda grupları ile tasarlanmış olduğu görülmekte olup, iki cephe kullanımı görülen planlarda yer alan odaların dar ve uzun bir koridorun etrafında yer alan mekanlarla sınıflandırılarak, farklı kullanımlar oluşturulmuş oldukları da görülmektedir.

Ayrıca yapılarda sokak cephesinde yer alan bölümlerin genellikle konutların yaşama hacmi olarak kullanıldıkları ve çıkımlar ile görselliğin ve yüksek yapıların engellediği ışıklandırma probleminin de aşıldığı görülmüştür.

Tüm ev mekanlarının tek katta çözülmesi anlayışı ile Osmanlı konutlarından farklı bir karakter taşıması nedeniyle özellik taşıyan ve çeşitlenen bu yapılarda, diğer kullanılan mekanların genellikle yatma hacimleri olarak kullanıldıkları ve orta kısımda yer alan bir ışıklık ile mekanların havalandırılmasının da sağlanmış olduğu görülmektedir.

Ayrıca yapıların planlarında diğerk bir özellik olan, Osmanlı konutlarında görülen, genişletme ve dış mekanla bütünleşme amacı taşıyan çıkmalarm, bina cephelerinde belirli katlarda açık çıkmalara yani balkonlara dönüşmesi olmuş ve bu özelliğı ile batılı bir karakter taşımıştır.

Çoğunlukla orta ve yan sofalı plan biçimlerinden meydana gelen Osmanlı konutlarında batılı biçimler, plan şemalarında, duvarların ve mekanların sınırlayıcı elemanlarının yuvarlatılması oval formun oluşumu ile kendini göstermiş, diğerk belirleyici öge olan merdivenin formu ve yerleştirilmesinde de batılı biçimlendirme ilkeleri etkili olmuştur. (Denel,1982,s:24)

Osmanlı konutlarında “*Batılılaşma*” altındaki bu değışim plan düzenlemesinde, 19.yüzyıla dek pek sık görülmeyen, 19.yüzyılda ise karakteristik özellik haline gelen, konutun aksiyel ve simetrik bir anlayışta oluşturulmasına sebep olmuş, bu etki Avrupa ülkelerinin aksiyel kompozisyonlu ve simetrik planlı saraylarına ve konut yapılarına dayandırılmıştır. (Kuban,1982,s:206)

Ayrıca geleneksel konutların, zemin kat düzenlerinde yer alan mutfak, depo, servis hacimleri ve ahır gibi kullanılan kısımları, özellikle bu bölgede ticari faaliyetlerin yoğun oluşu doğrultusunda dükkan kullanımlarına ayrılmış ve bu bölümler, yapılarda dışarı ile direkt ilişki kurulan bölümler olmuşlardır.

Geleneksel konutlarda, odaların işlev farkı bulunmadan, genelde aynı boyutlarda tasarlanmaları olgusu, 19.yüzyılda yerini, odalar arası işlevlerin ayrılmasına ve oda boyutlarının değıştirilmesine bırakmıştır. Bu doğrultuda oda sayıları arttırılmış, boyutları ise değışimlere maruz kalmıştır. (Kılıç,2007,s:14)

Genelde dar parseller ve bitişik yapılanmanın söz konusu olduğu bölgedeki yapıların planları Barkul plan sınıflandırmasına göre;

1. Tek katta yer alan daire sayısına göre

a- Her Katında Tek Daire Bulunan Apartmanlar

b- Her Katında İki Daire Olan Apartmanlar

c- Her Katında İkiden Fazla Daire Olan Apartmanlar

2. Giriş cephesinde bulunan mekan sayısına göre 2 farklı tipte sınıflandırılma yapılmıştır. (Barkul,1993,s:43) Yapılan bu çalışmada da bu sınıflandırmalar kabul edilmiştir.

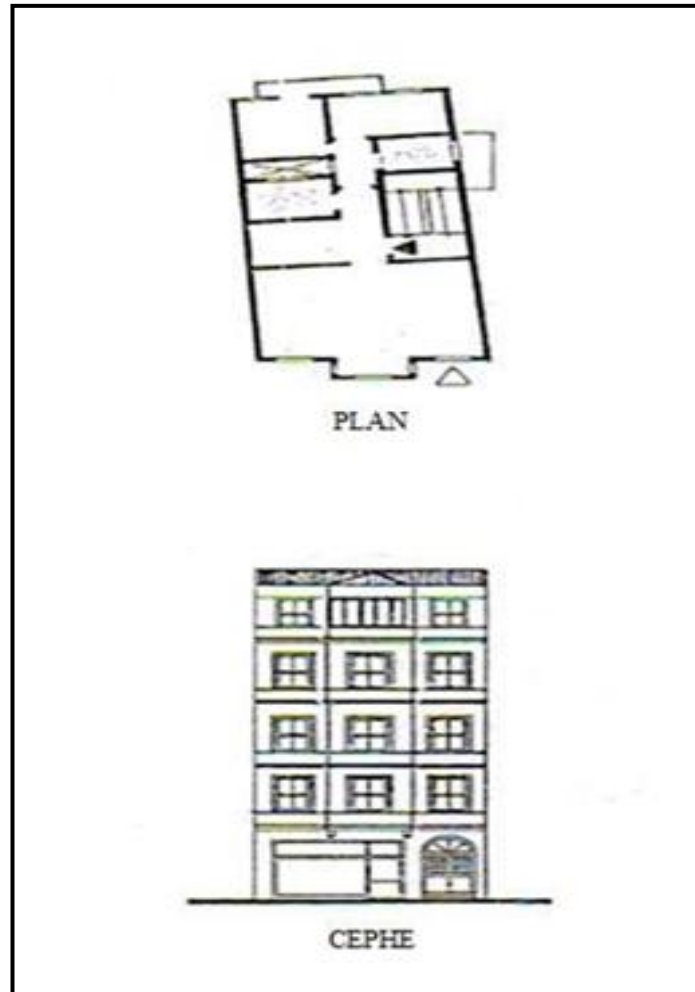
1. Tek Katta Yer Alan Daire Sayısına Göre Sınıflandırma

Tek katta yer alan daire sayısına göre sınıflandırma söz konusu bölgede genellikle; **a**-Her katında tek daire, **b**-Her katında iki daire, ve **c**-Her katında ikiden fazla daire şeklinde görülmektedir. (Barkul,1993,s:43)

a- Her Katında Tek Daire Bulunan Apartmanlar

Bunlar genellikle dar cepheli apartmanlardır. Cephe genişlikleri yaklaşık 6-10 m arasındadır. Merdiven kovası yanda ortadadır. Daire kapısı genellikle genişçe bir hole ya da koridora açılmaktadır. Merdiven dairelerin girişlerinde tek sahanlıklı, çoğunlukla dairesel formdadır. (Bkz Şekil 5.6) Ayrıca ıslak hacimler merdiven kovasının çevresinde yer alırken giriş ya da sokak cephesinde yer alan odalar birbirlerine ara kapılarla bağlanabilmektedir. (Barkul,1993,s:43-44)

Ayrıca söz konusu apartmanların işlev şemaları incelendiğinde; daireye, hole ve koridora açılan bir kapı ile girildiği, bu holden yaşama bölümüne bağlantısız geçildiği görülmektedir. (Bkz. Şekil 5.1)

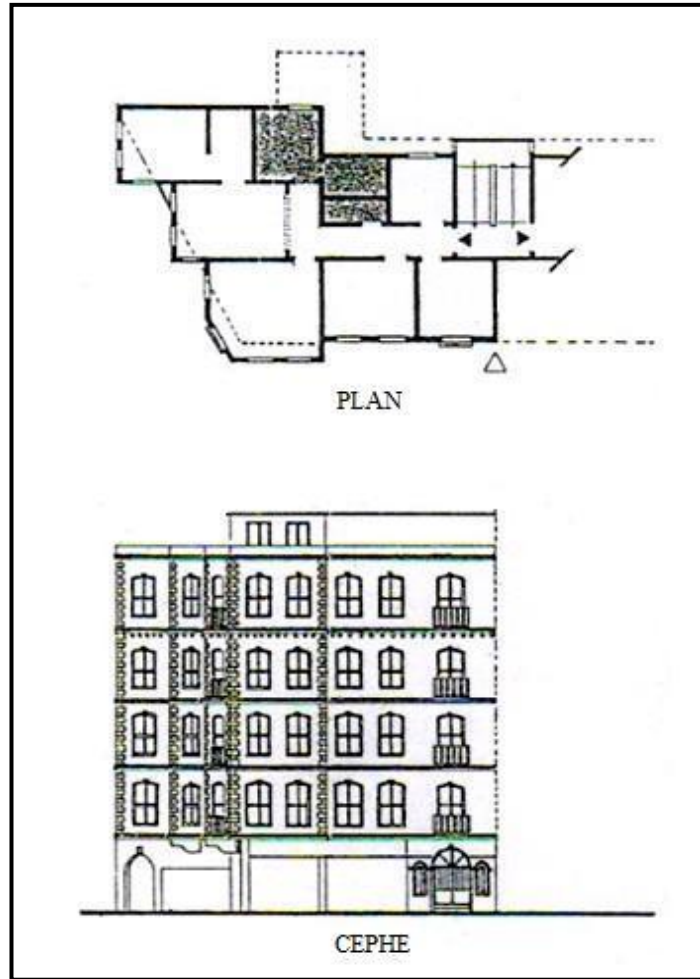

Şekil 5.1: Beyoğlu, Tünel, Sofyalı Sok. No:32

b- Her Katında İki Daire Olan Apartmanlar

Apartmanların ana girişi ortada, merdiveni ise arka ortadır. (köşe parsel üzerinde bulunanların dar cepheden girilenlerinde merdiven yan binaya yapışık ve ortadır.) (Bkz Şekil 5.6) Dikdörtgen merdiven kovası olan merdivenlerde ara sahanlık vardır. Her katında iki dairesi olan apartmanların daire girişleri tek dairelilerde olduğu gibi bir hole ya da koridora açılmaktadır. Bu hol veya koridordan öndeki hacimlere doğrudan girildiği arkaya bakan odaları ve ıslak hacimlerin ise bir koridor üzerinde bulunduğu görülmektedir. (Barkul,1993,s:44)

Plan şeması merdiven kovasına göre tamamen simetrik olanların yanında, büyüklük olarak birbirinden farklı asimetrik planlamalara da rastlanmakta olup bu tip apartmanların genellikle büyük apartmanlar olduğu görülmektedir. Tuvalet ve banyonun ise aynı hacimler içinde birbirine bitişik veya ayrı hacimler şeklinde kullanıldıkları da görülmektedir. Ayrıca ıslak hacimlerin aydınlık problemini çözmek için aydınlık amaçlı hacimlerin bırakıldığı da görülmektedir. (Bkz Şekil 5.2)

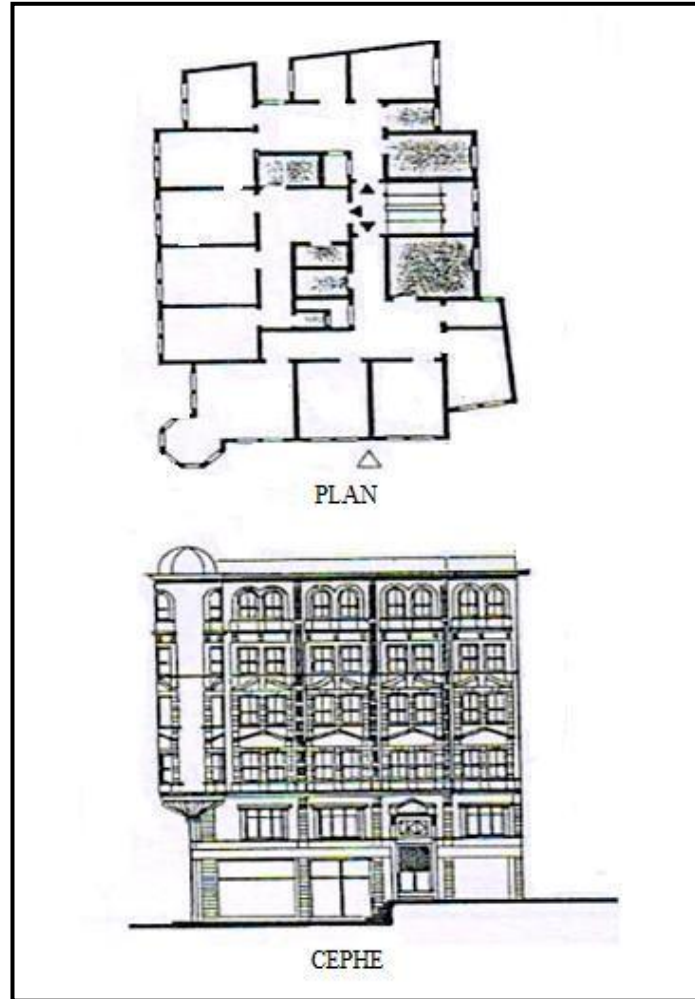

Şekil 5.2: Beyoğlu, Tünel, Tımarcı Sokak No:3

c- Her Katında İki Den Fazla Daire Olan Apartmanlar

Her katında ikiden fazla dairesi bulunan apartmanların büyük, anıtsal, bir adanın bitişinde ya da köşesinde yer almak gibi özellikleri bulunmaktadır. Plan şeması olarak biri köşe, diğerleri iki ayrı cepheye bakan şekilde yerleştirilmiş dairelerden oluşmuştur. Dairenin girişi diğer plan tiplerinde olduğu gibi koridora ya da holdir. (Barkul,1993,s:45) Tuvalet ve banyonun ise aynı hacimler içinde birbirine bitişik veya ayrı hacimler şeklinde kullanıldıkları da görülmektedir.

Bu tip apartmanlarda bulunan dairelerin diğer apartman tiplerinde bulunan dairelere göre daha küçük olup, söz konusu apartmanlarda merdiven kovasının genellikle arkada-ortada yer aldığı görülmektedir. (Bkz Şekil 5.6) Söz konusu apartmanların işlev şemaları incelendiğinde; daireye, hole ve koridora açılan bir kapı ile girildiği, bu holden yaşama bölümüne geçildiği ayrıca arka cephede yer alan hacimlere çoğu zaman bir koridor ile ulaşıldığı görülmektedir. (Bkz Şekil 5.3)

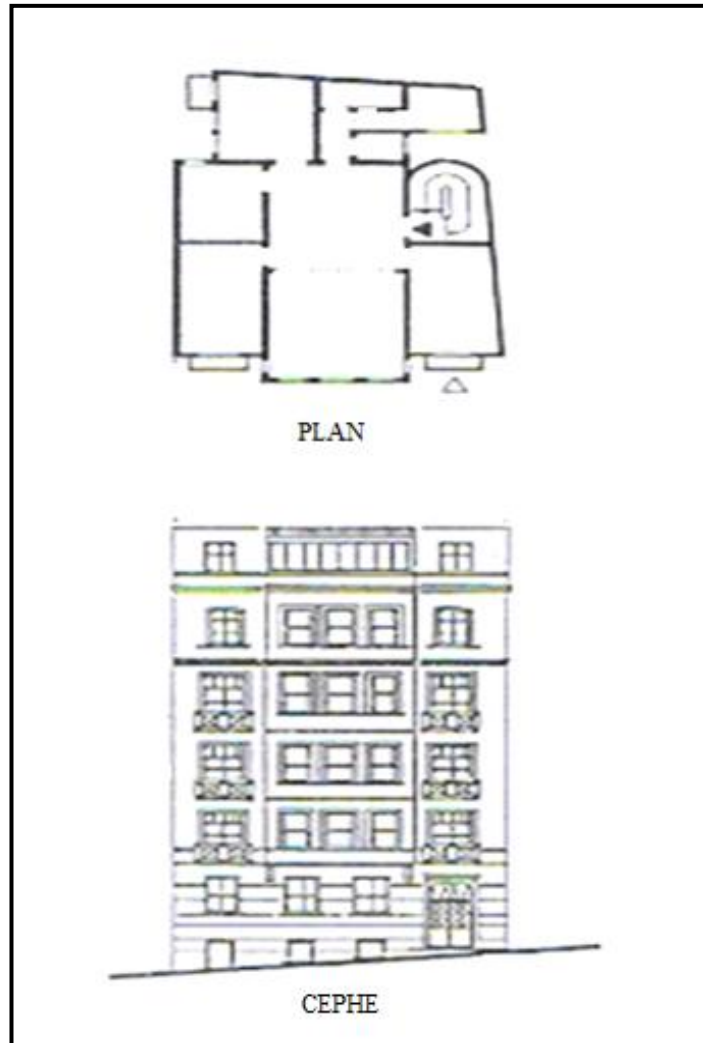

Şekil 5.3: Beyoğlu, Defterdar yokuşu No:3

2- Giriş Cephesinde Bulunan Mekan Sayısına Göre Sınıflandırma

Apartmanların, giriş cephesinde yer alan mekân sayısı, binanın cephe genişliğine bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca köşe parsellerde bulunan yapılarda da giriş cephesinde değişik sayıda oda bulunmakta olup, söz konusu yapılarda sokak cephesinde yer alan bölümlerin çıkmalar ile görselliğin ve yüksek yapıların engellediği ışıklandırma probleminin de aşıldığı görülmüştür.

Ayrıca bu tip apartmanlarda genel olarak giriş cephelerinde en az iki hacim olduğu bunların ise birbirine yakın büyüklükteki iki oda ya da biri büyük diğeri daha küçük 2 hacimli olduğu da daha önce bölgedeki yapılan alan çalışmalarının sonuçlarına göre bilinmektedir. Cepheye bakan mekânların ise, binanın belirli katlarında veya tümünde var olan bir çıkmaları vardır. Bu çıkmaların bir veya iki yanında ise dökme demir korkuluklarla süslü Fransız balkonları yer almaktadır. (Barkul,1993,s:45) (Bkz Şekil 5.4)

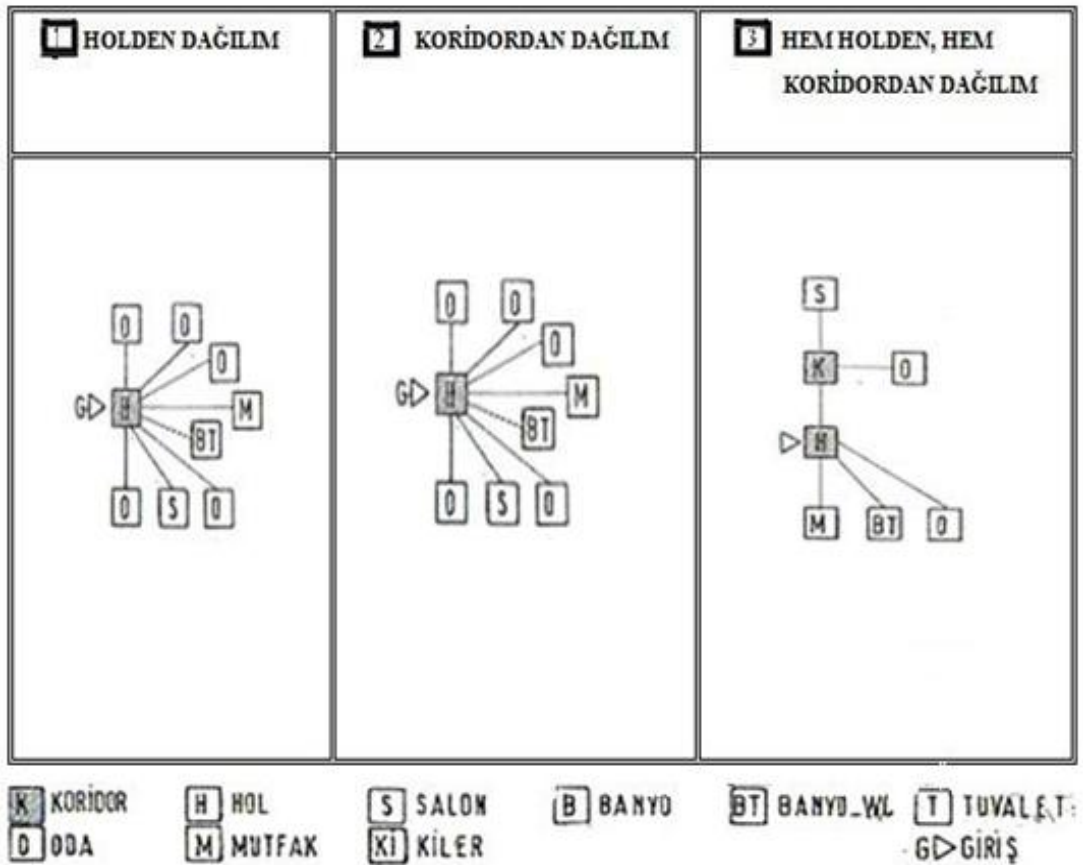

Şekil 5.4: Beyoğlu, Tünel, General Yazgan Sokak, No:20

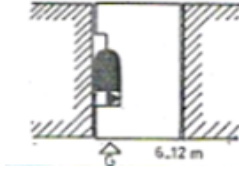
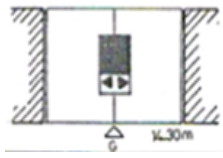
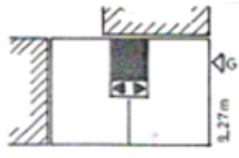
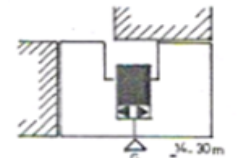
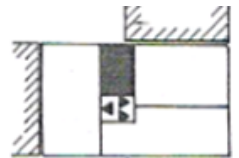
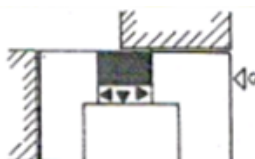

5.2. Mekanlar Arası İlişkiler

İlk dönem apartmanlarının işlev şemaları incelendiğinde, daire girişlerinin bir hol veya koridora açılmakta olduğu, bu girişten dairede bulunan bazı mekanlara direkt bazılarına ise bir koridorla ulaşılmakta olduğu görülmektedir. Genellikle plan tiplerinde koridor üzerinde yan yana sıralanmış mekanların oluşturulduğu ya da mekanlar arasındaki duvar ve kapıların kaldırılarak daha geniş mekanlar elde edilmenin amaçlandığı görülmektedir.

Genellikle cephesi dar genişliği fazla olan bu tip apartmanların planlamalarında, arada kalan hacimlerin hava ve ışık alabilmeleri için geniş aydınlık fenerleri sağlanmakta olup, çoğunlukla uzun koridorlu bu tip yapıların koridorlarına da geniş bir pencere ile hava ve ışık sorunun çözülmeye çalışıldığı görülmektedir. Söz konusu apartmanların genellikle arka cephede bulunan yatak odalarının banyo ve tuvalet ile aynı koridor üzerinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca plan şemalarının bir kısmında ortaya çıkan bir başka durum da tuvalet ve banyonun aynı ıslak hacim içinde yer alabildiğidir. (Bkz Şekil 5.5)

Şekil 5.5: Apartman Konutlarında Mekanlar Arası İlişkiler Tiplerini Gösteren Şemalar

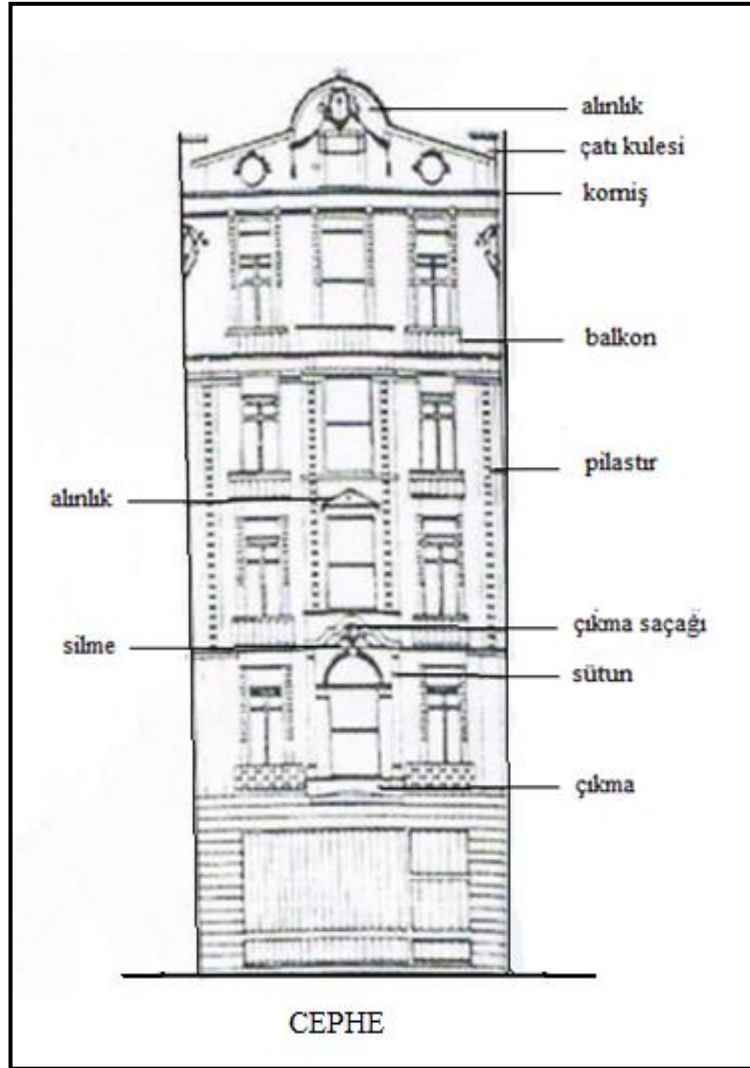
	APARTMANLARDA; PARSEL KONUMU VE TEK KATTA YERALAN DAİRE SAYISI İLE GİRİŞİN YERİNE GÖRE MERDİVEN KOVASININ YERİ	TEK KATTA BULUNAN DAİRE SAYISI			MERDİVEN KOVASININ YERİ	
		1	2	3	ORTADA	YANDA
ARA PARSELLERDE YER ALAN YAPILAR		☐				☐
			☐		☐	
KÖŞE PARSELLERDE YER ALAN YAPILAR			☐			☐
			☐			☐
				☐		☐
				☐		☐
				☐		☐

Şekil 5.6: İlk Dönem Apartman Konutlarında Merdiven Kovanının Durumu

5.3. Cephe Düzenleri ve Kitle Plastizitesi

19.yüzyıl konut mimarlığında Pera bölgesinde gözlenen cephe özellikleri, aynı dönemin Avrupa mimarlık ortamında uygulanan akımların bölgeye yansması olarak görülmektedir. Genellikle simetrik bir anlayış içerisinde oluşturulan cephelerde katlarda farklılaştırılan Avrupa mimarlık akımları elemanları kullanılmış olup özellikle Rönesans etkisinin kuvvetlice görüldüğü bazı cephelerde rustik taş işlemeciliğinin kullanıldığı bilinmektedir.

Binalarda kullanılan çıkma gruplarının uygulandıkları mekan doğrultusunda kullanılarak, özellikle yeni oluşturulan imar yönetmelikleri etkisinde tasarlandıkları bilinmektedir. Ayrıca yeni oluşturulan imar yönetmelikleri nedeniyle çıkma gruplarının sınırlandırılarak, özellikle binaların vurgulanmasında etkili elemanlar olarak tasarlanmış oldukları görülmektedir. (Bkz Şekil 5.7)

Şekil 5.7: Bina Cephelerindeki Mimarlık Öğeleri

Genel olarak 5-6 katlı olan yapılar, sonradan yapılan ek katlar nedeni ile özgün bina yükseklikleri ve çatı örtüleri büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bununla birlikte; çatı örtüsü olarak Avrupa mimarlığında Rönesans'la yeniden gündeme gelmiş olan kubbe, Rönesans ve özellikle Barok üsluplarda daha çok simgesel değeri nedeni ile kullanılmıştır.(Kılıçbay,1986,s:152)

Benzer kubbelerin, bu üsluplardan esinlenen XIX.yüzyıl Avrupa Mimarlığında da çatılarda ve çatı kulelerinin üzerinde; pencereler ve çeşitli bezeme öğeleri eklenerek kullanıldığı görülür. Kubbe kasmağında yer alan beşik kemerli pencerelerin her iki yanında; içinde volütler ve kabartma mitolojik hayvan betimlemeleri bulunan çerçeveler vardır. Kubbenin kaburgaları üzerinde ve oval pencerelerin çevrelerinde de kabartma bitkisel bezemeler yer almaktadır.(Salman,1992,s:48)

Binaların cephelerinde daha çok pencere araları ve bina cephelerinin kenarlarında görülen sütun ve pilastr düzenlerinde belli bir düzenin ya da farklı düzenlerin özellikleri bir arada görülür. Ağırlıklı olarak belli bir düzenin özelliklerini taşıyan pilastrlarda da çoğunlukla o düzene ait olan tüm öğeler tümüyle ve doğru sıra içinde kullanılmamıştır. Pilastrlar bir kaç kat boyunca devam edecekleri gibi farklı katlarda değişik düzenleri yansıtan pilastrların kullanıldığı örneklerde vardır. Neoklasik olarak nitelendirebileceğimiz bu örnekler dışında Barok üslup özelliği taşıyan pilastrlar kabartma stilize çiçekler, s.örgeleri, salkımlar, gırlantlar, dolama dallar, pisküller, kumaş kıvrımları, volütler, rozetler, rokaylar ile bezelidir. Bir de bunların dışında Art-Nooveau, binaların cephelerinde, kadın başları ile bezeli, pilastır benzeri bezemesel çıkıntılar vardır. (Salman,1992,s:48)

Pilastır düzenleri ve silmeler ile düşeyde ve yatayda bölümlenen bina cepheleri, Salman biçimleniş tiplemesine göre;

1- Düz Cepheli

2- Çıkmalı Cepheler

a- Eğrisel Çıkmalı Cepheler

b- Bir veya Birkaç Kat Boyunca Devam Eden Çıkmalı Cepheler

c- Yapı Boyunca Çıkmalı Cepheler olmak üzere iki farklı biçimde sınıflandırılmıştır. (Salman,1992,s:49 Yapılan bu çalışmada da bu sınıflandırmalar kabul edilmiştir.

1- Düz Cepheli Binalar

Genel cephe düzeni açısından Neo-klasik olarak nitelendirilen düz cepheli binaların cephelerinde genellikle iki kat boyunca devam eden pilastrlar ve bu pilastrlar arasında düz pencereler ve balkonlar olabildiği gibi pilastrların olmadığı sadece düz pencerelerin yer aldığı cephelerde görülmektedir. Bazı cephelerde ise Fransız balkonlarının olduğu görülmektedir. Binaların cephelerinde daha çok pencere araları ve bina cephelerinin kenarlarında görülen sütun ve pilastr düzenlerinde belli bir düzenin ya da farklı düzenlerin özellikleri bir arada görülür.

Genellikle zemin kat hizasından çatı hizası korniş kadar çıkmasız bir şekilde devam eden bina cephelerinde, korniş hizasından sonra kat ilavesinin yapıldığı örneklerde görülmektedir. Bina cephelerinde pencere biçimlenişlerinin ise genellikle dikdörtgen ve bölmeli şekilde olduğu ve bazı bina cephelerinde kat hizalarında yatay silmelerin olduğu görülmektedir. (Bkz Şekil 5.8)

Şekil 5.8: İstiklal Caddesi, Kapı No:203, Beyoğlu

2- Çıkmalı cepheler

Söz konusu cepheler kendi içlerinde **a**-eğrisel çıkmalı **b**-bir veya birkaç kat boyunca devam eden çıkmalı cepheler ve **c**-yapı boyunca çıkmalı cepheler olarak üç gruba ayrılır. (Salman,1992,s:49) Bu çıkmalı cephe yapılarının cephelerinde de genellikle bir veya birkaç kat boyunca devam eden pilastrlar olduğu görülmektedir.

a- Eğrisel Çıkmalı Cepheler

Söz konusu yapılarda genellikle Barok üslubunun egemen biçimlenişlerden dalgalı biçimlenişin geniş silmeler ve filizler ile vurgulanmış olduğu görülmekte olup, bina cephelerinde genellikle bir veya birkaç kat boyunca devam eden pilastrların olduğu görülmektedir. Ayrıca cephelerde Fransız balkonlarının olduğu görülmekte olup, cephede görülen eğrisel biçimlenişin bir çıkma oluşturduğu gözlenmektedir, söz konusu çıkmaların ise birkaç kat boyunca ya da yapı boyunca devam eden örneklerinin olduğu görülmektedir. (Bkz Şekil 5.9)

Şekil 5.9: İstiklal Caddesi, Kapı No:28, Beyoğlu

b- Bir veya Birkaç Kat Boyunca Devam Eden Çıkmalı Cepheler

Bina cephelerinde genellikle zemin katın üzerinde 1.kat taban döşeme hizasından başlayan ve birkaç kat boyunca devam eden çıkmaların son kat taban döşeme hizasında son bularak bir balkonla sonlandıkları görülmektedir. Son kat bitiminde üzerinde balkon bulunmayan çıkmalarında ise Neo-Klasik veya Barok üslup özelliklerini taşıyan alınlıklarla ya da bir silme ile biten Avrupa mimarlık akımları elemanlarının kullanıldıkları görülmektedir.

Ayrıca söz konusu yapılarda bina cephelerinde oluşan çıkmaların bitişinde yer alan alınlıkların dışında, çıkma cephesinde kat silmelerinin bir devamı olarak veya onların üzerinde yer alan kemerli, dalgalı ya da üçgen alınlık biçimli dar saçakların olduğu görülmektedir. Ayrıca çıkmaların altında destek amaçlı taşıyıcı olarak farklı tiplerde payandaların yapıldığı görülmekte olup, cephede düşey bölmede çıkmaların tek pencere biçimlenişi, iki pencere biçimlenişi ve ikiden fazla pencere biçimleniş şeklinde olduğu görülmektedir. (Bkz Şekil 5.10)

Şekil 5.10: İstiklal Caddesi, Kapı No:12, Beyoğlu

c- Yapı Boyunca Çıkmalı Cepheler

Bina cephelerinde genellikle zemin katın üzerinde 1.kat taban döşeme hizasından başlayan ve bina cephelerinde kornişe kadar devam eden çıkmalı cephelerde, çıkma son katta da mevcuttur. Balkonlar ise binada yer alan çıkmanın her iki yanında yer alır. Bu çıkmaların bitişlerinde, binanın cephesi boyunca devam eden yatay konumda bir korniş vardır. Söz konusu çıkmalarda ise alınlık, çatı kulesi ya da benzeri biçimlenişlerin olmadığı görülür.

Ayrıca çıkmaların ve balkonların altında destek amaçlı taşıyıcı olarak farklı tiplerde payandaların yapıldığı görülmektedir. Çıkmaların uygulanan cephe bölümünde balkon ve diğer cephe öğelerinden daha önde olduğu görülür. Bu sayede cephe düzenlerinde, dış ortak mekanları harcayarak sokağa doğru çıkmalar yoluyla mümkün olan en büyük hacme ulaşmak amaçlanmakta olup, cephede düşey bölmede çıkmaların tek pencere biçimlenişi, iki pencere biçimlenişi ve ikiden fazla pencere biçimleniş şeklinde olduğu görülmektedir. (Bkz. Şekil 5.11)

Şekil 5.11: İstiklal Caddesi, İmam Adnan Sokağı Kapı No:10, Beyoğlu

5.4. Cephede Oranlar

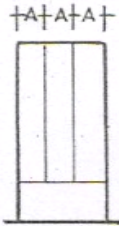
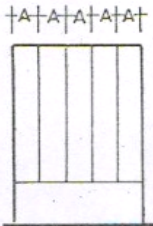
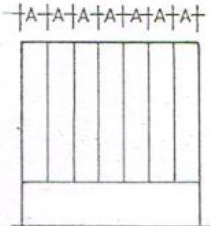

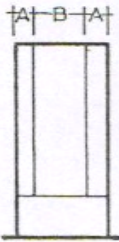
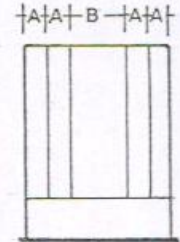
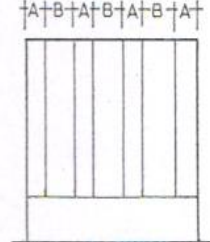
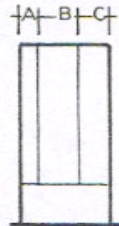
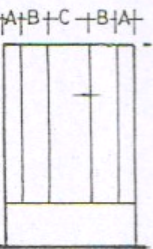
Cephe, 19.yy sonu-20.yy başı apartman konutlarının mimarisini tanımlayan en önemli bina elemanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür konutlarda, bir bütün olarak ele alınarak şekillendirilmiş cepheler yapının mimari stiline göre değişiklikler göstermektedir. Mimari stillerinde farklılıklar olsun, olmasın tüm cephelerde dikkati çeken en büyük özellik düşey bölünme oranlarıdır. Alt alta gelen açıklıkların (pencere, kapı) oluşturdukları diziler ve cephedeki çıkmaların (balkon, cumba) yarattığı düşey bölünmeler 3,5,7,... gibi tek sayılarla tanımlanmaktadır. Bu bölümler eşit büyüklükte (a+a+a+...) olduğu gibi, daha geniş cepheli yapılarda farklı büyüklükte (a+b+c+b+...) de olabilmektedir. Birbirinden farklı cephelerin bir ritim oluşturduğu cephelerin yanında, hiçbir ölçü ve ritme uymayan karakterde binalar da bulunmaktadır. (Barkul,1993,s:47) (Bkz Şekil 5.12)

Sıvalı ya da taş cepheli binlarda zaman zaman tuğla kullanımı da gözükmektedir. Pencere ve balkonlarda demir parmaklıklar, tüm cephede yer alan silme, alınlık, pilastr vb. bezemeler, tarihsel biçimleri tekrarlayan (historist) bir anlayışı da yansıtmaktadır. (Barillari ve Godoli,1997,s:133-155)

Cephede belirli bir ölçü ve düzen içinde ritim oluşturan pencerelerin doluluk boşluk oranları yanında çıkmaların (cumba, balkon) cephedeki yeri de cephe şekillenışı içinde özel bir konuma sahiptir. Dar sokaklarda iç mekana daha fazla ışık almak, görüş açısını genişletmek amacı ile yapılan cumbaların caddede yer alanları üzerinde balkonlar bulunmaktadır. Bu balkonlar Beyoğlu'nda Cadde-i Kebir'de sık sık düzenlenen resmi geçitlerde seyir terası olarak, yabancı gezgin ve yazarların da kitaplarında anlattıkları, sosyal bir işlev yerine getirmişlerdir. Çıkmaların cephedeki yerini belirleyen ikinci kriter kat adetleridir. Birinci katın döşeme seviyesinden başlayan cumbaların 1,2 ve 3 kat boyunca devam edenlerinin üzeri dökme demir korkuluğu olan balkonla bitmektedir. İkinci ya da daha üst katların balkon seviyelerinden başlayarak tek kata ait olan çıkmaların yanında, tüm bina boyunca devam eden çıkmalar çoğunluktadır. (Barkul,1993,s:47)

Özellikle İstiklal Caddesi ve ona açılan ana akslarda ki büyük yapıların, batılı planları, eski tarihsel üslupları canlandıran özellikler taşıyan cephe düzenleri, bezemeleri, özenle malzeme kullanımı ve işçilikleriyle etkileyici örnekler oluşturmuş oldukları da görülmektedir.

19.yy Sonu- 20.yy başı apartman cephelerinde doluluk-boşluk oranları ve çıkmaların şekillenişlerine göre düşey bölünme oranlar

3' e bölünmüş cephe	5' e bölünmüş cephe	7' e Bölünmüş cephe	düşeyde 7'den fazla sayıya bölünmüş cephe
			
			
			
			

Şekil 5.12: 19.yy sonu-20 yy başı apartman cephelerinde doluluk-boşluk oranları ve çıkmaları şekillenişlerine göre düşey bölünme oranlar

5.2.2. Pencere ve Kapıların Form ve Oranları ile Giriş ve Cephedeki Yeri

Pencereler; gerek cephedeki düzenlenişleri, gerekse biçimlenişleri açısından binaların üslup özelliklerinin belirlenmesinde oldukça etkilidirler. Pencere boşluklarının gösterdiği farklı biçimler yanında; temelde, üslup belirleyen, pencere çevresinde yer alan düzen ve bezemelerdir. (Salman,1992,s:88)

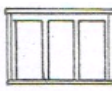

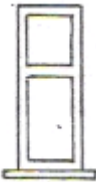

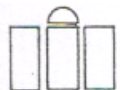

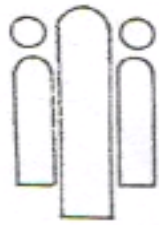

Üst üste oluşturdukları diziler cephede düşey bölünme oranlarını oluşturan pencerelerin apartman cephelerinde dört ayrı tipte sınıflandıkları görülür. Bunlar: dikdörtgen, kemerli, dairesel ve kompozit olarak adlandırılabilir. Katlara göre farklılaşarak aynı cephe üzerinde birkaç tip bir arada da bulunmaktadır. Bugün büyük bir çoğunluğu değişikliğe uğramış katlar hariç olmak üzere söve, alınlık, açılış ve süslemelerin pencerelerde değişik şekillerde olduğu görülür.

Yapım sistemleri dolayısıyla, tek pencere şeklinde olan apartman konutlarının pencerelerinin çeşitli kompozisyonlarda birkaç tanesinin bir araya gelerek kullanıldığına da rastlanmaktadır. Genellikle cumbalarda ve özellik gösteren köşe parsel yapılarında ortaya çıkan bu durum, zaman zaman balkonla birleşerek bir bütün oluşturmaktadır. Pencereler kullanım olarak normal içe açılan kanat ya da çoğunluğunda olduğu gibi düşey sürmedir. Kat yüksekliklerinin fazla oluşundan dolayı genelde dar uzun ölçütleri olan pencere parapetlerinin düşük olduğu da gözlenmiştir. (Barkul,1993,s:48) (Bkz Şekil 5.13)

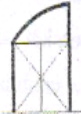

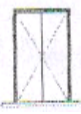

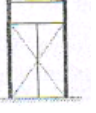

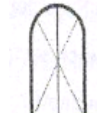
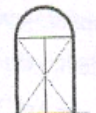
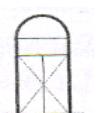
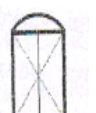
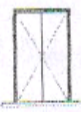

Kapılar; kavram olarak mekan anlayışına paralel olarak gelişmektedir. Kapıların biçimlenmesi, yapının niteliğine göre farklılıklar göstermektedir. Bu yüzden kapılar ve girişler önemli bir kimlik işaretidir. Ayrıca kapı ve giriş mekanları yapıda güçlü bir mimari kompozisyona sahiptir. (Bayram,2004,s:4)

Söz konusu kapılar, yapının kimliğini etkileyen bir öge olarak, cephe kompozisyonunu tamamlayan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. Kapının cephe üzerindeki konumu, simetrik-asimetrik oluşu, boyutları, biçim ve üslubu, bezemeleri, girintili ya da girintisiz oluşu ve daha birçok faktör yapıyı doğrudan etkilemektedir. (Bayram,2004,s:5)

Merdiven kovasının yerine bağlı olarak tek parsellerde (tek daire) yapının bir yanında, geniş parsellerde ise ortada bulunmakta olan kapıların bina girişlerinde bodrum katlara ışık alma endişesi ile ana merdivene ulaşmak için girişte birkaç basamaklık bir yükseltinin olduğu görülmektedir. (Bkz Şekil 5.14)

PENCERE TİPLERİ		PENCERELEİN SAYI VE TİPLERİNE GÖRE CEPHEDE ŞEKİLLENİŞİ				
		TEK PENCERE	PENCERE GRUBU			DÜŞEY GRUPLAMA
			DİZİLER	YATAY GRUPLAMA		
KARE						
DİKTÖRTGEN	KÖŞELERİ DİK					
	KÖŞELERİ YUVARLAK					
	ÜÇGEN ALNLIKLIL					
	DAİRESE KEMERLİ					
KEMERLİ	BASIK KEMERLİ					
	DAİRESEL KEMERLİ					
DAİRE						
KOMPOZİT						

Şekil 5.13: İlk Dönem Apartmanlar Konutlarında Cephelede Pencerelelerin Şekillenışı

BEYOĞLU BÖLGESİNDE RASTLANAN KAPI TIPLERİ						
DİĞER KAPILAR	KEMERLİ KAPILAR					LENTOLU KAPILAR
	Sepet Kulpu Kemerli Kapılar	Sivri Kemerli Kapılar	Basık Kemerli Kapılar	Yarım Daire Kemerli Kapılar	Lentolu Kemerli Kapılar	
						
						
						
						
						

Şekil 5.14: Beyoğlu Bölgesinde Rastlanan Dış Kapı Tipleri

5.5. Mimari Stiller ve Süsleme

Osmanlı Devleti'nin batılılaşma dönemi içinde XIX.yüzyıl ortalarından sonra öncelikle Beyoğlu bölgesinde yapılmaya başlanan çok katlı yapıların cepheleri, bu dönem hareketleri içinde yerin, almış olan mimarlık anlayışını simgeler biçimdedir. Hemen hepsi yabancı mimarların elinden çıkmış olan bu apartmanların cepheleri batı eklektisizminin birer yansıması halindedir. (Karamani,1987,s:188)

Bir konut türü olarak Osmanlı konut mimarisinden farklı olan ve bütünüyle Avrupa mimarlığı etkisinde genellikle gayrimüslim ve yabancı mimarlar tarafından tasarlanan ve bu özellikleri ile batılı bir karakter taşıyan apartmanlar, plan şeması, yapım tekniği, donatılar ve malzeme gibi örnek aldığı batı tarzı yapılara, mimari stiller ve cephede süslemeler açısından da örnek aldığı ve yapı cephelerinde çeşitli Avrupa mimarlık akımlarının mimarlık üsluplarını sergiledikleri görülmektedir.

19.yüzyılda otel, sinema, banka, büyük mağaza yapıları ve çok katlı apartman konutları ile, bir doğu ülkesinden çok batı taklidi bir kent izlenimi veren Pera/Beyoğlu'nda bina cephelerinde görülen mimari stillerin sınıflandırıldığında bir çeşitlik olduğu görülmektedir. Zeynep Çelik 19.yüzyıl mimarisinde yeni stillerden oluşan bu sınıflamayı: klasik revival, gotik revival, islami revival ve art nouveau olarak yapmaktadır. (Çelik,1998, s:126)

Daha genel bir ayırım yapmak gerekirse apartmanları mimari stil olarak 2 gruba ayırmak gerekir. Bunlar:

- 1- Gerek yabancı mimarlar gerekse Osmanlı mimar ve ustalar tarafından yapılan batılı örneklerin bütünüyle aynı örnekler,
- 2- Batılı örnekleri ile Osmanlı geleneksel mimarisini birleştirerek bir senteze varmayı deneyen örnekler olarak görülmektedir. (Barkul,1993,s:49)

Bu dönemde Beyoğlu bölgesinde görülen mimari üslupları;

- a- eklektik akım,
- b- revival tarzı yapılar,
- c- art nouveau,
- d- neo-klasizm, olarak gruplandırılmamız mümkündür.

a- Eklektik Akım

Apartman cephelerinde 19.yüzyıl başında sosyal, kültürel, ekonomik ve estetik yaşamdaki karmaşanın bir yansıması olarak tanımlanan ve diğer stillerden farklı olarak, belirli bir stile girmeyen ya da başka bir deyişle birçok stilden alıntı yapan cepheler eklektik olarak tanımlanmaktadır. Eklektik Akım çeşitli üslupların, süsleme kaygısıyla bina yüzeylerinde karmaşık olarak kullanılmasından doğmuş olup, klasik-barok, gotik-barok, Rönesans klasik gibi bir birleşimden oluşmaktadır. Ortak özellikler ise, pencere üzeri alınlıklar, konsollar, pencere yanlarındaki pilastır veya boydan boya uzayan kolonlar, çatı katından başlayarak hemen her katta tekrar edilen korniş ve süslemelerdir. (Kaya,1993,s:136) Seçmecî (eklektik) tasarım yaklaşımı ise iki anlamda kullanılabilir. Bunlardan birincisi değişik üsluplarda yapıların eşzamanlı inşası, Neo-Grek ve Neo-Gotik üsluplarda yapıların eşzamanlı inşası gibi. İkinci anlamda seçmecilik ise yüzyılın ikinci yarısında daha belirgin hale gelmesi her türlü değişik üslupta ayrıntının aynı binada kullanılmasıdır.(Kuban,2007) (Bkz Şekil 5.15)

Şekil 5.15: Rumeli Han, İstiklal Caddesi, Beyoğlu

b- Revival Tarzı Yapılar

Klasik Yunan ve Rönesans mimarisinin Fransa'daki yansıması olarak ortaya çıkan revival tarzı yapılar, Beyoğlu'ndaki bina cephelerinde en çok rastlanan stil olmuştur. Mimari dokuda önemli bir yer tutan konsolosluk binaları, büyük alınlıklar, nervürlü kolon gövdesi, korint, kompozit, iyonik başlıklı yalancı kolonlar, bina saçaklarında süslü kornişler, yer yer taş kaplama görüntüsü verilmiş duvar yüzeyleri, vs. ile klasik revival tarzı mimarinin belirgin özelliklerini oluşturmaktadırlar. Ayrıca Cadde-i Kebir boyunca yapılan bir çok cephede rastlanan alınlıklar (üçgen, dairesel), ionik, korint ve kompozit yalancı kolonlar ve bina cephesinde çeşitli seviyelerde yer alan kornişler klasik tarzda apartman cephelerinin örneklerini oluşturmaktadırlar. (Barkul,1993,s:49) Ayrıca bu tip yapılarda canlandırmacılık ve eski üslupları yeniden oluşturmaya yönelik çabaların olduğu da bilinmekte olup, bunların Yunan Canlandırmacılığı ya da Klasik Canlandırmacılık diye adlandırılan bir eğilim içinde oldukları görülmektedir. (Bkz Şekil 5.16)

Şekil 5.16: Beyoğlu Han, İstiklal Caddesi, Beyoğlu

c- Art Nouveau

“Yeni Sanat” ya da kısaca “Stil 1900” olarak da bilinen modern hareketin öncü akımlarından biri olan Art Nouveau 1890-1910 yılları arasında etkisini göstermiştir. Art Nouveau’ya zemin oluşturan üç temel öğeden söz edilebilir. Bunlar; “gerçeğin kendisi olarak doğanın idealize edilmesi, mimarlıkta malzeme ve tekniğin vurgulanması ve tarihe bakıştaki yeniliktir.” 1880’lerden itibaren bu ideolojik temel, Art Nouveau hareketini biçimlemeye başlamıştır. Art Nouveau akımı, Ruskin, Morris gibi düşünürlerin öncülüğünde 19.yüzyıl seçmeciliğine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Almanya’da Jugendstil, Avusturya’da Secession isimlerini almıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda, Saray Mimarı D’Aranco’nun çalışmalarıyla etkili olmuştur. Art Nouveau akımı, süre olarak kısa bir zaman dilimini kapsamasına karşın Avrupa’da ve İstanbul’da kentleşme ve yapılaşmanın yoğun olduğu bir döneme rastlamıştır, bu nedenle çok sayıda Art Nouveau tasarım gerçekleşme olanağı bulmuştur. (İnceoğlu ve İnceoğlu,2004,s:115)

Avrupa ve Amerika’da yaygınlaşmış bir üslup olan art nouveau mimarlıktan başlayarak tüm sanat dallarına egemen olmuştur. Üsluplaştırılmış bitkisel-eğrisel nitelikte bir bezeme anlayışı getirmiştir. Geçmişten biçim ve örge aktarmaları yapan tutumuna karşıt olarak, tümüyle özgün bir biçimlenme anlayışına yönelmiştir. Bununla birlikte endüstriye ve onun getirdiği olanaklara kayıtsız kalmış, el üretimini savunmuştur. Bu düşünce temelini ise büyük oranda arts ve crafts¹⁵ akımından kaynaklandığı söylenebilir. (Sözen ve Tanyeli,2001,s:27)

Ayrıca bu dönemde Art Nouveau, ritmik çizgileriyle kitap resimlerinden mimariye kadar uzanmıştır. (Mutlu,2001,s:205) Ayrıca apartman cephelerinde en sık rastlanan mimari stillerden biri de Art Nouveau’dur. Bu akımda da süsleme ön plandadır. Fakat eklektik akımdaki gibi tekrarlar şeklinde değil, yeni formlar bularak cepheye uygulama şeklinde cepheye süsleme yapılmıştır. (Kaya,1993,s:137) Ayrıca bina cephelerinde bir süsleme öğesi olarak “karyadit”¹⁶ görünümünde heykellerinde kullanılmış olduğu da görülmektedir.

¹⁵ Sanatlar ve El Sanatları anlamına gelen Arts and Crafts (Sanatlar ve Zanaatlar) hareketi, 19. yüzyılın sonuna doğru İngiltere’de ortaya çıkan büyük bir sanat akımıdır. (İnceoğlu ve İnceoğlu,2004)

¹⁶ (İng.Caryatide,Fr. Cariatide) Antik Mimarlıkta kullanılmış olan kadın heykeli biçimindeki taşıyıcı sütunlar. Antik öğelerin yeniden kullanıldığı üsluplarda taşıyıcılıkları yanında bezeme amacıyla da kullanılmıştır. Erkek heykeli biçiminde olanlarına ATLANT adı verilir. (Salman,1992,s:215)

Bu dönemde ise Art Nouveau mimarlarının Pera ve Galata'daki tasarım işleri genellikle, müşterilerin yenilik arzularını tatmine yönelik, öte yandan malzemede sıkı tasarruf yapma mantığı ile gerçekleştirilen cephe makyajları ile sınırlı kalmıştır. (Barillari ve Godoli, 1997) Art Nouveau'nun Türkiye'deki en önemli temsilcisi ise Raimondo D'Aronco'dur. Sınırlı sayıdaki örneklerden biri olan Botter Apartmanı'nda (Bkz Şekil 4.14) bu özellikleri görmek mümkündür. Zengin floral süslemeler, Botter Apartmanı'nın en dikkate değer özelliğini oluşturur. Botter Apartmanı'nın cephesi bütünü ile Art Nouveau süslemelerin sergi teşhir panosu gibidir. (Kaya, 1993, s:137)

Ayrıca Şişhane'deki Frej apartmanının (Bkz Şekil 4.10) cephesi de art nouveau'nun önemli örneklerindedir. Gerek klasik gerekse artnouveau cephelerde önemli bir süsleme elemanları da heykellerdir. Genellikle büst şeklinde heykeller bazı binaların cephelerinde de Meşrutiyet Caddesi'ndeki Büyük Londra Otelinde olduğu gibi "*karyaitit*" görünümündedir. (Barkul,1993,s:50) (Bkz Şekil 5.17)

Şekil 5.17: Ragıp Paşa Apartmanı, İstiklal Caddesi, Beyoğlu

d- Neo-Klasizm

18.yüzyılda, sanatta bir takım yeni gelişmelerle birlikte oluşan ve Fransa'da doğan bu anlayış, Sanat Tarihi dilinde "*Neo-Klasik Dönem*" olarak adlandırılmıştır. Neo-Klasik olarak bilinen Neoklasisizm, 18. yüzyılda Barok ve Rokoko'ya tepki olarak çıkmış olan Avrupa sanat akımı olarak bilinmekte ve Antik Yunan ve Roma eserlerinin konu ve stillerinin de bu akımla birlikte kullanıldıkları anlatılmaktadır.

Yeni Klasizm (Sözen ve Tanyeli, 2001,s:171) ya da yeni klasik akım olarak da bilinen Neo-Klasizm, güzel sanatlarda eski Yunan ve Roma sanatını temel alan tarihselci yaklaşım ve estetik bir tutum olup, Batıdaki Neo-Klasik dönemlerde antik çağ yapılarının örnek alındığı görülür. (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1994,cilt:19,s:133-134) Ayrıca bu dönemde Neo-Klasik tasarımlar, Batı akademizminin etkilerini yansıtarak gelen en yaygın üslup uygulaması olarak da görülmektedir. (Kuban,2007) (Bkz Şekil 5.18)

Şekil 5.18: İstiklal Caddesi, No:213, Beyoğlu

5.3. Sokak Düzenleri ve Silüet Etkileri

Oluşum özellikleri açısından Osmanlı konut ve İstanbul kentinin genel mimari karakterinden farklı özellikler gösteren Pera/Beyoğlu'nda görülen 19.yy sonu - 20.yy başı apartman konutları, bölgede yaşayan batılı, Levanten ve gayri Müslim azınlıkların sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının toplumdaki mekansal bir yansıması olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.

Osmanlılarda, Tanzimat dönemine kadar evlerin yüksekliği ve malzeme kullanımını saptamaya çalışan fermanlar ve yaptırımlar çıkartılmış olsa da yol genişliğinin belirleyen kesin hükümlere rastlanılmadığı bilinmektedir. Özellikle yangınlardan sonra meydanlarda bina yaptırılmaması, konutların geri çektilmesi, önemli binalara dik yollar açılması gibi Tanzimat yenilikleri ve sokakların düz geçirilmesi çabalarıyla, bu dönem içinde İstanbul kenti parça parça yenilenmiş, birbirine dik, ızgara düzeninde (gridiron) geçirilen yollarla çağdaş görünüm kazandırılmaya çalışılmıştır. (Denel,1982,s:61)

1270/1854 yılından başlayarak yangın yeri haritaları yapıldıkça, birbirlerine dik ve paralel olarak geçirilen yollar geniş tutulmaya çalışılmıştır. 1244 ve 1265/1848 tarihli Nizamnamelerde Beyannamelerde büyük caddelerin 10, adı caddelerin 8, sokakların 6 zıradan (arşın) az olamayacağı, 1298-1299 Kanunu ile de ölçüler 20, 15,12, 10 ve 8 zira, çıkmaz sokaklar ise 6-8 zira olarak belirlenmiş olup, Sokak vistalarının ucunun açık görünümlere dönüşmesi, geleneksel dokunun yitirilmesinin başlıca nedenlerinden olmuştur. Bu dönemde sokaklarda boyutlar büyümekte, bina yükseklikleri sınırlanmışken tekrar artmakta, yollar da genişletilerek dış mekânlar denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır. Halbuki bu konuda yaygın bir boyut denetimi sağlanamamıştır. (Denel,1982,s:60)

1863'te padişaha bağlı Ebniye-i Hassa Müdüriyeti'nce çıkarılan "*Turuk ve Ebniye Nizameti*" ilk olarak Beyoğlu yapılmıştır. Şura-yı Devlet Reisi Mithat Paşa'nın da denetiminde bulunan, yönetmeliğe göre Beyoğlu'ndaki sokak genişlikleri, birinci sınıf sokaklar 15, ikinci sınıf sokaklar 12, üçüncü olarak 10 arşın, dördüncü sınıf sokaklar 8,dar ve çıkmaz sokaklar ise 6 arşın olarak belirlemiştir. (Dökmeci ve Çıracı,1990,s:38-39)

Bir yerleşim biriminde, iki yanı binalarla çevrili olan, gidiş ve açık yol olarak tanımlanan ve sokak karakterindeki geçişin; yaya geçişine imkan sağlayan sokak tanımına uygun bir mekan (Gültekin,1996,s:55) olarak görülmekte olup, bölgedeki konutlarının oluşumunu etkileyen bir faktör olarak;

- 1- Genellikle eğimli yamaçlarda yer almakta olup, bu konumdaki sokakları birleştiren bir eğri konumundaki İstiklal Caddesi ile birleşerek, yön olgusunun genel yerleşim planına elverdiği ölçüde bölgedeki konutların planlamasının sağlandığı,
- 2- Söz konusu konutlarında genellikle yön olgusunun gözetilerek, denize dik konumdaki cadde ve sokaklardan planına elverdiği ölçüde hakim rüzgarın içeriye alınmasının amaçlandığı,
- 3- Apartmanlarda bulunan cumbalar sayesinde, dar sokaklardaki konutlara hava ve ışık alma olanağının sağlanarak, genellikle arazi eğiminden dolayı yapıların üst katlarının birbiri üzerinden manzara alınmasının amaçlandığı görülmektedir.

Fransızca "*silhouette*" bir şeyi yalnız kenar çizgileriyle gösteren resim (Hasol,2008,s:422) olarak tanımlanan siluet etkileri ise bölgedeki konutlarda genel olarak;

- 1- Genellikle simetrik bir anlayış içerisinde oluşturulan cephelerle katlarda farklılaştırılan Avrupa mimarlık akımları elemanlarının kullanıldığı, cephe düzenlerinde estetik özen olarak çeşitli Avrupa Mimarlık akımlarının elemanları olan süsleme düzenlerinin ön planda olduğu ve çeşitli cephe makyajlarının yapıldığı,
- 2- Bina cephe düzenlerinde, dış ortak mekanları harcayarak sokağa doğru çıkmalar yoluyla mümkün olan en büyük hacme ulaşarak, cumbaların yayılması ile birlikte bütün cephe genişliğinde yayılma eğilim özelliğinin baş gösterdiği, gerek cephenin merkezinde veya iki ucunda sıralanmış ve balkonlarla sarılmış haliyle, gerekse cephenin aşağı yukarı tamamını kaplayan çıkmalı tek bir hacim olarak genişlemiş versiyonu olduğu,

- 3- Doğrudan sokağa açılan kapılar ile üst katlarla aynı pencere düzenini içeren zemin katların olduğu, Pencere ve balkonlarda demir parmaklıklar, tüm cephede yer alan silme, alınlık, pilastr vb. bezemeler ile tarihsel biçimleri tekrarlayan (historist) bir anlayışı yansıttığı, Avrupa'nın ünlü merkezlerinde görülen kütle, cephe biçimlenişi ve dekorasyonun aynen uygulandığı, görülmekte olup, gerek malzeme, gerekse de biçimsel ve bezeme özellikleri ile yapıların, aynı dönemin Paris, Viyana, Londra örnekleriyle benzerlikler göstermekte olduğu görülmektedir.

BÖLÜM 6: SONUÇ

XVIII. yüzyıl ortalarında ilk olarak İngiltere’de başlayıp daha sonra da bütün Avrupa ülkelerine yayılan sanayi devrimi, batılı insanların yaşamlarında köklü değişikliklere yol açmış, kentlerin giderek gelişen sanayinin ve ticaretin merkezleri haline gelmesinde etkili olmuştur. Bununla paralel olarak ise kentlerin nüfusları artmış ve genel çevreleri ile yeni bir tür yapılaşmayla değişmeye başlamıştır. Tarımsal düzenden, sanayileşme düzenine geçmenin hızı ile birlikte, nüfus artışına paralel olarak da konut ihtiyacının arttığı, bu ihtiyacın karşılanması için ise aynı toprakta çok birimli yapılar olan apartmanların yapıldığı görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu ise bu değişimi batılılaşma hareketleri çerçevesinde takip etmiştir. Özellikle İstanbul’da Galata ve onun bir uzantısı olan Pera/Beyoğlu, daha Bizans döneminde elde ettiği ayrıcalıklı haklarını koruyarak, başkent içinde adeta özerk bir bölgeyi oluşturmuş ve Cumhuriyetin kuruluşuna kadar da bu durumunu sürdürmüştür. Ayrıca önceleri Galatalıların yazlık bağ evleri ile başlayan, elçiliklerin taşınması ve etraflarında küçük kolonileşmelerin oluşmasıyla da devam eden ve daha sonra da her ırktan insanları, otel, pasaj, apartman gibi yeni tip binalarıyla başkente pek çok ilki yaşatarak, bu dönemde Pera/Beyoğlu küçük bir Avrupa kenti konumuna sahip olmuştur.

Bu dönemde elçilikler, kiliseler, sinagoglar ve Levantenlerle, Rum, Ermeni ve Musevi azınlıkların Beyoğlu’nda İstanbul’un Batılı anlamda ilk burjuvasını oluşturarak, dönemin Avrupa yaşam biçiminin tüm özelliklerini bölgeye taşımış oldukları görülmektedir. Ayrıca Avrupa’nın Paris, Londra, Viyana gibi ünlü başkentleriyle sıkı ilişkiler içindeki Levantenlerin özgün yaşam biçimleri ve onu şekillendiren alışkanlıklarıyla, XIX.yüzyılın ikinci yarısında İstanbul içinde “Pera” da farklı bir dünya oluşturmuş oldukları görülmektedir.

Bu dönemde, Batılılaşma hareketleri ve buna paralel olarak da yaşama biçiminde ve aile yapısındaki değişimler, özellikle Tanzimatın etkisi, İlk Belediye örgütünün kurulması, Enbiye Nizamnameleri ve Çıkarılan Kararnameler ile birlikte yapı yapma koşullarının getirilmesi, çok sık çıkan yangınlar ve kadının toplum

içindeki yerinin değişmesi Pera’da eklektik cephe düzenli, yüksek katlı ve gösterişli kâgir yeni apartmanların da oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca oluşum açısından İstanbul kentinin genel mimari karakterinden farklılıklar gösteren 19.yüzyıl sonu-20.yüzyıl başı apartman konutları, toplumdaki sosyal, kültürel ve ekonomik değişikliklerin de mekansal bir yansıması olarak bu dönemde ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nin Batılılaşma dönemi içinde XIX. yüzyıl ortalarından sonra öncelikle Beyoğlu bölgesinde yapılmaya başlanan çok katlı yapıların cepheleri, bu dönem hareketleri içinde yerini almış olan mimarlık anlayışını da simgeler biçimde olmuştur.

Söz konusu yapıların hemen hepsinin ise yabancı mimarların elinden çıkmış olan bu apartmanların cephelerinin batı eklektisizminin birer yansıması da olduğu açıkça görülmektedir. Yapıların cephelerindeki antik mimari öğeler açısından olaya bakıldığında da durumun aynı olduğu görülmektedir. Batının Rönesans ile birlikte yeniden gündeme getirdiği antik mimarinin, XIX. yüzyıl sonuna kadar cephelerin değişmeyen öğeleri olarak da kullanıldıkları görülmektedir. Ayrıca Batılılaşma döneminde Osmanlı başkentinde çalışan batılı mimarların Beyoğlu’nda inşa ettikleri yapıların cephelerinde XIX. yüzyıl tarihselci yaklaşımını da yansıtmış oldukları ve bu öğelerinde gerektirdiği oranda kullanılmış oldukları açıkça görülmektedir.

Bu çalışmada; kültürel, ekonomik ve mimari zenginliğin doruk noktasına ulaştığı XIX. yüzyılda Pera/Beyoğlu’nun ekonomik, kültürel ve Batılılaşma Hareketlerinin mimariye etkilerinin yansıması incelenmiş ve özellikle Batılılaşma hareketlerinin merkezini oluşturan Pera/Beyoğlu’nun ekonomik ve kültürel yapıya dayalı olarak, çok katlı tek aile konutundan, çok katlı aile konutuna (apartmanlara) geçişi irdelenmiştir. Ülkemizde bugün görülen apartman konut biriminin Cumhuriyet öncesi dönemde (1850-1923) ilk olarak görüldüğü ve bu nedenle de önem kazandığı bu bölgenin sosyal, dini-etnik, kültürel ve ekonomik yapısı birlikte ele alınmış ve ortak bir senteze varılmak amaçlanmıştır.

Ayrıca, Osmanlı tarihi içinde bir dönemi yönlendirmiş olması nedeniyle önemli sayılan kentsel bir alanın geçmişinin kökenlerine inerek, sonraki yüzyıllarda yapılacak gerek yapı, gerekse kent ölçeğindeki uygulamalara temel hazırlamak amaçlanmış ve yine burada çalışmış ve kendi kültürünü geleneksel Osmanlı kültürü ile harmanlayarak bir sentez oluşturan yabancı mimarların önemli eserlerine ve yapı tekniklerine de değinilmiştir.

Ayrıca bu şekilde, batılılaşma ile başlayan bir dönemde Pera gibi Batı'nın simgesi durumunda olan bir yerleşimin sosyal, ekonomik ve siyasi kimliğinin araştırılması ile birlikte, aynı zamanda büyük bir imparatorluğun son dönemi de irdelenmiş ve XIX. yüzyılda gerçekleşen mimarlık alanındaki bu etkileşimlerle birlikte, kentleşme ve apartmanlaşma sürecindeki gelişmelere yer verilerek çalışmanın temel amacı olan, ülkemizde apartmanlaşma olgusunun gelişimi ve bu sürecin ilk görüldüğü Pera'nın sosyo-ekonomik ve politik yapısı ile etkileşimi incelenmiştir.

KAYNAKÇA

AKIN,N., (1998). 19.yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, İstanbul

AKIN,N., (2002). 19.Yüzyılın ikinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, İstanbul

AKŞİN,S., (1990). Siyasal Tarih (1789-1908), Cilt:3, Türkiye Tarihi, Cem Yayınevi, İstanbul

ANA BRİTANİCA, (1994). Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt:19, İstanbul

AND,M., (1972). Tanzimat Ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları:118, Ankara

ANONİM., (1996). Osmanlı Ansiklopedisi, Tarih-Medeniyet-Kültür, Eramet, İz Yayıncılık, Cilt: 6, İstanbul

ANONİM, (2008). Kıtaların Denizlerin, Yolların, Tacirlerin Buluştuğu Kent İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul

AREL,A., (1975). On Sekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul

ARI,H., (1994). Ekonomik ve Toplumsal Gelişmelerin Apartmanlaşma Sürecinde Konut Birimine Etkileri, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

ARSEVEN,C.E., (1958). Sanat Ansiklopedisi, I- IV, M.E.B, İstanbul

BARKUL,Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu -20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

BAREILLES, B., (1918) Constantinople, Ses Cites Franques et Levantines (Pera-Galata-Banliues), Editions Bossard, Paris

BARİLLERİ D., ve GODOLİ E., (1997). İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları, YEM Yayınları, İstanbul

- BATUR, A.,** (1985). “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı”, Tanzimat’ tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 4, İstanbul
- BATUR,A.,** (1994). “Botter Apartmanı” Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt:2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını
- BATUR,A.,YÜCEL.A., ve FERSAN,N.,** (1979). “İstanbul da Ondokuzuncu Yüzyıl Sıra Evleri, Koruma ve Yeniden Kullanım için bir Monografik Araştırma” ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, cilt:5
- BAYRAM,Ş.,** (2004). Kapı/Giriş Mekanı, Anlam ve Tasarımı için Tipolojik Araştırma. 19. Yüzyıl Beyoğlu (Pera) Örneği, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul
- BAYSUN,C.,** (1960). “Mustafa Reşit Paşa’nın Siyasi Yazıları”, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi, İstanbul
- BİLGİN,İ.,** (1990). Konut Üretiminin Karşılaştırmalı Analizi, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul
- CEZAR,M.,** (1971). Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı:109, İstanbul
- CEZAR,M.,** (1991). XIX. Yüzyıl Beyoğlu’su, Akbank Yayınları, Kültür ve Sanat Kitapları: 55, İstanbul
- CEZAR,M.,** (1995). Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi 1-2, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayını, İstanbul
- ÇAKIR,Ç.,** (2005). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı İktisat Düşüncesi, Osmanlı Medeniyeti, Siyaset-İktisat-Sanat, Klasik Yayınları, Baskı: Elma Basım, İstanbul
- ÇUBUK,M.,** (1999). İmar Mevzuatından Şehircilik Mevzuatına Türk Şehirciliğine Sistematik bir Yaklaşım Denemesi, M.S.Ü. Şehir Bölge Planlama Bölümü, İstanbul
- DANIŞMEND,İ.H.,** (1972). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul
- DE AMİCİS, E.,** (1981). İstanbul (1874), Ankara
- DENEL,S.,** (1982). Batılılaşma Sürecinde İstanbul’da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, O.D.T.Ü. Yayınları, Ankara
- DEMİRARSLAN,D.,** (2006). Değişen Yaşam, Düşlenen İstanbul: Beyoğlu ve Yel Değirmeni’nde Konut Olgusu, Sayı:162, Tasarım, 2006, İstanbul

- DÖKMECİ,V., ve ÇIRACI, H.,** (1990). Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul
- DUHANİ, S. N.,** (1984). Eski İnsanlar Eski Evler 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul
- DUHANİ,S.N.,** (1968). Beyoğlu Pera İken, Hayat Tarih Mecmuası, sayı 3-5-6-7, İstanbul
- DUHANİ,S.N.,** (1990). Beyoğlu'nun Adı Pera İken, İstanbul
- DURUDOĞAN,S.,** (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul
- ELDEM,S. H.,** (1979). İstanbul Anıları, İstanbul
- ENAULT,L.,** (1855). Constantinople et la Turquie, Paris
- ERGİN,O.N.,** (1922). Mecelle-i Umur-u Belediye, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul
- EYİCE,S.,** (1980). Tarih içinde İstanbul Şehrinin Gelişmesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul
- GALANTE,A.,** (1941). Historie des Juifs d'Istanbul, Sous le Sultan Mehmed le Conquerant, I ve II. Cilt, İstanbul
- GÜLTEKİN,İ.E.,** (1996). Tepebaşı'ndaki Mimari Kurgunun Tarlabası'nın Yeniden Tasarımında Değerlendirilmesi, M.S.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul
- GÜNCAN,A.,** (1993). 19.Yüzyıl Avrupa Mimarlık Hareketlerinin ve Batılılaşmanın Osmanlı Konut Mimarisine Etkileri, İ.T.Ü. F.B.E. Y. Lisans Tezi, İstanbul
- GÜVENÇ,B.,** (1984). İnsan ve Kültür, Büyük Fikir Kitapları Dizisi:20, Remzi Kitabevi, İstanbul
- HASOL,D.,** (2008). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayınları 10.Baskı, İstanbul
- İŞİN,E.,** (1985). 19.Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:2, İletişim Yayınları, İstanbul
- İHSANOĞLU,E.,** (1999). Osmanlı Medeniyeti Tarihi Cilt:1, Zaman Gazetecilik, İstanbul

- İNCEOĞLU ve İNCEOĞLU.,** (2004). Mimarlıkta Söylem Kuram ve Uygulama, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul
- İNCİCYAN, P.Ğ.,** (1976). 18. Asırda İstanbul, İstanbul
- JOURNAL DE CONSTANTİNOPLÉ,** 26 Ocak 1848, sayfa 3
- JOURNAL DE CONSTANTİNOPLÉ,** 11 Mayıs 1857, sayfa 4
- JOURNAL DE CONSTANTİNOPLÉ,** 9 Ekim 1858, sayfa 3
- JOURNAL DE CONSTANTİNOPLÉ,** 10 Kasım 1860, sayfa 3
- KARAMANİ,A.,** (1987). Antik Mimari Öğelerin Geç Devirlerdeki Kullanım Biçimleri ve Beyoğlu-İstiklal Caddesi XIX. Yüzyıl Apartman Cephelerinin İncelenmesi İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul
- KAYA,S.,** (1993). 19.yy.da Beyoğlu ve Beyoğlu Hastanesi, Y.T.Ü Y.Lisans Tezi, İstanbul
- KAZGAN,H.,** (1991). Galata Bankerleri, T.E.B Yayınları, İstanbul
- KEYDER,Ç.,** (1985). Osmanlı Devleti ve Dünya Ekonomik Sistemi, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt:3, İstanbul
- KILIÇASLAN,İ.,** (1981). İstanbul-Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri, İ.T.Ü. Baskı Atölyesi, İstanbul
- KILIÇBAY,M.A.,** (1986). Osmanlı Batılılaşması, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul
- KILIÇ,Y.,** (2007). 19.Yüzyıl İkinci Yarısı Kâgir Konut Mimarisi'nin Beyoğlu Bölgesi Örneğinde İncelenmesi ve Yapısal Ölçekte Bir Koruma Yaklaşımı Geliştirilmesi, M.S.G.S.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul
- KIRAY, M.,** (1979). "Apartmanlaşma ve Orta Tabakalar", Çevre Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, sayı:4, Temmuz-Ağustos
- KÖMÜRÇİYAN,E.Ç.,** (1988). İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul, İstanbul
- KUBAN,D.,** (1970). İstanbul'un Tarihi Yapısı, sayı:5, Mimarlık, İstanbul
- KUBAN,D.,** (1972). İstanbul'un Tarihi Yapısı, Mimarlık I, İstanbul
- KUBAN,D.,** (2007). Osmanlı Mimarisi, YEM Yayınları, İstanbul

- LOYER, F.**, Paris On Dokuzuncu Yüzyıl: Yapı ve Cadde, Hazan, Paris
- LA TURQUIE**, 14 Ağustos 1866
- LA TURQUIE**, 4 Eylül 1880, sayfa 3
- LA TURQUIE**, 2 Eylül 1882, sayfa 3
- LA TURQUIE**, 2 Mart 1883, sayfa 3
- LA TURQUIE**, 31 Aralık 1889, sayfa 3
- MANTRAN,R.**, (1986). 17.yy.ın İkinci Yarısında İstanbul, Cilt 1: Verso Yayınları
- MELLİNG,A.I.**, (1819). Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore, Treuttel et Würtz, Paris
- MUTLU,B.**, (2001). Mimarlık Tarihi Ders Notları 1, Mimarlık Vakfı, İstanbul
- ORTAYLI,İ.**, (1986). İstanbul'dan Sayfalar, İstanbul
- OZANKAYA,Ö.**, (1986). Toplumbilim, Teknik Yayınevi, İstanbul
- SAKAOĞLU, N.**, (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- SAKAOĞLU, N.**, (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- SALMAN, Y.**, (1992). İstiklal Caddesi XIX. Yüzyıl Cephe Bezemelerinin Üslupsal Analizi ve Bezeme Restorasyonu için Öneriler İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul
- SÖZEN M., ve TANYELİ, U.**, (2001). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul
- ŞENER, S.**, (2000). 1944 Yılı Sonrası Toplu Konut Uygulamalarında Apartman Plan Tipolijelerin Gelişmesi, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul
- ŞEREF, A., ve DUMAN, M.**, (2005). Osmanlı Devleti Tarihi, Tarih-i Devlet-i Osmaniye, İstanbul
- TANİLLİ,S.**, (1995). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi Cilt:2, XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa, Cem Yayınevi, İstanbul
- TANİLLİ,S.**, (1999). XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt:2, Cem Yayınevi, İstanbul

TANTEKİN, S., (1984). Apartman Tipi Konutların Plan Tipolojisine Etki Eden Faktörlerin Saptanması, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

TANYELİ,U., (1992). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü,Remzi Kitabevi, İstanbul

TEKELİ,İ., (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt:4, İletişim Yayınları, İstanbul

ÜNAL,M.,(1979). Türkiye'de Apartman Olgusunun Gelişimi, İstanbul Örneği,Sayı 4

YERGÜN,U., (2002). Batılılaşma Dönemi Mimarisinde Yapım Teknolojindeki Değişim ve Gelişim, Y.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

ŞEKİL KAYNAKÇASI

Şekil 2.1: <http://www.bilimarastirmavakfi.org>, 11.04.2009

Şekil 2.2: SARIÖZ, P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, s:277, Promat Basım Yayın, İstanbul

Şekil 2.3: SARIÖZ, P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, s:278, Promat Basım Yayın, İstanbul

Şekil 2.4: SARIÖZ, P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, s:278, Promat Basım Yayın, İstanbul

Şekil 2.5: IŞIN, E., (1985). 19. Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat, s:553, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt:2, İletişim Yayınları, İstanbul

Şekil 2.6: IŞIN, E., (1985). 19. Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat, s:558 Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt:2, İletişim Yayınları, İstanbul

Şekil 2.7: BAYRI, M. H., (1951). İstanbul, s:75, Hayat Yayınları, İstanbul

Şekil 2.8: SARIÖZ, P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, s:123, Promat Basım Yayın, İstanbul

Şekil 2.9: KUBAN,D., (2000). İstanbul Bir Kent Tarihi, s:332, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

Şekil 2.10: SÖZEN,M., (1984) Türk Mimarlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara

Şekil 2.11: <http://www.arkitera.com.tr/> akaretler, 14.05.2009

Şekil 2.12: <http://www.azizistanbul.com/eskifoto>, 11.04.2009

Şekil 3.1: DURUDOĞAN,S., (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, s:10, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 3.2: KAYRA,C., (1990). İstanbul Mekanlar ve Zamanlar, s:52, Ak Yayınları, Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul

Şekil 3.3: DURUDOĞAN,S., (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, s:20, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 3.4: DÖKMECİ,V.,ÇIRACI,H., (1990). Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, s:63, İ.T.Ü. İstanbul

Şekil 3.5: DURUDOĞAN,S., (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, s:22, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 3.6: SAKAOĞLU,N., (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, s:213, Cilt:2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

Şekil 3.7: SAKAOĞLU,N., (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, s:351, Cilt:2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

Şekil 3.8: SARIÖZ, P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, s:140, Promat Basım Yayın, İstanbul

Şekil 3.9: DURUDOĞAN,S., (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, s:260, İstanbul

Şekil 3.10: Alman Arkeolojisi Enstitüsü Foto.Arşivi No: R 29313

Şekil 3.11: DURUDĞAN, S., (1998). XIX. yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik Kültürel ve Politik Yapısı ve Mimari Yansımalar, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, s:65, İstanbul

Şekil 3.12: DURUDĞAN, S., (1998). XIX. yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik Kültürel ve Politik Yapısı ve Mimari Yansımalar, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, s:67, İstanbul

Şekil 3.13: SARIÖZ,P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, Promat Basım Yayın, s:140, İstanbul

Şekil 3.14: SARIÖZ,P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, Promat Basım Yayın, s:122, İstanbul

Şekil 3.15: SARIÖZ,P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, Promat Basım Yayın, s:132, İstanbul

Şekil 3.16: AKIN,N., (2002). 19.Yüzyılın ikinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, s:26, İstanbul

Şekil 3.17: SARIÖZ,P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, Promat Basım Yayın, s:126, İstanbul

Şekil 3.18: SARIÖZ,P., (1996). Bir Zamanlar İstanbul, s:127, Promat Basım Yayını, İstanbul

Şekil 3.19: DURUDĞAN, S., (1998). XIX. yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik Kültürel ve Politik Yapısı ve Mimari Yansımalar, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, s:162, İstanbul

Şekil 3.20: DURUDĞAN, S., (1998). XIX. yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik Kültürel ve Politik Yapısı ve Mimari Yansımalar, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, s:163, İstanbul

Şekil 3.21: DURUDĞAN, S., (1998). XIX. yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik Kültürel ve Politik Yapısı ve Mimari Yansımalar, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, s:163, İstanbul

Şekil 3.22: KILIÇ,Y., (2007). 19.Yüzyıl İkinci Yarısı Kârgir Konut Mimarisi'nin Beyoğlu Bölgesi Örneğinde İncelenmesi ve Yapısal Ölçekte Bir Koruma Yaklaşımı Geliştirilmesi, s:25, M.S.G.S.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 4.1: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s:12, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.2: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem(19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s:12, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.3: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s:10, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.4: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s:10, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.5: MUTLU,B., (2001). Mimarlık Tarihi Ders Notları 1, s:218, Mimarlık Vakfı, İstanbul

Şekil 4.6: SAKAOĞLU,N., (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt:1,Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s:388, İstanbul.

Şekil 4.7: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s:12, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.8: ÇİLER,K., (1996). 19.yüzyıl İstanbul Dizi Konutları'nın Morfolojik Analizine Dayalı Bilgi Tabanlı Tasarım Modeli s:145, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 4.9: ÇİLEK., (1996). 19.yy. İstanbul Dizi Konutları'nın Morfolojik Analizine Dayalı Bilgi Tabanlı Tasarım Modeli s:145, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 4.10: BARİLLERİ D., GODOLİ E., (1997). İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları, s:133-155, YEM.Yayınları, İstanbul

Şekil 4.11: http://lh4.ggpht.com/_03.05.2009

Şekil 4.12: KUBAN,D., (2007). Osmanlı Mimarisi, YEM Yayınları, İstanbul

Şekil 4.13: KUBAN, D., (2007). Osmanlı Mimarisi, YEM Yayınları, İstanbul

Şekil 4.14: KUBAN,D., (2007). Osmanlı Mimarisi, s:615,YEM Yayınları, İstanbul

Şekil 4.15: DURUDOĞAN,S., (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, s:182, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.16: DURUDOĞAN,S., (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, s:183, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.17: AKIN,N., (2002). 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, s:294, Literatür Yayıncılık, İstanbul

Şekil 4.18: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s:39, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.19: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s:39, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.20: AKIN,N., (1998). 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, s:295, Literatür Yayıncılık, İstanbul

Şekil 4.21: GÜNCAN,A., (1993). 19.yy Avrupa Mimarlık Hareketlerinin ve Batılılaşmanın Osmanlı Konut Mimarisine Etkileri, s:188, İ.T.Ü. F.B.E Y. Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 4.22: GÜNCAN,A., (1993). 19.yy Avrupa Mimarlık Hareketlerinin ve Batılılaşmanın Osmanlı Konut Mimarisine Etkileri, s:189, İ.T.Ü F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 4.23: GÜNCAN,A., (1993). 19.yy Avrupa Mimarlık Hareketlerinin ve Batılılaşmanın Osmanlı Konut Mimarisine Etkileri, s:190, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 4.24: <http://gallery.istanbul.gov.tr/> 2009

Şekil 4.25: <http://galeri.netfotograf.com/2009>

Şekil 4.26: DURUDOĞAN,S., (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, s:173, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.27: DURUDOĞAN,S., (1998). XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, s:173, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 4.28: ÇELİK,Z., (1993). The Remaking Of İstanbul, Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century, University of California Press, s:64, Berkeley-Los Angeles-London

Şekil 4.29: GENİM,M.S., DAĞLI,Y., ve diğerleri. (2004). Geçmişten Günümüze Beyoğlu cilt:1,Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul

Şekil 4.30: ÇELİK,Z., (1998). 19.Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s:85, İstanbul

Şekil 4.31: ÇELİK,Z., (1993). The Remaking Of İstanbul, Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century, University of California Press, s:65, Berkeley-Los Angeles-London

Şekil 4.32: ÇELİK,Z., (1993). The Remaking Of İstanbul, Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century, University of California Press, s:64, Berkeley-Los Angeles-London

Şekil 4.33: ÇELİK,Z., (1993). The Remaking Of İstanbul, Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century, University of California Press, s:96, Berkeley-Los Angeles-London

Şekil 5.1: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem(19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s: Ekler 1, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 5.2: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s: Ekler 19, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 5.3: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem(19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s: Ekler 20, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 5.4: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s: Ekler 5, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 5.5: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem(19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s: Ekler 45, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 5.6: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem(19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s: Ekler 46, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 5.7: SALMAN, Y., (1992). İstiklal Caddesi XIX. Yüzyıl Cephe Bezemelerinin Üslupsal Analizi ve Bezeme Restorasyonu için Öneriler, s: 47, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 5.8: KILIÇ,E., (2009). Özel Çekim

Şekil 5.9: KILIÇ,E., (2009). Özel Çekim

Şekil 5.10: KILIÇ,E., (2009). Özel Çekim

Şekil 5.11: KILIÇ,E., (2009). Özel Çekim

Şekil 5.12: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem (19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s: Ekler 47, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 5.13: BARKUL, Ö., (1993). İstanbul'da İlk Dönem(19.yy. Sonu-20.yy. Başı) Apartman Konutlarının Yapısal, İşlevsel ve Çevresel Yönden Değerlendirilmesi, s: Ekler 48, İ.T.Ü. F.B.E. Doktora Tezi, İstanbul

Şekil 5.14: BAYRAM,Ş., (2004). Kapı/Giriş Mekanı, Anlam ve Tasarımı için Tipolojik Araştırma. 19. Yüzyıl Beyoğlu (Pera) Örneği, s:530, İ.T.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul

Şekil 5.15: KILIÇ,E., (2009). Özel Çekim

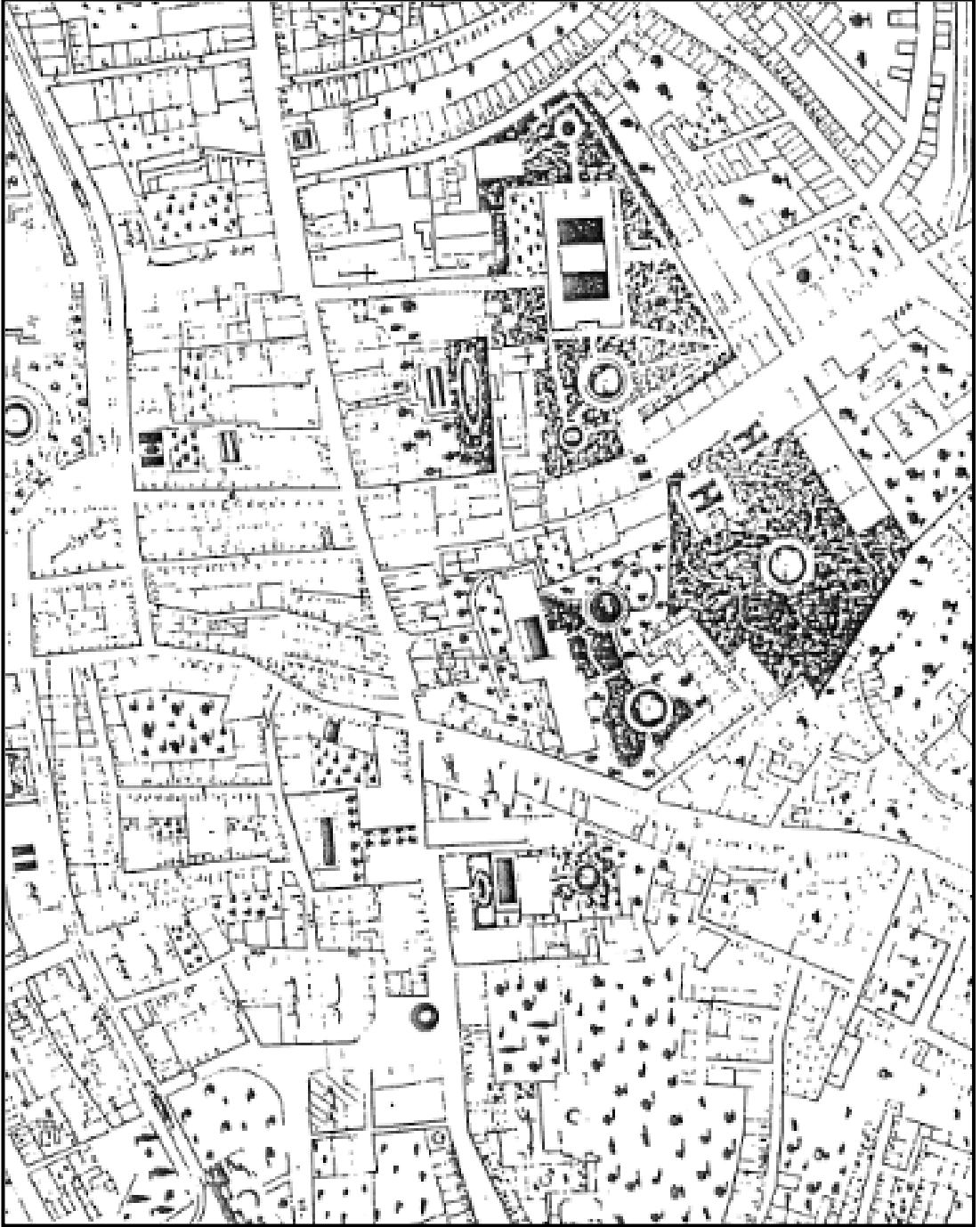
Şekil 5.16: KILIÇ,E., (2009). Özel Çekim

Şekil 5.17: KILIÇ,E., (2009). Özel Çekim

Şekil 5.18: KILIÇ,E., (2009). Özel Çekim

EKLER

Ek 1: Tünel Meydanı, Fransız Elçiliğine kadar, 1/1000 Huber Haritaları	156
Ek 2: Galatasaray Meydanı 1/1000 Huber Haritaları XIX.Yüzyıl.....	157
Ek 3: Taksim Meydanı 1/1000 Huber Haritaları XIX.Yüzyıl	158
Ek 4: Beyoğlu Pervitich Haritası	159
Ek 5: Beyoğlu Pervitich Haritası	160
Ek 6: Beyoğlu Pervitich Haritası	161
Ek 7: Şehir Etüd ve Teşebbüsleri Osmanlı Anonim Şirketi Tarafından Hazırlanmış Beyoğlu Haritası	162
Ek 8: T.C. Şehremaneti Tarafından Tanzim ve Tab Ettirilen Resmi Şehir Haritası	163
Ek 9: Beyoğlu Tramvay Ulaşım Güzergahı 1933	164

Ek 1: Tünel Meydanı, Fransız Elçiliğine kadar, 1/1000 Huber Haritaları¹⁷ XIX.Yüzyıl

(Kaynak: Gültekin,İ.E.,1996. Tepebaşı'ndaki Mimari Kurgunun Tarlabası'nın Yeniden Tasarımında Değerlendirilmesi, s:257, M.S.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul)

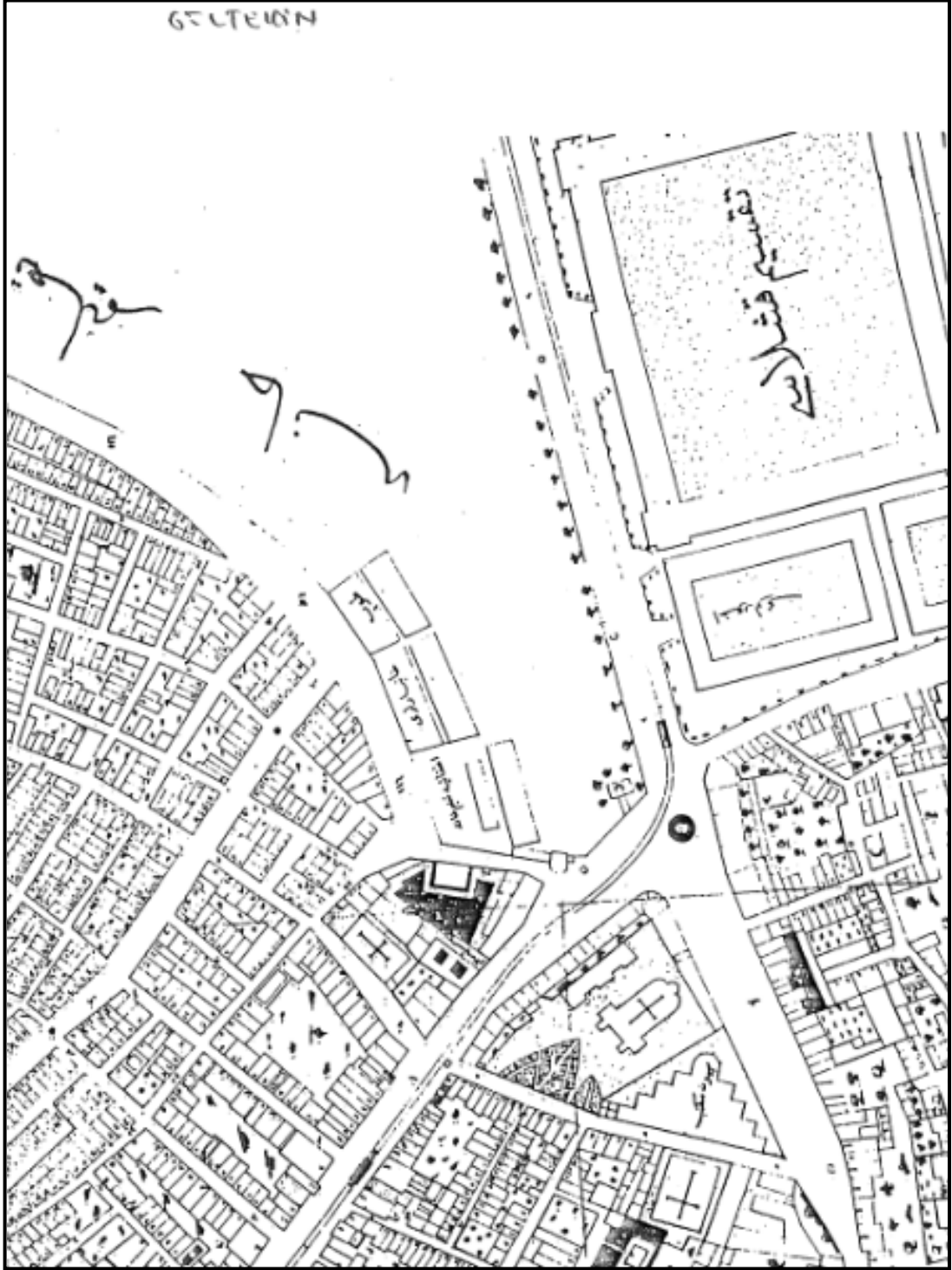
¹⁷ 19.yy sonu 20.yy başında Galata ve Beyoğlu bölgeleri için detaylı haritalar yapılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında 1887-1891 tarihli Huber Haritası, 1905 tarihli Goad Sigorta Haritası, 1913-1914 tarihli sigorta Haritası, 1928-1932 tarihli Pervititch haritası gibi haritalardır. Bu haritalarda bölgeyi oluşturan bina adları, sokak dokusu ve sokak adları gibi önemli fiziksel veriler konusunda bilgiler verilmektedir.

Ek 2: Galatasaray Meydanı 1/1000 Huber Haritaları¹⁸ XIX.Yüzyıl

(Kaynak:Gültekin,İ.E.,1996. Tepebaşı'ndaki Mimari Kurgunun Tarlabası'nın Yeniden Tasarımında Değerlendirilmesi, s:256, M.S.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul)

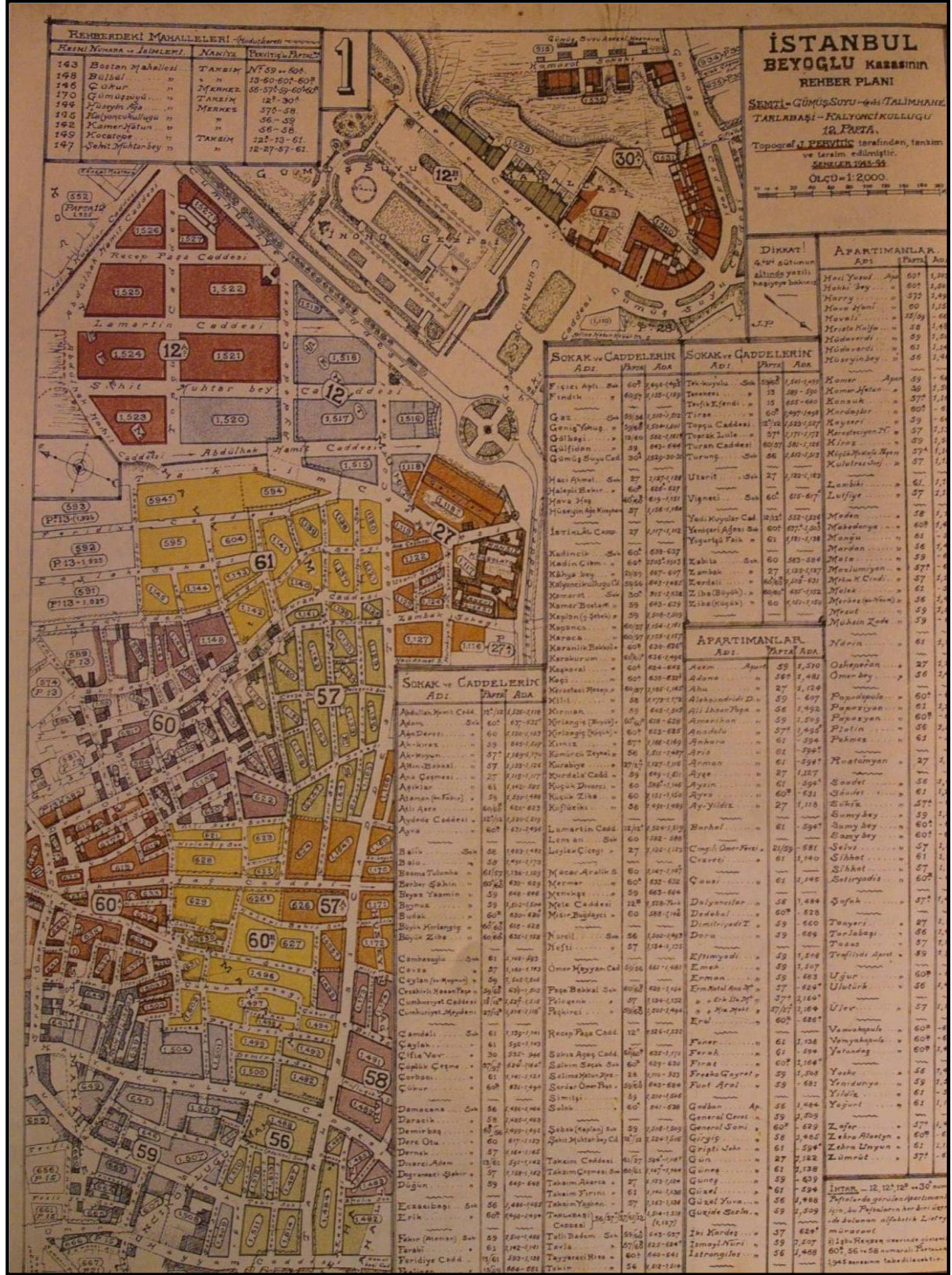
¹⁸ 1887-1891 yılında Anadolu trenyolu inşaatı komisyon üyesi Huber Efendi tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli Galata, Pera, Taksim ve Pangaltı haritalarıdır. Bunlar daha sonra yangın sigorta şirketine verilecektir. (LT,31 Aralık, 1889,s:3) Bu haritalarda bölgeyi oluşturan bina adları, sokak dokusu ve sokak adları gibi önemli fiziksel veriler ve bilgiler mevcuttur. 1/1000 ölçekli olan bu harita Galatasaray Meydanını ve çevresini kapsamakta olup, belirli bir parselasyon düzeninde hazırlanmıştır.

Ek 3: Taksim Meydanı 1/1000 Huber Haritaları¹⁹ XIX.Yüzyıl

(Kaynak:Gültekin,İ.E.,1996. Tepebaşı'ndaki Mimari Kurgunun Tarlabası'nın Yeniden Tasarımında Değerlendirilmesi, s:258, M.S.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul)

¹⁹ Huber Efendi tarafından 1/1000 ölçekli olarak hazırlanan bu harita Taksim Meydanını ve çevresini kapsamakta olup, belirli bir parselasyon düzeninde hazırlanmış ve yapıların belirli ölçeklerle gösterilmiş olduğu da görülmektedir.

Ek 4: Beyoğlu Pervitich Haritası²⁰

(Kaynak: AXA OYAK, Pervitich Sigorta Haritalarında İstanbul, s:124, Tarih Vakfı)

²⁰ Jacques Pervitich tarafından 1922-45 arasında yapılmış kadastral temelli sigorta haritalarıdır. Sigorta şirketlerinin, sattıkları yangın sigortaları nedeniyle bölgesel risk seviyesini azaltmak amacıyla özellikle yaşanan yangınlar sonrasında yaptıkları haritalardır. Bu haritada Genel olarak Beyoğlu'nun bazı mahalleleri (Bostan, Bülbül, Çukur, Gümüşyaka, Hüseyinağa, Kalyoncukulluğu, Kemerhatun, Kocatepe, Şehit Muhtar) adlandırılmış ve sokak ve cadde adları, apartman adları verilmiş ve 1/2000 ölçeğe hazırlanmıştır.

Ek 5: Beyoğlu Pervitich Haritası²¹

(Kaynak: AXA OYAK, Pervitich Sigorta Haritalarında İstanbul, s:98, Tarih Vakfı)

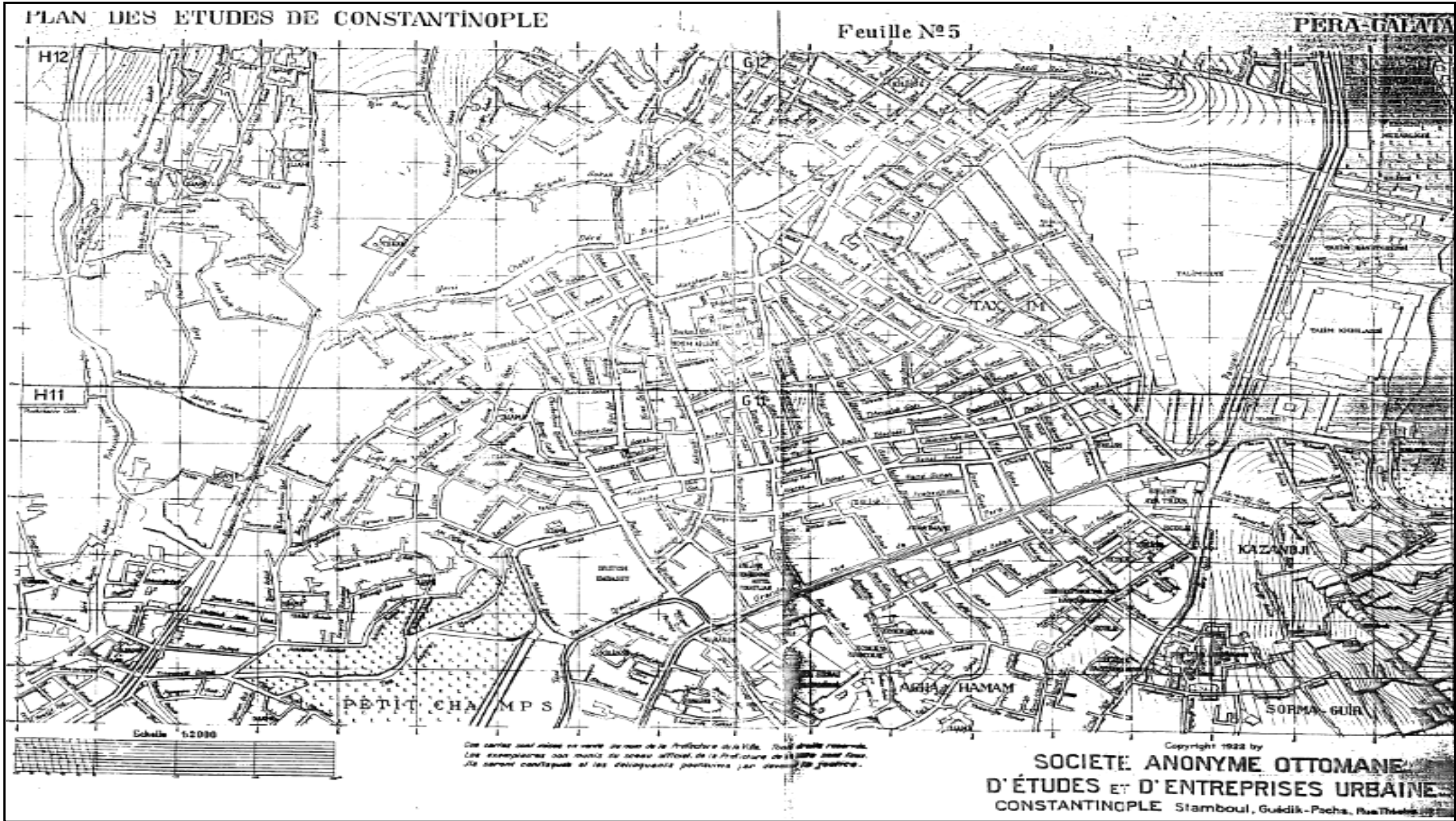
²¹ Bu haritada mahalleler numaralandırılmış ve bina adları ve sokak adları verilmiştir. Söz konusu harita ise Şişhane Meydanı, Tarlabası Bulvarı, Dolapdere ve Pera bölgesinin bir kısmını kapsamaktadır. (50-Tomtom, 51-Evliya Çelebi, 52-Asmalı Mescit, Hüseyinağa, 54-Kuloğlu)

Ek 6: Beyoğlu Pervitich Haritası²²

(Kaynak: AXA OYAK, Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, s:80, Tarih Vakfı)

²² 1925-26 yılları arasında hazırlanan bu harita 1/5000 ölçeklidir. Haritada bina adları ve sokak adları verilmiştir. Bir kadastral plan özelliği taşıyan bu harita Şişhane Meydanından Taksim Meydanına ve Şişli istikametine doğru belirli bir alanı kapsamakta olup, numaralandırılmayan kısımların Pera Bölgesi ait olduğu görülmektedir.

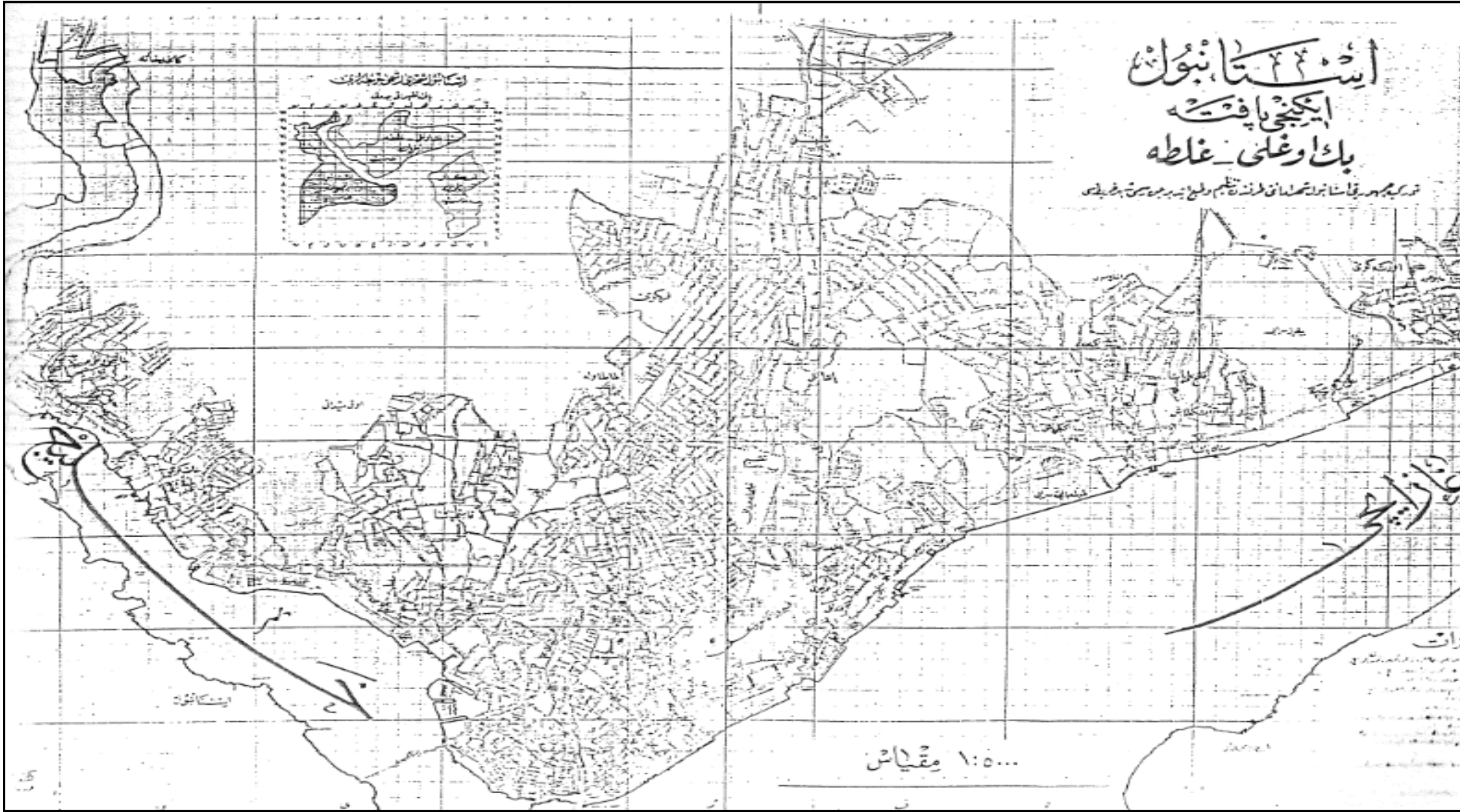
Ek 7: Şehir Etüd ve Teşebbüsleri Osmanlı Anonim Şirketi Tarafından Hazırlanmış Beyoğlu Haritası

(Kaynak: DİKMEN, B., 1992. 19.Yüzyıl Sonu Beyoğlu (İstiklâl Caddesi) Apartmanlarının Günümüzde

Kullanımlarının Saptanması Konusunda Bir Araştırma,s:10, M.S.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi, İstanbul)

(1/2000 ölçekli olarak 1922 yılında hazırlanan bu harita Pera ve Galata bölgesini kapsamaktadır. Genel olarak sokak adları, bölge adları ve

önemli yapıların adları verilen bu harita daha çok şehir rehberi niteliğinde olup, parselasyon şeklinde değil, sokak ve cadde şeklinde hazırlanmıştır.)

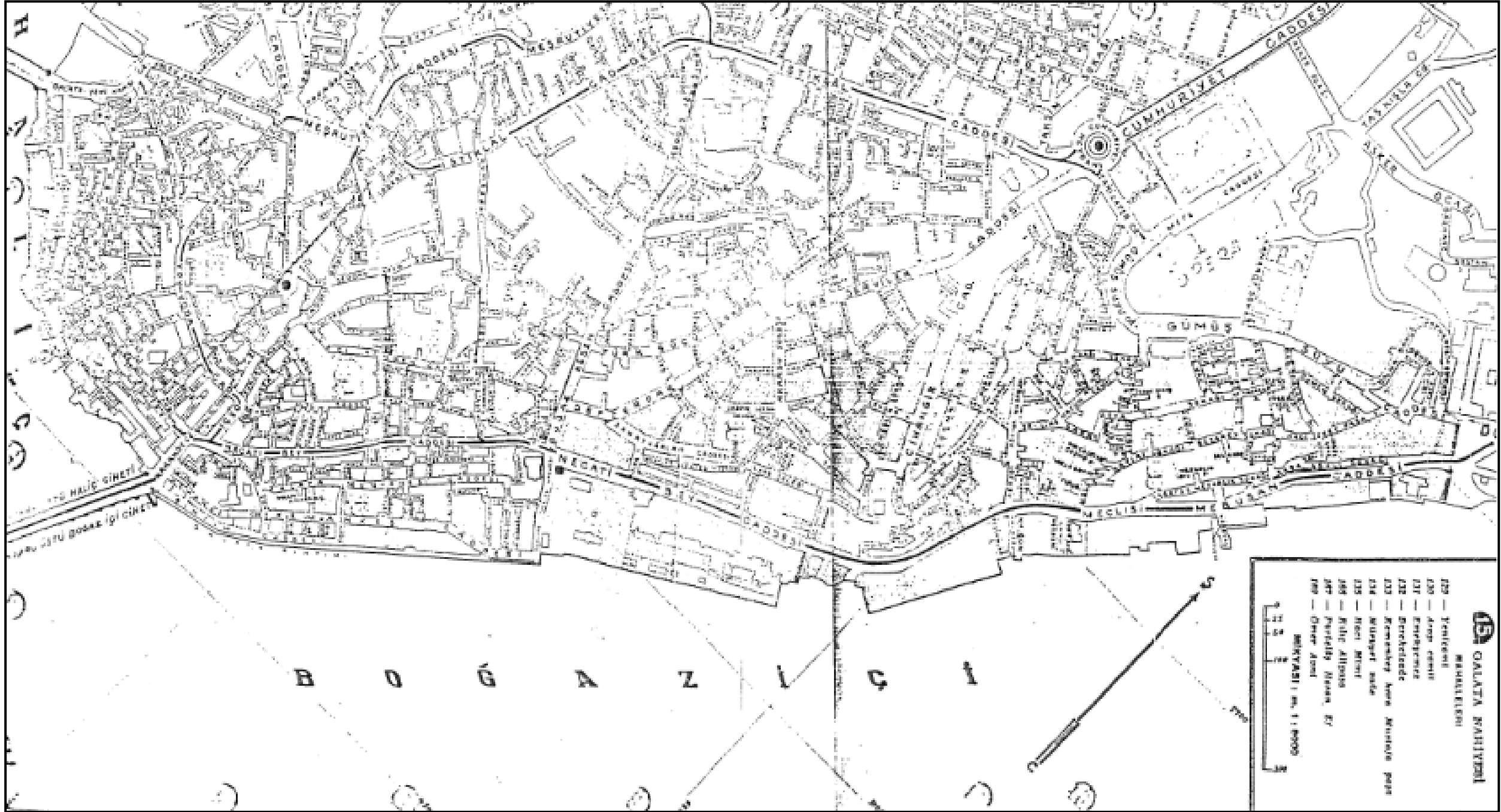
Ek 8: T.C. Şehremaneti Tarafından Tanzim ve Tab Ettirilen Resmi Şehir Haritası

(Kaynak: DİKMEN, B., 1992. 19.Yüzyıl Sonu Beyoğlu (İstiklâl Caddesi) Apartmanlarının Günümüzde

Kullanımlarının Saptanması Konusunda Bir Araştırma, s: 19, M.S.Ü.Y.Lisans Tezi, İstanbul)

(İlk Şehir rehberi olarak bilinen harita 1/5000 ölçekli olup, 1918 tarihlidir. Şehremaneti (6.Daire) Harita Müdürü Necip bey adıyla anılar ve Viyana’da bastırılmış olduğu bilinir.

15 pafta şeklinde hazırlanan haritanın İstanbul ve Boğazları kapsayan bir harita dışında, adalar dahil tüm yerleşim alanlarını kapsamaktadır.)

Ek 9: Beyoğlu Tramvay Ulaşım Güzergahı 1933

(Kaynak: GÜLTEKİN,İ.E., (1996). Tepebaşı'ndaki Mimari Kurgunun

Tarlabası'nın Yeniden Tasarımında Değerlendirilmesi, M.S.Ü. F.B.E. Y.Lisans Tezi)

(Galata ve Pera arasında özellikle gelişen ticaret ile birlikte ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla 1869 yılında Tünel'in işletilmeye başlanmasıyla birlikte

tramvay ulaşımında da gelişmeler yaşanmıştır. Bu harita Beyoğlu Bölgesinde Cumhuriyet Dönemi sonrası artan ve gelişen tramvay güzergahını göstermektedir.)

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Ordu İli Gököy İlçesinde doğdu. 1997 yılında İzmit Ulugazi İlköğretim Okulu, 2001 yılında da İzmit Mimar Sinan Lisesi'nden (Y.D.A) mezun oldu. 2003 yılında Haliç Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde lisans eğitimine başladı ve 2007 yılında mezun oldu. Yine aynı yıl Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Halen kamu kuruluşunda görevli mimar olarak çalışmakta ve özel olarak ilgilendiği mimarlık alanında araştırmalarını sürdürmektedir.